

© "Ёшлик" №11 (283) 2014 й.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
"Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати муассислигидаги
ёшларнинг адабий-ижтимоий журнали
1982 йилдан чиқа бошлаган.

МУНДАРИЖА

ЗУЛФИЯНИНГ ЮЗ ЙИЛЛИГИ

Қутлибека РАҲИМБОЕВА. Саксон йил ловуллаб сўнмаган ўт... 2

АДИБ ХОНАДОНИДА

Шодмон ОТАБЕК. Ҳаммаси ҳавасдан бошланади. 6

НАСР

Али НИЁЗ. Тақдир кўнғироғи. Қисса. 10

Шерзод ХАЛИЛ. Ўч. Ҳикоя. 34

Абдулла АҲМАД. Ёт. Ҳикоя. 48

Насиба АБДУЛЛАЕВА. Алла. Ҳикоя. 56

НАЗМ

ЗУЛФИЯХОНИМ. Майин кўшиқ ёйилар ҳар ён. 4

Вафо ФАЙЗУЛЛОҲ. Мени таъқиб этар тинмай бир нигоҳ. 30

Мухтарам ТУРКОЙ. Кўнглим ишққа бойланаверар. 52

ИСТИҚЛОЛ ФАРЗАНДЛАРИ

Шоҳида ЭШМАМАТОВА. Ойдин йўлли авлод... 32

ЖАҲОН ҲИКОЯЧИЛИГИ

Фумио НИВА. Бегоналар. Новелла. 40

Эрнест ХЕМИНГУЭЙ. Ёлғизлик. Ҳикоя. 60

НИГОҲ

Марҳабо ҚҶҚОРОВА. Икки ҳовуч нур... 46

ТАДҚИҚОТ

Камола БОТИРОВА. Поэтик образлар жилоси. 38

Аҳмад АБДУЛЛАЕВ. Мисраларга кўчган кўнгил гавҳари. 50

БИРИНЧИ УЧРАШУВ

Умриниса МИРЖАЛИЛОВА. Бир кўни чўққига айлансанг. 59

Мухайё МАТКАРИМОВА. Япроқларда шамол излари. 37

Фазилат МИРЗОЙИТОВА. Қобилнинг қилмиши. Ҳикоя. 54

Саодат ФАЙЗИЕВА. Совуқ ҳислар аро мудрайди боғлар. 45

ЕЛПУҒУЧ

Вазира ИБРОҲИМОВА. Кўрмаганнинг кўргани. Ҳажвия. 64

Жамоатчилик кенгаши раиси:

Абдулла ОРИПОВ

Жамоатчилик кенгаши:

Нажмиддин ЖИЯНОВ

Азамат УМАРОВ

Минҳожиддин МИРЗО

Феруза МУҲАММАДЖОНОВА

Аҳмад ОТАБОЕВ

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ

Аҳмад УСМОНОВ

Бош муҳаррир:

Собир ЎНАР

Бош муҳаррир ўринбосари:

Луқмон БҮРИХОН

Масъул котиб:

Ақбарали МАМАСОЛИЕВ

Таҳрир ҳайъати:

Муҳаммад АЛИ

Иқбол МИРЗО

Абдусайд КҶЧИМОВ

Сирожиддин САЙИД

Алишер НАЗАР

Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ

Саҳифаловчи: Фиёсиддин ОМОН ўғли

Ушбу сон "Ёшлик" журнали таҳририятининг
компьютер марказида саҳифаланди.

Манзилимиз:

Тошкент. шаҳри,

Ўзбекистон шоҳ кўчаси, 16-"а" уй.

E-mail: yoshlik-xatlar@rambler.ru

Tel/факс: (8371) 227-0-227,

245-5-793, 245-0-552

Босишга 01. 12. 2014 йилда рухсат берилди. Қоғоз формати 60x84 1/8. Нашриёт ҳисоб тобоғи 8,7. Индекс 822.
ISSN 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда Матбуот ва Ахборот агентлиги томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.

Журналдан кўчириб босилганда "Ёшлик"дан олинди" деб изоҳланиши шарт.

"HILOL-MEDIA" МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди. Буюртма № 107. Адади 3400 дона.

Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, Шараф ва Тўқимачи кўчалари кесишмаси.

Зулфиянинг 100 йиллиги

Зулфиянинг 100 йиллиги

Зулфиянинг 100 йиллиги

Қутлибека РАҲИМБОЕВА

Зулфияхонимнинг юз йиллиги

САКСОН ЙИЛ ЛОВУЛЛАБ СЎНМАГАН ЎТ...

Жаннатмакон устозимиз Зулфияхоним, том маънода, улкан шахс эди. Биз – шогирдлари учун ҳеч қачон одатий, оддий одамга айланиб қолмасдилар. Ҳар сафар ҳузурларига борганимизда (гарчанд баъзан ҳар кун дийдорлашиш насиб этса-да) худди имтиҳонга, синовга бораётгандек ҳаяжон билан борардик. Чимкент кўчасидаги хонадонларига борганимизда (кўпинча дугонам Муҳтарама билан борардик) учинчи қаватга кўтарилгач, эшиклари олдида бирпас туриб, бир-биримизга:

– Тўхтанг, кўнғироқни босмай тулинг, сал ҳаяжонимизни босиб олайлик, – деган пайтларимиз бўларди.

Ҳолбуки, Зулфия опам билан суҳбатлашиш жуда мароқли эди. Шахсан мен опанинг суҳбатларидан

сўнг ижодга иштиёқ билан чиқардим. Чунки у киши баъзи аёллар даврасига хос майда гаплардан гапирмас, адабиёт майдонида нима гаплар, ёшлар нима ёзипти – шу мавзулар атрофидаги гап-сўзларга қизиқар эдилар.

Бир гал айнан ёшлар шеърияти ҳақида гап кетганда Хуршид Давроннинг янги китоблари, Гуландом Тоғаеванинг “Шарқ юлдузи” журналида чоп этилган туркуми ҳақида илиқ фикрлар айтгандилар.

– Ижодкорларнинг тасаввурлари кенг бўлади. Лекин бу қизнинг шеърлари бизнинг тасаввур доирамиздан ҳам чиқиб кетганга ўхшайди. Охиригача ҳамма маъносини англаб етолмайсан-у, англаганинг ўзинга ёқади, – деган эдилар Гуландомни ўқиганда.

Устоз ҳамиша яхши ижодкорлар ҳақида меҳр ва ҳавас билан гапирардилар. Бундай дейишимга сабаб бор. 80-йиллар арафаси эди, адашмасам. Арман шоираси Сильва Капутикянцнинг Москвада бир неча томдан иборат сайланмалари чоп этилган эди. Шоиранинг ўзлари (улар қадрдон эдилар) Зулфияхонимга ўша китобларни юборган эканлар. Опа уларни варақлаб ўтириб:

– Қаранг, қанақа чиройли китоблар бўлибди. Фақат шеърият, ижод дарду қувончи билан яшаганда, бунақа ҳаёт ҳар кимга ҳам насиб қилавермайди, – деган эдилар. Опанинг бу сўзларида даврдош шоира ижодига эҳтиром билан бирга ҳар доим ҳам шеърият дарду қувончи билан яшай олмаган онлари учун армон ҳам бор эди, албатта.

Зулфия опа, одатда, саҳар туриб, бир финжон қаҳва ичиб ижод столига ўтирардилар. Бирор шеърни кўнгилдагидек яқунласалар, ўқиб берардилар. Опанинг шеър ўқиган онларини жуда яхши кўрардим. Кўзлари чарақлаб кетарди.

Мен опанинг ижодий жараёнларига, айниқса, ижодларининг гултожи бўлган “Хотирам синиқлари” достонининг ёзилиш тарихига гувоҳ бўлганимдан ниҳоятда фахрланиб юраман.

Қутлибека
РАҲИМБОЕВА

1952 йилда Тошҳовуз шаҳрида туғилган. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими. Фарғона педагогика институти-нинг филология факультетини тамомлаган. «Узун кундузлар», «Уйғониш фасли», «Озодлик», «Кўксимдаги Тангритог» каби шеъррий тўпламлари нашр этилган. Л. Украинка, М. Цветаева каби шоирларнинг асарларини ўзбек тилига таржима қилган.

Устоз таваллудининг 80 йиллик тантаналарига тайёргарлик бошланган кунлар эди. Газета, журналлар материаллар сўрашар, опа ҳар куни хазинасини варақларди.

Галдаги шундай жараёнларнинг бирида:

– Қизимжон, (опа мени кўпинча шундай чақирардилар) давр янгиланди. Бутунлай бошқача руҳдаги замон келяпти. Мен ҳам бошқача бир нарса ёзишга бурчлиман, – дедилар. (Эҳтимол, устоз айнан шундай демагандирлар, лекин суҳбатимиз шундай мавзуда бошлангани аниқ).

– Бир нарсам бор-у, лекин сочилиб ётибди, йиға олмаяпман. Ҳар гал кўлимга олганда юрагим тугатиб ташлайдиганга ўхшайди-ю, бошим чарчаб қолади, – дедилар.

– Қани ўша ёзганларингиз? – дедим.

Опа оддий иш дафтарига эски ёзувда (устоз одатда қораламаларини шу ёзувда ёзиб, сўнг кирилчага кўчирардилар, “Менга шуниси қулай”, дердилар) ёзилган қораламаларини ўқий бошладилар. Охиригача “қилт” этмай ўтириб эшитдим.

– Ахир, бу бир нарса эмас-ку, Зулфия опа, бу зўр дoston бўлади, – дедим. – Фақат бандларни жой-жойига кўйиб чиқиш керак.

Шоир ёзганларининг баҳосини яхши билади, лекин кимдир фикрдош бўлса, барибир бошқача кайфиятда бўлади. Ҳатто, ўша кимдир мендай ҳаваскор шогирд бўлса-да...

– Сен шундай ўйлаяпсанми? – дедилар. Овозлари бошқача жаранглаб, кўзлари бошқача чақнади.

– Албатта! Сиз айтиб туринг, мен кирилчада ёзаман, – дедим.

Устоз диванга бемалол ўтириб олиб қораламаларини ўқий бошладилар. Кўчириб бўлгач, мен баланд овозда ҳаяжон билан ўқиб бердим. Опа:

– Эшитганда аниқ билинар экан, мана бу бандни олдинга олиш керак, бунисини орқага, – дея баъзи бандларнинг ўрнини алмаштирдилар.

– Мен эртага саҳар туриб яна бир қараб чиқман, кейин яна бир ўқиймиз, – дедилар...

Эрталаб ишга кетаётиб, Чимкент кўчасидаги уйларига кирдим. Устоз ҳорғин, лекин жуда бахтиёр эдилар. Кеча ўқиган дostonга бир неча бандлар қўшилган эди. Жумладан, биринчи ўқиганимизда мана бу бандлар йўқ эди. Бу бетакрор сатрлар бугунги саҳарнинг – истиқлол саҳарининг берган имкони туфайли дунёга келган эди.

*Хуррият, келдингни – наҳотки келдинг,
Пинҳона соғиндим, пинҳона куйдим.
Ёмғирга бағрини тутган саҳродек –
Сенинг насиминга қалбимни тутдим.*

*...Ёдим синиқлари, қалқ, овоз берай
Қалқди, юрагим, чида, бер бардош,
Қарагин титроқда – ҳаммаси жонли,
Қара, ҳаммасининг юзи қонталаш...*

Мен бор овозим билан ҳаяжондан титраб, кўзимда ёш билан дostonни ўқир эканман, устознинг йиллар давомида хотираларига чўкиб ётган, замон тўлқинларида қалқиб чиққан армонларининг сувратини кўрардим.

*...Ака, жоним акам – жондошим акам
Олтмиш йил изимга қайтиб, йиғлайин.
Бўғзимда тош бўлган йўқловларимни
“Оҳ”ларим эритар – айтиб йиғлайин.*

каби сатрларни такрор ва такрор ўқирдим. Анча пайт дoston таъсирида ўтирдим.

– Бу дostonни нима деб атаймиз энди? – дедилар ва ўзлари:

– Хотирам парчалари... – дедилар. Индамай қараб тургандим:

– Йўқ. Хотирам синиқлари... – дедилар...

Сарлавҳадаги “синиқ” сўзида жароҳат ҳам бор, сўз жуда жойига тушган эди.

“Хотирам синиқлари” кўп ўтмай матбуотда чоп этилди. Дoston самимиёти, инсоний дарднинг чин инъикоси сифатида адабий жамоатчилик, шеърят мухлислари томонидан жуда илиқ қарши олинди. Ва бу асар истиқлол туфайли ҳайрати, жасорати яна бир бош баландлаган Зулфияхонимнинг гўзал имкониятларини намоён этди. Устознинг таваллуд кунлари пойтахтимизнинг “Туркистон” саройида нишонланди.

Опа тантана якунида миннатдорчилик сўзларини шеърга уладилар.

Шеърдаги:

Саксон йил ловуллаб сўнмаган ўтман...

...Бахтим шул, ўзбекнинг Зулфиясиман... сатрлари у киши ҳаётлигида ҳам, кейин ҳам қанча чиройли давраларга бош сўз бўлди.

Дунёда ҳеч нарса мангу эмас. Даврлар ўтади, кўп нарса унутилади, ҳатто, ўз даврида яхшигина вазифа бажарган асарлар ҳам қачондир оҳорини йўқотиши мумкин. Лекин халқ, миллат оғриғига, қувончига дахлдор асарлар халқ ва миллат билан бирга яшаб қолади. Устоз Зулфияхонимнинг “Хотирам синиқлари” дostonи ана шундай ўлмас асарлардан бири сифатида халқимиз, келажак авлодлар учун ҳам қадрлидир.

Майин кўшиқ ёйилар ҳар ён

МЕН ЎТГАН УМРГА

Ҳаёт китобимни бехос варақлаб,
Мен ўтган умрга ачинмай қўйдим.
Табассум ўрнида кулдим чарақлаб,
Суйиш керак бўлса – телбача суйдим.

Кийганим ипакми, читми ё кимхоб,
Юрак бойлигидан қилмабман парво.
Мени огушилаган ҳаёт нақ офтоб,
Янги қўшиқ талаб унда ҳар сабоҳ.

Мен ўтган умрга ачинмай қўйдим,
Ҳеч кимда кўрмайин умримга ўхшаши:
Суйдим,
Эркаландим,
Айрилдим,
Куйдим,
Иззат нима – билдим.
Шу-да бир яшаи!..

Қайга кетдинг, юрагим,
Битди бардош ва тоқат.
Сухбатингдир тилагим,
Тилда ҳасратим қат-қат.

Кўндир айтажаск сўзим,
Ўғитларингга зормен,
Йиглайсан деб дўстларим
Таъна қилар. Нетай мен?

Совуш бермайди менга
Ёқиб кетганинг олов.
Нетай, етмайман сенга,
Ўртага ташланган зов.

Ишққа маскан юрагим,
Топиб бер деб қистайди.
Нима қилай, бераҳм
Рухим сени истайди.

СЕН ҚАЙДАСАН, ЮРАГИМ

Қалб бўлганда йироқда
Ирода экан ожсиз.
Дўстлар ҳам кўп атрофда,
Аммо мен якка-ёлғиз...

Бирдан қалбим кексариб,
Қон ҳам қочди юзимдан.
Сен, сирдошни ахтариб,
Хаёл кетар изингдан.

ТУН

Тоз ортига ўтиб кетди кун,
Сокин чўкди тоза, салқин тун...

Мен дераза очганим чорбоғ,
Сокин ухлар тун кўрпасида.
Майин кўшиқ ёйилар ҳар ён,
Эсиб ўтган ел шарпасида.

Сув оқади аллалаб тунни,
Ҳамма ухлар, уйда мен уйғоқ,

Парча қозғоз, кичик бир қалам
Бошим узра порлайди чироқ.

Тунда қанча хаёл, қанча куй,
Мен берилиб қулоқ соламан.
Сўз тополмай ифодасига,
Ранг ахтариб шошиб қоламан.

Соф ел эсар... Парвона учар,
Чироқ атрофида ўргилиб,
Ўзин уриб парт бўлади-ю,
Столимга тушади келиб.

Мен ёзаман, юлдузлар ўтар,
Ҳар бириси сўйлар бир эртақ.
Мана, Хулкар қаршимда чақнар,
Ёрқин тонгдан келтириб дарак.

Тун ўтади, яна чорбоғдан
Кўтарилар саҳарги туман.
Мен-чи, аста чироқ сўндириб,
Отаётган тонгни кутаман.

Кўзларимда эриб кетди тун,
Ёйилмоқда ёрқин жувон кун...

КЎРГАНМИДИНГ КЎЗЛАРИМДА ЁШ

Согинганда излаб бир нишон,
Қабринг томон олар эдим йўл.
Келтирардинг менга бир замон,
Энди ҳар чоғ мен элтаман гул.

Келдим. Узоқ қолдим мен сокин,
Сенинг азиз бошингда ёлғиз,
Осмон тиниқ эди ва локин,
Парча булут етиб келди тез.

Кўкда менинг бошимда туриб,
Гўё юрагимда қалқди у.
Кўзимдаги ёшимни кўриб
У ҳам тўкди ёшини дув-дув.

Биз йиғладик тепангда шу кун,
Келдингми деб кўтармадинг бош.
Айт-чи, сен-ла бахтиёр онлар
Кўрганмидинг кўзларимда ёш?

НЕ БАЛОГА ЭТДИНГ МУБТАЛО

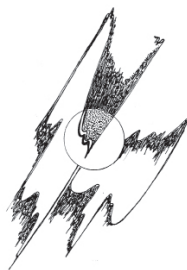
Ўтди ойлар ғам билан оқиб,
Дил топмади зарра тасалло.
Фироқингда қолдим тутақиб,
Не балога этдинг мубтало!

Кўз очгани қўймайди алам,
Бошим қўйсам куйдирар болиш.
Юпатоқмас китоб ва қалам,
Мисраларим кўтарар нолиш.

Наҳот шунча маъсум, шунча пок
Севишмоқда алам бор шунча?
Бардош бермас ирода, идрок,
Тамоман лол ақл, тушунча.

Тогдай бор деб билган юрагим
Қуш бошича қолмади чоғи?
Ғамни енгарман деган сарим
Яна ортар алами, доғи.

Эриб кетмагандим севгингдан,
Бўлмаслик-чун бахтингдан жудо,
Бирга қолиш учун сен билан
Қуяман-у, бўлмайман адо.

ҲАММАСИ ҲАВАСДАН БОШЛАНГАН

Аксарият ижод аҳлида адабиётга, ижодга ҳавас китобга, китобхонликка ҳавасдан бошланади. Каминанада ҳам шундай бўлган. Қишлоғимизда мўъжазгина кутубхона бўларди. У ерга илк бор катта ёшли болаларга эргашиб, уларга ҳавас қилиб борганман. Кутубхоначи Доноҳон аянинг яхши бир одати бор эди. Ёш китобхонлар олган китобини ўқиган ёки ўқимаганини сўраб-суриштирарди. Машҳур болалар ёзувчиси Аркадий Гайдарнинг бир китобини ўқиганим ёдимда. Уша китобнинг илк жумласи ҳалиям эсимда қолган: “Қишда одам жуда зерикади”...

Мактаб кутубхонасидаги пичоққа илинадиган ёки мактабдошларимнинг қўлида кўриб қолган ҳамма китобларни ўқиб чиққанман. Танлаб, саралаб ўқиш малакаси ҳали шаклланмаганди. Янглишмасам, бешинчи ёки олтинчи синфларда ўқиётганимда Войничнинг

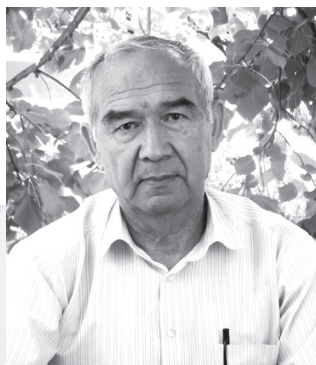
“Сўна” романи кўлимга тушиб қолди. Бир-икки саҳифа ўқиб, зерикиб кетдим ва ўқигим келмай ташлаб қўйдим. Кейинчалик билсам, бу асар ўшанда ёшимга мос эмас экан. Юқори синфга ўтганимда шу романни қайта кўлга олдим. Китобни бош кўтармай, ҳаяжон ва ҳайрат билан ўқиб чиқдим. Сўнанинг отилиши воқеаси ва севгилиси Жеммага ёзган сўнгги мактубини ўқиётиб юм-юм йиғладим. Китобдан биринчи бор шу қадар таъсирланишим эди. Биринчи бор адабиёт деб аталмиш мўъжизанинг сеҳру жодуси билан юзма-юз бўлишим эди. Кейинчалик Ойбекнинг машҳур “Қутлуғ қон” романи ҳам онгу шууримни шундай алғов-далғов қилиб юборди. Адабиётга астойдил ихлос қўйишим балки ўшандан бошлангандир. Ўз вақтида ўқилган керакли китоблар одамнинг тақдирини, ҳаёт йўлини белгилаши мумкин экан.

Яхши китоблар билан бир қаторда қанчадан-қанча кераксиз, саёз китобларни ҳам вақт сарфлаб ўқиб чиққанганимни алам билан эслайман. “Яширин обком ҳаракатда” деган ёстиқдек бир китобни (уруш йилларидаги партизанлик ҳаракати ҳақида) уч ойлик таътил даврида эринмай ўқиб чиққанман. Бунинг ўрнига халқ дostonларини ўқисанг бўлмайдами, дейдиган одам бўлмаган-да!

Кейинги вақтларда китобхонлик, мутолаа маданиятининг пасайиб кетаётгани ҳақида кўп гапирилмоқда. Бундай ташвишда жон бор, албатта. Мен ҳам бу ҳақда кўп ўйлайман. Қуш уясида кўрганини қилади. Ота-она аввало ўзи китобхон бўлиши керак деймиз. Аммо ўзи китобхон бўлган ота-оналарнинг фарзандлари ҳам китобга қизиқмаётганини тушунолмайман. Ёшларни қўя турайлик, кузатишимча, баъзан ўзимиз ҳам китобни камроқ ўқиётганга ўхшаймиз. Жаҳонга машҳур ёзувчи Чингиз Айтматовдан мухбир “Сиз кўп ёзасизми?” деб сўраганда, адиб “Йўқ, мен кўп ўқийман” деб жавоб берган экан. Шўролар даврида халқаро Нобел мукофотига сазовор бўлиб, ана ўша “шаккоклиги” учун тазйиқларга учраган машҳур шоир Борис Пастернакнинг “Буюк китобхонлар пайдо бўлгандагина буюк адабиёт пайдо бўлади” деган ибратли гапи бежиз айтилмаган.

“Китоб ўқимайдиган ҳамкасбларни танқид қилясиз, хўш, ўзингиз уларнинг китобларини ўқиб борасизми?” деган табиий савол туғилади. Илгари ёзувчи-ман деган одам адабиётдан орқада қолмаслик учун чоп этилаётган ҳамма яхши-ёмон асарларни ўқиб бо-

Шодмон ОТАБЕК

1946 йилда Андижон вилоятида туғилган. ТошДУ (ҳозирги ЎЗМУ)нинг филология факультетини тамомлаган. Ўзбекистон Ёзувчилар уюмга аъзоси. “Шухрат” медали соҳиби.

Ёзувчининг турли йилларда “Япроқдаги нур”, “Энг бахтли кун”, “Ширмонбулоқ оқшомлари”, “Одамийлик синовлари”, “Шахмат абадийдир”, “Дўрмон хангомалари” каби китоблари чоп этилган. Лев Толстой, Василий Шукшин, Михаил Зощенко, Азиз Несин каби ёзувчиларнинг асарларини ўзбек тилига таржима қилган.

риши керак, деган фикрда эдим ва бу ақидамга узок йиллар амал қилганман. Аммо кейинчалик англаб етдимки, бунинг иложи йўқ ва бундай қониданинг кераги ҳам йўқ экан. Менимча, устоз Абдулла Қаҳҳорнинг “Китоб шавқ билан ўқилиши керак” деган талаби ҳеч қачон эскирмайди. Ахир ҳар қандай асар аввало ўқиш учун ёзилади-да! Масалала шу нуқтаи назардан қарасак, ҳозирги даврда модерн адабиёти намунаси сифатида чоп этилаётган асарият асарларни оддий китобхон ўқимайди, ўқий олмайди, ўзини мажбурлаб ўқиса ҳам тушунмайди. Тушунарли бўлмаган асар эса ўзига тортмайди.

Хуллас, адабиётда янгича услуб, янгича тасвирий воситалар зарурлигини мутлақо инкор қилмаган ҳолда, модерн масаласида анча консервативман. Кимдир мени қоқоқликда айблаши мумкин, ўз фикримни айт-тяпман, холос. Назаримда, насримиздаги анъанавий тасвир услубининг имкониятлари чексиз, у ҳеч қачон йўқолмайди. Ушбу услубда умрбоқий, шоҳ асарлар яратилган ва шубҳасиз, яна яратилади. Шу ўринда Лев Толстойнинг “Содда ва равон ёза билмоқлик чинакам истеъдоддир” деган ўгити ёдга тушади. Эндиликда балки кимларгадир содда ёзиш жўнликдай туюлар. Аммо модерн дегани истеъдодсизликни, тайинли ғоявий ниятнинг йўқлигини хаспўшлайдиган бир ниқоб бўлмаслиги керак!

Китоб дўконларига кирсангиз, чиройли, қалин, ялтироқ муқовадаги китобларга кўзингиз тушади. Адабиётдан анча-мунча хабардор китобхон ҳам бу китобларнинг муаллифлари номини биринчи марта кўриб турган бўлади.

Бозор иқтисодиёти дегани пул бўлса чангалда шўрва дегани эмас! Агар шундай бўлса, шаҳар бедарвоза бўлиб қолади. Эндиликда ёмон, савиясиз китобларнинг йўлига ғов қўйишдан ташқари, уларнинг зарари ҳақида ҳам баралла гапириш фурсати келди. Шу ўринда жиддий адабиётга эътибор янада кучайтирилиши керак. (Ёзувчи асарини ўз маблағи ҳисобига чоп эттирса, китобини ўзи тарғиб қилиб, сотиш масаласи билан ҳам ўзи шуғулланса, қачон хотиржам ижод қилади?..) Адабиёт барча санъатлар ичида энг муҳим, энг мураккаб, энг керакли санъат. Муқаддас китобда зикр этилганидек, “Аввал сўз бўлган”. Ҳозирча жиддий адабиёт сариқ матбуот ва сариқ адабиётнинг соясида қолаётгандек туюлмоқда. Яхши асар билан ёмон асар аралаш-қуралаш бўлиб кетгандай... Асосий вазифаси ҳақиқий истеъдодларни кашф этиш, яхши асарларни тарғиб қилиш бўлган танқидчилик жуда ҳам сусайган, унинг бор-йўқлиги деярли билинмайди. Бу соҳада арванинг юкини ҳалиям эски авлод вакиллари баҳоли қудрат тортиб келмоқда. Умуман, адабиётда авлодлар алмашинуви жуда мураккаб, оғриқли бир тарзда кечмоқда...

Университетда астойдил, аъло баҳоларга ўқидим. Бизга адабиётдан сабоқ берган домлалар – Фулом Каримов, Озод Шарафиддинов, Норбой Худойбергандов (Аллоҳ уларни ўз раҳматига олган бўлсин) ва Умаралли Норматовларнинг номларини зўр ҳурмат-эҳтиром билан эслайман. Уларнинг беминнат сабоқлари, ўғитлари ҳаёт йўлида кўп ва хўп асқотди. Курсимиз-

дан яхши, таниқли ижодкорлар етишиб чиқди. Афсуски, Асқар Қосимов билан Амиркул Пўлкановнинг умри қисқа бўлди. Таниқли адиб Қамчибек Кенжанинг номи китобхонларга яхши таниш.

Олтин давр – талабалик йилларини эсларканман, кўз олдимда юракни орзиқтирувчи, ажиб манзаралар намоён бўлади. Биз адабиётнинг, адабий муҳитнинг жўшқин, қизгин бир палласига гувоҳ бўлган авлодмиз. Ўша бетакрор даврларни кўп эслайман, кўп кўмсайман. Ажабо, ўша кезлар ёш ижодкор бир-иккитагина шеъри ёки биргина ҳикояси билан тилга тушиб, танилиши мумкин эди. Учкун Назаров “Одамлар” деган ҳикояси, Шукур Холмирозев “Тўлқинлар”, Ўткир Ҳошимов “Чўл ҳавоси” қиссалари билан танилиб, Абдулла Қаҳҳордек тирик классикнинг назарига тушган эдилар. Ёзувчилар уюшмасида бўладиган наср, поэзия, драматургиянинг йиллик муҳокамалари бир неча кунлар давом этар, ўша кунлари дарслардан озод қилинган биз талабалар муҳокамаларда бўлган қизгин баҳс-мунозаралардан кўп сабоқ олардик. Бундай адабий муҳит ҳар қандай ижодкор учун катта мактаб эди.

“Бир ёзувчининг адабиёт даргоҳига кириб, ундан ўз ўрнини топиши учун минг бир шарту шароитнинг тажассуми керак, – деб ёзади устоз Эркин Воҳидов. – Ўша минг бирнинг бири – адабий муҳит ва бу муҳитдаги одамларнинг хайрихоҳлигидир”. (“Шарқ юлдузи”, 1987, 9-сон, 165-бет)

Биз илк машқларимизни ҳаммага кўрсатавермас, негадир бундан тортинар эдик. Таҳририятларнинг остонасига қадам қўйишга эса журъат қайда, бу даргоҳда ишлайдиганлар ниҳоятда мартабаси улуғ, катта одамлардек туюларди. Биз ҳатто шундай жойда таниши бўлган курсдошларимизга ҳавас қилардик.

Ҳаёт йўлида яхши, саховатли одамларга йўлиққанамни шукроналик билан эслайман. “Гулистон” журнали янгитдан ташкил этилган йиллар эди. Ҳамқишлоғим, таниқли журналист ва ёзувчи Рустам Раҳмон ўша журналда саркотиб (шундай аталарди) эди. (Раҳматли “Темур тузуклари”нинг таржимасини Алихонтўра Соғуний оғзидан ёзиб олиб, журналда чоп эттирган, шўро мафкурачиларининг таъзиқи билан бу хайрли иш ниҳоясига етмай қолган эди). Адабий муҳитнинг сеҳру жозибаси таъсиридами ёки кўнгилдаги эзгу истаклар туфайлими, ўқишни битиргач, пойтахтда ишлаб қолмоқчи бўлдим. Маслаҳат сўраб Рустам аканинг олдида бордим. У киши республика радиосининг “Ёшлик” таҳририятидаги шогирдига (ўзи ўша таҳририятни ташкил этганди) мени ишга олиш ҳақида илтимос қилиб телефон қилди. Хуллас, “Ёшлик”да беш-олти йил ишлаш насиб этди. У ерда Жонрид Аб-

дуллахонов, Максим Каримов, Тўлаган Тўхтаев каби ижодкорлар билан елкадош бўлиб хизмат қилдим. Республиканинг ҳамма вилоятларини кезиб чиқдим. Жонрид ака бир қанча романлар муаллифи бўлган таниқли ёзувчи эди. У кишидан кўп нарса ўргандим. Одатда, радиода матнга, таҳрир маданиятига эътибор газета ёки журнал таҳририятларидагидай эмас. Жонрид ака тайёрлаган эшиттиришларимни қандай таҳрир қилганини синчиклаб кўриб чиқардим. Шу одатим менга кўп фойда берганини сезганман.

Бу даргоҳда яна бир камчилигимдан қутулганман. Табиатимдаги ўта тортинчоқлик, уятчанлик ҳатто касаллик даражасига бориб етганди. Талабалгимда билганларимни аудиторияга юзланиб гапиришдан ийманар, бу феълимдан кўп азоб чекар эдим. Радиода ишлаб, турли одамлар билан мулоқотда бўлиб, улардан интервью олиш асносида шу нуқсонимдан аста-секин халос бўлдим. Илк ҳикояларим, очеркларим гарчи радиода эълон қилинган бўлса-да, улар “ҳавога учиб кетгани” учун жиддий ижод деб ҳисобламайман.

“Ёш гвардия” нашриётида “Гулдаста” деган тўплам тайёрланаётган эмиш, унда ёшларнинг шеър, ҳикоялари босилармиш деган гапни эшитиб, иккита ҳикоямни топширдим. Тўплам чоп этилганда биттасини сотиб олиб, мундоқ варақлаб кўрсам, иккала ҳикоям ҳам босилиб чиқибди. Қувончимнинг чеки йўқ, бир неча кунгача ўзимга келолмай ҳовлиқиб юрдим. Ижод қувончи нима эканини биринчи бор ўшанда илғадим, шекилли...

Таниқли мунаққид Иброҳим Ғафуров “Гулдаста”-га ёзган тақризида менинг ўша ҳикояларимни ижобий баҳолаб, “Шодмонбек муҳаббат нафасини бера олади” деб ёзибди. Ўзимга ишонч уйғонгандек бўлди, “Демак, ёзаверсам бўлар экан” деб ўйладим.

Қадрдон дўстим Қамчибек Кенжа “Ўзбекистон маданияти” (ҳозирги “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетаси)да ишларди. Ижодий машқларимизни ўқишиб, ўзаро муҳокама қилиб турардик. Бир куни Қамчибек “Япроқдаги нур” деган, севги ҳақидаги лирик ҳикоямнинг қўлёзмасини ўқиб, олиб кетди ва бир неча ойдан сўнг ўзи ишлаётган газетда чоп эттирди.

Айрим ижодкорлар илк муваффақиятлардан руҳланиб, янада ғайрат билан отни қамчилайдилар. Менда эса бунинг акси бўлди. Узоқ вақтгача ёзмай кетдим. Ўша кезлар туриш-турмушимда ҳаловат йўқ, уйсизликдан қийналиб, ижарахоналарда сарсон бўлиб юрардим. Лекин булар ёзмаслигимга баҳона бўлолмаслигини англардим. Рус ва жаҳон адабиёти-ни янада чуқур ўрганмай, ўзлаштирмай туриб ёзмаслигим керак, деган тушунча миямга ўрнашиб қолувди. Бошим билан қайта мутолаага шўнғиб кетдим. Гоҳо ёзгим келса ҳам ёзмай юравердим. Мурод Муҳаммад Дўст (университетда ўқишни ташлаган, ҳали Москвага кетмаган эди) билан ўша кезлар жуда яқин эдик, даярли ҳар куни кўришардик. У бир куни ҳайрон бўлиб гапириб қолди: “Нега ўзингни чеклайсиз? Чекламанг, ёзгингиз келса ёзаверинг!”

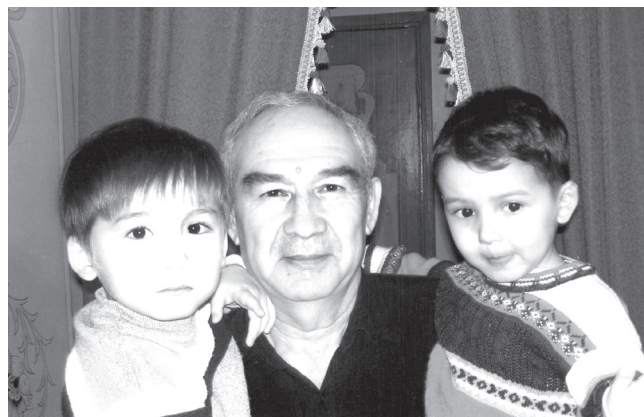
Бир куни Иброҳим Ғафуров ҳам учрашиб қолганимизда иттифоқ билан шундай дегани ёдимда: “Нега бир-иккита ҳикоядан кейин жимиб кетдингиз? Аллоҳ айрим одамларга истеъдод бериш билан бир қаторда шу истеъдодга яраша ялқовлик ҳам бераркан...”

Кўп йиллар илм билан шуғуллансаммикин ёки ижод қилсаммикин дея иккиланиб юрдим. Назаримда, бу ишнинг бири иккинчисига халақит берадигандек, шу боис улардан биттасини танлашим лозимдек туюларди. Дўстим Қамчибек ҳар гал кўришганимизда ижодга даъват этар, бадиий ижод қўлидан келмайдиганлар кейинчалик ўзини илмга уриб кетади дер эди. Кейинчалик англаб етдимки, аслида илм билан ижод ўртасига хитой девори қўйиш шарт эмас экан. Кўпгина адиблар бадиий ижод билан бир қаторда илм, адабий танқид билан ҳам жиддий шуғулланишган экан. Тайёр диссертациядан воз кечганимдан кейин ҳам баҳоли қудрат илмий, танқидий (кўпроқ эссе жанрида) мавзуда қалам тебратиб турдим. Кўпроқ ўзим билган, ижоди кўнглимга яқин бўлган адиблар – Одил Ёқубов, Иброҳим Ғафуров, Йўлдош Солижонов, Шукур Холмирзаев, Рауф Парфи, Тоҳир Малик, Рустам Раҳмон, Мирпўлат Мирзо, Қамчибек Кенжа, Ҳабиб Темиров, Носир Муҳаммад, Ашуралӣ Жўраевлар ижоди ҳақида ёздим. Ушбу битиклар асосида «Адабиёт қисматдир» деган китоб чоп эттирдим.

Ёзувчи асарининг қиёмега етиб, мукаммаллашувида малакали, тажрибали муҳаррирларнинг хизмати ҳам катта деб ўйлайман. Газета, журнал ва нашриёт таҳририятларида савияси, саводи, таҳрир маданияти талабга жавоб берадиган муҳаррирларнинг тобора камайиб кетаётгани туфайли нашрларнинг ғиж-ғиж хатоликлар билан чоп этилаётгани мени кўп ўйлантиради. Ҳамма нарсани охир-оқибат кадрлар ҳал қилади деган қоида – назария ҳеч қачон эскирмас экан. Таниқли ёзувчи Эркин Аъзам (уни тил ва услуби энг мукаммал ёзувчи деб ҳисоблайман) бир вақтлар “Ёшлик” журнаlining наср бўлимини бошқарганда иккита ҳикоямни маъқуллаб, чоп этганди. Муаллиф билан муҳаррир мулоқотининг олий намунасини ана ўшанда кўрганман.

Илгари ёзувчиларнинг Дўрмондаги ижод уйи жуда гавжум бўларди. Ёзувчилар ижоддан бўшаган вақтларда, ошхонада тамадди қилишаётганда ёки ташқарида айланиб юришганда ўзаро бир-бирларига ҳазил-мутойибалар қилишар, қизиқ-қизиқ хангомалардан айтишиб, завқланишар эди. Ўзим бевосита гувоҳ бўлган ана ўша ажойиб, бетакрор гурунлар кейинчалик қайта-қайта нашр этилган ва анча-мунча тилга тушган “Дўрмон хангомалари” деган китобимнинг ёзилишига туртки бўлди.

“Дўрмон хангомалари”ни ёзишдан мақсад – йўқ

жойдан кулгу қидириш, айрим ижодкорларни улуглаш, мақташ ёки қаҳ-қаҳ уриб кулдириш эмас, балки турфа кулгулардан китобхонни баҳоли қудрат бахраманд қилиш, унинг руҳини поклаш ва шу кулгу воситасида номлари тилга олинган ижодкорларнинг жонли сиймосини китобхон кўнглига яқин қилишдир.

Айрим ҳангомаларнинг “сири” – маъноси ўтмиш ёки ҳозирги даврдаги адабий муҳит билан яхши таниш бўлганларгагина аён бўлади. Шу боис, бундай ҳангомаларни адабий-маданий меросимиздан яхшироқ хабардор бўлган китобхонлар теранроқ англайдилар. Ҳангомаларда номлари тилга олинган адибларни мен ниҳоятда ҳурмат қиламан, уларга ихлосим баланд. Азбаройи суйганимдан, ҳаддим сиққанидан улар ҳақидаги ҳангомаларни қаламга олганман. Бу беғараз ҳазил-мутуйибалардан кулгисевар халқимиз ҳам бахраманд бўлишини, мухлисларнинг ўзлари суйган ижодкорлар ҳақидаги тасаввурни янада бойишини истайман. Айни чоғда бу ҳангомалар адабиётимизнинг, маданий-маънавий ҳаётимизнинг ҳазил-мутуйибаларга йўғрилган бир тарихидир.

Дарҳақиқат, ушбу китоб муттасил ёзилиб, тўлдириб борилмоқда. Ҳозир китобнинг тўлдирилган, бешинчи нашрини тайёрлаб қўйдим. “Дўрмон ҳангомалари”га қахрамон бўлишни истаётган адиблар сони эса тобора кўпайиб бормоқда. Улар менга ҳазил ила: “Майли, ёзаверинг, мабодо ўз асарларимиз билан

тарихда қолмасак, лоақал сизнинг ҳангомаларингиз орқали номимиз қолар”, дейишади. Қайдам, “камтарлик” билан айтганда, балки бу гапларда жон бордир. Ахир Бернард Шоу, Марк Твен, Михаил Светлов, ўзимизнинг Ғафур Ғулом, Абдулла Қаҳҳор, Саид Аҳмад, Адҳам Ҳамдам, Азиз Абдураazzoқ, Рауф Парфи, Тоҳир Малик, Мирпўлат Мирзо ҳақидаги ҳангома – ҳазилларни мухлислар ўша адибларнинг асарларидан кам севишмайди-ку!

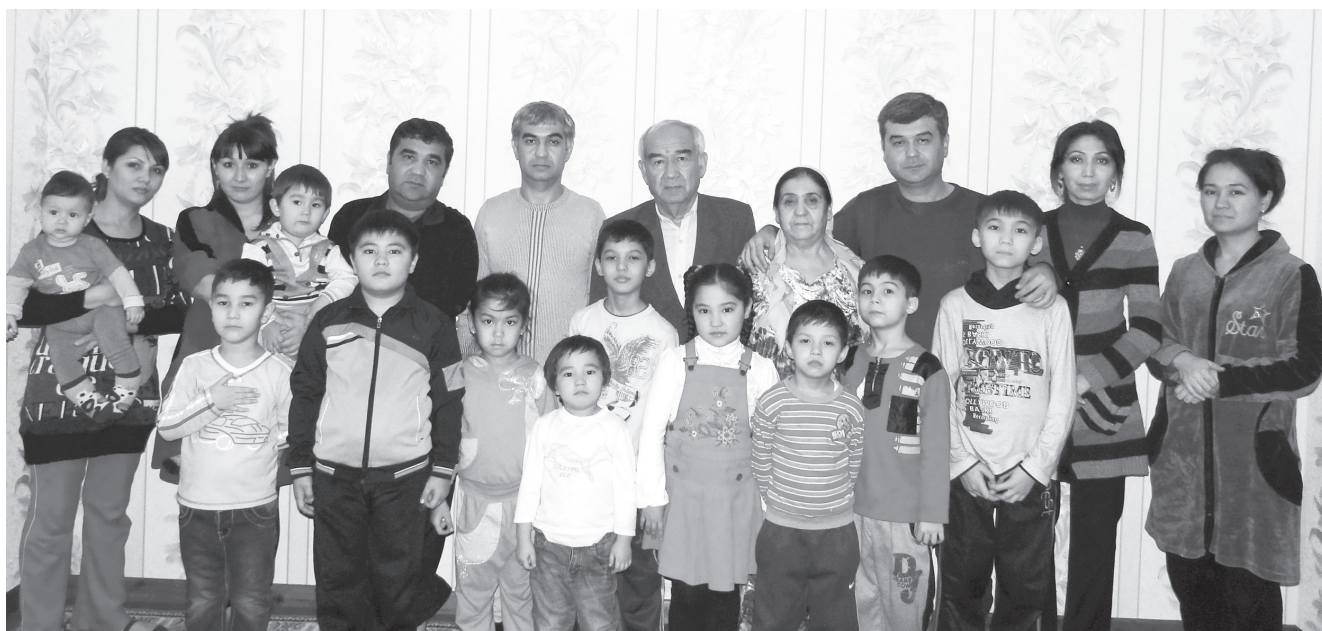
Кулгу, ҳазил катта куч. Ҳеч нарса одамларни бир-бирига самимий, беозор кулгудек яқинлаштиролмайди. Охунжон қизиқ лутф этганидек, ҳаммом одамнинг танасини тозаласа, кулгу руҳини поклайди.

Кейинги йилларда фақат ҳангома ёзиш билан чекланиб қолаётганим йўқ. Бир қанча жиддий ҳикояларим газета ва журналларда чоп этилди. Биринчи марта энг қийин жанр ҳисобланмиш драматургияга (Белинский таърифи) қўл уриб, “Сен учун яшайман” деган пьеса ёздим. “Шарқ юлдузи”нинг 2013 йил, 2-3 сонларида босилди. Айрим театрларда саҳналаштирилди. Бошқа жанрлардаги ижодим ҳангомалар соясида қолаётгандек туюлгани менга бироз алам қилади.” Барака топгурлар, мен бошқа нарсалар ҳам ёзиб тураман” десам, айрим қаламқаш дўстларим “Ўзингиз ҳам худди қахрамонларингиз каби ҳангомалар орқали тарихда қоласиз” дея ҳазиллашишади. Қайдам, балки бу гапларда ҳам жон бордир... (Адабиётда номинг мутлақо ўчиб кетгандан кўра, лоақал биргина асаринг ВАҚТ ва КИТОБХОН синовидан ўтиб, яшаб қолса ҳам катта гап деб ўйлайман).

Бу бўстон саҳнида гул кўп, чаман кўп дегандек, бунда “Ҳар ким айтур неки бор имконида”... Кўнгилда ҳали орзулар, режалар кўп. Аллоҳ омонатини қистамаса, уларни қоғозга тушириш ниятим бор...

Дўппини олиб, мундоқ ўйлаб кўрсам, жуда кўп қимматли вақтим зое кетган экан. Бу йўқотишлар менга катта армон бўлиб қолди.

Инсон бошига тушиши мумкин бўлган энг оғир йўқотиш – вақтни бой бериш эканини жуда кеч англаётганим алам қилади.

ТАҚДИР ҚҰНҒИРОҒИ

Қисса

Расмларни Оловиддин СОБИР ўғли чизган

(Охири. Боши ўтган сонда)

КАСАЛХОНАДАГИ КЎРГУЛИКЛАР

Кўзимга қаердандир шуъла тушгандай бўлди. Гўё майин шабада ёноқларимни оҳиста силаётгандай. Ўзимни ўнглашга ҳаракат қилардим. Хиралашган ёруғлик оғушида хотирамни жамлай бошладим. Аста кўзимни очдим. Назаримда тонг ёришаётган эди. Деразадан сизиб кираётган ёруғлик тонгинг отишидан дарак берарди.

Фикримни жамлаб, рўпарамда мудраб ўтирган хотинимни кўрдим. Атрофни аста кузата бошладим. Қандайдир ихчамгина хонада бошим бироз кўтариб қўйилган ҳолда, юмшоқ диванда ётардим. Қаршимдаги оромкурсида хотиним кўзини гоҳ очиб, гоҳ юмиб, бошини унинг суянчиғига қўйганча қимирламай, ҳаракатсиз ўтирар эди (ёки менинг назаримда шундай туюлдими-кан?)

Унинг ухлаётгани ёки уйғоқлигини аниқлай олмадим. Кўзларимни бир нуқтага қадаб, озгина қимирламоқчи бўлдим. Уддалай олмадим. Танамдаги оғриқ зўрайиб, миямга урди. Бақириб юборишдан кўрқиб нафасимни ичимга ютдим.

Оғзимнинг қуриб қолганини ҳис қилдим. Чўлда қолган одамдай томоғим қақраб, сув излаган йўловчи каби атрофга кўз югуртирдим.

«Сув» дедим пичирлаб. Овозимни хотиним эшитмади. Ё овозим чиқмадимми... Эҳтимол, хаёлимда айтдим шу сўзни. Нима бўлганда ҳам ўйлаяпман, демак, тирикман. Кўзимни очиб-юма бошладим. Ҳозирча шу машқни бажаришга қурбим етарди. Бу ҳолат, билмайман, қанча дақиқа давом этди. Хона деразасидан тушган ёруғлик уни тўлиқ ёрита бошлади.

Кўзларимни аста юмдим. Хотиним ўрнидан туриб, юзимга синчиклаб қаради. Киприklarим орасидан уни кузатар эканман, нега бу аҳволда ётганимни ўйлай бошладим. Ахир мен пойтахтда бўлишим керак эди-ку. Менга нима бўлди? Хотиним нам латтани лабимга босди. Лабим қовжираб қолган чоғи, бутун вужудим билан чанқоқни ҳис қилардим.

Кўзимни очдим.

– Эрқор ака!!!

Қулоқларимга аянчли чинқирик эшитилди.

– Эрқор ака, қўрқитиб юбордингиз-ку! Мана, етти кундан бери ўзингизга келмайсиз. Ким сизни бу кўйга солди? Худонинг ғазабига учрасин! Сиздай одамни азобга қўйган олчоқ кимсаларни ер ютсин...

У тинмай йиғларди. Кўзларидан тўхтовсиз оқаётган ёшларини тиёлмасди. Юрагим эзилиб кетди.

"Ўзингизни тутинг, азизам" дегандай бўлдим. Негадир ўзимнинг овозимни ўзим эшитмадим. Шу гапни айтганимни идрок қиламан. Лабим ҳам айнан шу сўзни айтиб қимирлади. Аёлим менга термулиб қолди. Кўзимдан шашқатор ёш оқарди.

Хотиним ўзини тутиб, юмшоқ оқ мато билан кўз ёшларимни арта бошлади. Менга тинмай тасалли берар эди.

– Бардам бўлинг, қанча азобларни бошингиздан кечирдингиз. Сиз иродали, кучли одамсиз, бир ўлимнинг оғзидан қайтдингиз. Умрингиз узоқ бўлади. Бахтимизга омон бўлинг, – энди аёлим йиғламас, ўзининг қатъиятли ва дадиллигини кўрсатишга ҳаракат қиларди. Назаримда, у анча кексайиб қолгандай туюлди.

Хонага кимдир кириб келди. Навбатчи шифокор бўлса керак. Ҳушимга келганимни кўриб, бош томонимга стулни қўйди-да, яқинроқ ўтирди. Бошимни пайпаслаб кўра бошлади. Бошимнинг доқа билан ўралганини ҳис қилдим.

– Аҳволлар яхшими? Оғриқ сезмаяпсизми? – деб пешонамга қўлини қўйди.

Негадир овозим чиқмас эди. Ё мадорим йўқ, ёки тилдан қолганман. Фикримни назорат қилиш даражасида бўлсам-да, танам ўзимга бўйин эгмасди. Қўлларимни қимирлатишга ҳаракат қилдим, бефойда, диққатимни жамлаб оёқ панжаларимни ўйнатмоқчи бўлдим. Бу ҳам самарасиз. Жон фақат кўзларимда, қулоқларимда мавжуду, қолган аъзоларим ўлик эди.

Доктор хотинимга тасалли берди:

– Асосийси, мия жойида, бу яхшиликка. Марказдан кучли мутахассислар келишган. Турмуш ўртоғингизнинг ўзига келгани яхши бўлди. Мутахассислар аниқ ташхис қўйишади. Бардам бўлинг, – деб хонадан чиқиб кетди.

Хотиним лабимни сув шимдирилган доқада намлаб, кўзларимга маъюс боқаркан, нимадир демокчи эканимни англади. Қулоғини лабимга яқинлаштирди.

– Сув,– дедим. Овозим ўзимга жуда узоқлардан эшитилди. Гўё мен эмас, кимдир шу сўзни аста пичирлагандай бўлди. Хотиним қошиқ билан оғзимга сув қуя бошлади.

Сўзимни эшитди. Демак, мен гапирдим. Томчи сувлар қизилўнғачимдан ўтиб, танамга ёйилаётганини сездим. Танам гўё қақшаб ётган сувсиз тупроқдай ўлик ҳолда ётгану, беш-олти томчи сув билан жон киргандай бўлди.

Қадимий ривоятларда ўқигандим, бадиий киноларда кўрганман, жон танадан чиқаётганда буралиб, жуда қийналиб, минг бир азоблар билан танани тарк этаркан. Кейин ўз танасини кузатишини, атрофда кечаётган воқеаларни кўришини, танадан умидини узгандан кейин, самога қараб кетишини ишонарли қилиб тасвирлашган.

Бу ҳолатни ўлиб-тирилган (яъни клиник ўлимни бошидан кечирган) кимсалар ҳам тасдиқлашади. Жон танамдан чиқиб кетса, тамом. Кейин мен йўқман. Жон фақат оғиздан чиқиб кетадими? Нега танамда оғриқ сезмаяпман?

Хотинимнинг ҳаракатларини аниқ кўриб турибман. У ўзини қўярга жой тополмай севиниб, ҳаяжонда ҳолатимни кузатар, нима қилаётганини тўлиқ англа-

масди. Такрор-такрор лабимни намлаб, кўз ёшларимни артар эди.

Қуёш кўтарила бошлади. Буни парда орасидан тушаётган заррин нурлардан ҳам сезиш мумкин эди.

Хонага ўғилларим, қизларим кириб келишди. Улар кўзимнинг очкилигини кўриб, ҳайрат тўла нигоҳларини онасига тикишди ва қучоғимга отилишди. Овоз чиқармай йиғлашди.

Хотиним болаларга:

– Отанг соғ-саломатлар, энди бемалол ишларингга боринглар. Ҳовлини супириб-сидириб, тартибга солинглар. Насиб бўлса уйга қайтамыз, – деди.

Катта қизим келиб мени ўлиб қўйди. Кейин кичик қизим, ўғилларим қўлимдан ушлашди. Уларнинг қўлимдан ушлаганини кўрдим, лекин сезмадим.

Танам жонсизга ўхшарди. Хотиним болаларга ҳар хил топшириқлар бериб, уларни хонадан чиқариб юборди. Сўнгра рўпарамга келиб, креслога ўтирди.

– Етти кун деганда кўзингизни очдингиз. Билмадим, бу ишни ким қилди? Укангиз Элёржон (шоирни назарда тутаяпти) ҳам шу ерда. Ҳаммани оёққа қўйди. Пойтахтдан зўр-зўр профессор мутахассисларни олиб келди. Сиз билан қўшилиб жон бериб, жон олишди. Умридан барака топсин, – деди хўрсиниб.

"Аҳволим жуда жиддий. Нега ҳеч жойим оғримаяпти? Танамда жон бўлмаса миямда жон турибди-ку. Жон бор жойда оғриқ бўлиши табиий-ку? Бошим ҳам оғримаяпти? Жароҳатни бошимдан олганман. Ким бўлса ҳам бошимга урди. Ким бўлиши мумкин? Мени йўқотиш уларга нега керак бўлиб қолди?" деган саволлар хаёлимдан ўтар экан, бирдан телефон эсимга тушиб қолди. Ё телефон бир тузоқмикан-а? Ҳозир қўл телефоним қаерда экан?

Хотинимга умид билан қарадим, "телефоним" дедим ичимда. Овозим худди "сув" деганимдек олислардан келди.

– Телефоним, – бу сафар назаримда гапиргандай бўлдим. Хотиним кўзларимга жовдираб қараркан, ниманидир англагандай ўрнидан турди. Қўлига ручка олди-да, қоғозга нималарнидир ёзиб, менга кўрсатди.

"Сизни унча тушунмадим. Озроқ сабр қилинг, ҳаммаси яхши бўлади. Бардам бўлинг. Ҳар нарсани ўйлайверманг, ўтиниб сўрайман".

Капалагим учиб кетди. Наҳотки овозим чиқмаётган бўлса?! Ахир мен гапирдим-ку. «Телефоним», дедим. Қулоқларим эшитди бу сўзни. Эй жон, танамга тарқалсанг-чи, майли, оғриқлар бўлсин. Азобланай, кундага ўшар ётгандан кўра, жонимни жунбушга келтирувчи азобларни бер. Додлайн, қичқирайин, одамга ўхшаб ўлай-да, ўладиган бўлсам. Нега танамга қараб юрмайсан, жон? Ҳозиргина ичакларим сув томчиларини сизди-ку.

Хонага Шоир кириб келди.

– Ассалому алайкум, янга! Бирон ўзгариш борми? – деди-ю, менга кўзи тушиши билан шошиб қолди.

– Эрқор ака, омонмисиз? Одамни кўрқитиб юбордингиз.

Келиб юзимга юзини қўйди. Ҳеч нимани ҳис қилмадим. Шоир қаршимда ўтириб юзимга боқар экан, унинг анча тўлишганини, юз кўриниши ўта жиддийлигини англадим. Боқишларида қандайдир маъсумлик ҳукмрон эди.

Унга худди нажоткорга қараган одамдай қарардим. Халоскоримга миннатдорчилигимни билдиролмай, кўзларим билан жовдираб унга термулардим.

Элёр кўзларимга қараб, хаёлимдан ўтаётган гапларни англаб етди.

У тасалли бериш учун эмас, худди соппа-соғ одамга муомала қилгандай қўлимни кафтига олиб шеър ўқирди.

*Хайқирдим, ўрнидан кўзгалиб тоғлар,
Қаршимда саф тортди бамисли рўё.
Хайқирдим, уйғонди кўкда чақмоқлар,
Аммо уйғонмади ғафлати дунё.*

*Хайқирдим, ўликлар қабридан чиқиб,
"Не гап?" деб исённи кутгандай гўё
Кафанларин байроқ қилдилар тикиб,
Аммо уйғонмади ғафлати дунё.*

*Хайқирдим, бўғзимга қонлар сачратиб,
Қуёшдай отилиб чиқди юрагим.
Аммо, Дунё хануз турибди қотиб,
Уни уйғотмасам борми керагим?!*

Ҳа, бу шеърни эшитдим. Танамга тарқамади. Томирларимда жўш урмади. Вужудим бўм-бўш эди. Фақат унинг кўзларидан англадимки, ҳайрат даражадаги ҳайқирик, қуёшдай ярақлаб чиққан юраги дунёни уйғотишга қодир эди.

Қани энди, юртимиз, миллатимиз шаънини юксалтирувчи, фидойи азаматлар сен каби кўп бўлса. Шу ҳолатда юз йил ётишга рози бўлардим.

Шоир хотинимга тасалли бериб, ҳозир марказдан келган мутахассислар яна кўриқдан ўтказишини, лозим бўлса, яна бошқа шифокорлар чақиртиришни ўқтириб, хонадан чиқиб кетди.

Шифтга термулиб ётар эканман, бошимда кучли оғриқ сездим. Кўз ўнгим қоронғулашиб, зим-зиё бўшлиққа айланган. Энди ёруғ олам кўйида эмас, қувурга ўхшаган, ҳамма томонини зулмат қоплаган узун ер ости йўлида жоним шиддат билан кетаётганини ҳис қилдим. Кўзим юмилиб, ҳушимни йўқотдим...

Қора қуюн. Овозсиз танамга азоб билан буралиб кирди. Ҳамма ёқ қоп-қоронғи, жимлик. Ўнг қўлимни аста қимирлатдим. Ҳаракатланди. Аниқ билдимки, ўнг қўлимга жон кирди. Кўзларим ҳеч нарсани кўрмасди, ажабланадиган жойи, қўлим қимирлаяпти, уйнаяпти. Бу қандайин сир-синаот. Увишиб ётган ўнг қўлим ҳаракатга келди. Пайпаслаб, нозик бир қўлни ушладим. Бу қўл менга ўттиз беш йилдан бери таниш. Бошимни меҳр билан силаган, кези келганда, сеҳрли бармоқлари билан умр дафтаримда из қолдирган рафиқамнинг қўли эди.

Узоқ ушлаб турдим. Қўйиб юборгим келмасди. Қанчалар соғингандим, муҳаббатимнинг нозик қўлини, майин ҳаракатларини... О, нақадар меҳрибон қўллар.

Нега бу қўллар ҳар доим ҳам меҳрибон бўлавермаган? Қаҳри келганда, шаппатга айланган. Ўринсиз кўпол қилиқлар қилган. Ҳозир эса бу қўл ўта ақлли, ўта юмшоқ, узоқ кутган соғинчига етишгандай шивир-шивир гаплашяпти.

Кейин қўлимни бошқа таниш, нотаниш қўллар ушлай бошлади. Бири кичкина, жажжигина, семиз, катта

қўллар, хуллас, хона қўлларга тўлиб кетди. Кўпчилиги қўлим билан гўё охири марта кўришаётгандай, ўз қўлларини қўлимдан олгунча, узоқ сийпалашарди. Баъзилари қаттиқ қисиб кўяр, айримлари шунчаки омонатгина қўлимни ушлашарди. Қўлларнинг суҳбати аралаш-қуралаш бўлиб тушунарсиз тарзда бир қанча вақтгача давом этди. Кейин яна мен истаган қўл кафтларим устида пайдо бўлди. Уни қўлимнинг кучоғига олиб эркалай бошладим. Бу соғинчни узоқ кутган эдим. Бармоқларимни очиб, бармоқлари орасига тикдим. Панжаларим чирмашиб шундай маза қилдики, бу роҳатни биринчи бор танишганимизда, илк бор шу қўлни ушлаганимда ҳис қилган юрагимнинг ҳансираши қўлимда акс эта бошлади. Қўлим худди юрагимдай ҳапқириб ўзини тутолмай шу қадар ҳаракатланар эдики, панжаларим орасидан ўзини олиб қочишга уринаётган хотинимнинг бармоқлари уялгандан-уялиб, қўлим орасидан чиқишга ҳаракат қиларди. Панжаларим эса унинг бармоқларини маҳкам ушлаб олган, ҳозир қўйворса, қайтиб бошқа кўрмайдигандай, у меники, бир умрга меники дерди. Эҳтимол, бошқа қўллар қараб тургандир, ўйларди қўлим. Уни кучоғингдан ҳозирча озод қил. Уйга борганда соғинчларинг ҳиссасини оласан...

Аста панжаларимни бўшатдим. Хотинимнинг бармоқлари бармоқларимни силай бошлади. Демак, хонада бошқа қўллар йўқ. Яна қоронғулик.

Тубсиз жарликка кетаётган жон қўлни тарк этди...

Жон оппоқ ёруғлик томондан келди. Оғзимдан кийриб, юрагимга жойлашди. Ҳаройиблиги шунда эдики, жон киргунча ҳам, чиққунча ҳам хотира билан юрарди. Фақат қоронғуликка шўнғиганда тушунарсиз қуюн билан олишиб азобланар, бу минг хил тикан симлардаги игналарга урилиб-урилиб жароҳатланган ҳолда ёруғликка етарди. Кейин у эркин ҳаракатланиб атрофдаги воқеаларни аниқ кўрарди. Жон менинг жоним, хотира эса менинг хотирам эди.

Кўзларимни очдим. Тепамда оқ халат кийган одамлар менга ажабланиб, ташвиш тўла кўзлари билан қараб туришарди...

Мен танамдаги оғриқдан додлаб чинқирардим...

Во ажабо! Бу қандай мўъжиза? Куппа-кундузи ҳавода учиб юрибман. Аввал ҳам шунга ўхшаш ҳолатлар бўлган, унда туш кўргандим. Тушимда фазога қўлларимни ёзиб сайр қилганим, кўм-кўк манзараларга маҳлиё бўлиб, танамнинг шу даражада осон ҳавога кўтарилганидан ҳайратга тушганман. Иккала қўлимни олдинга чўзсам кифоя, худди эртақлардагидек, ердан кўтариламан, кейин тўғри текислик бўйлаб, ўнгимда кўрган, бир-бирини такрорламайдиган ғаройиб, нотаниш ўлкаларга сайр қилиб уча бошлайман. Ўнгга бурилмоқчи бўлсам, ўнг елкамни, чапга бурилмоқчи бўлсам чап елкамни бураман. Тепага кўтарилмоқчи бўлсам, ўзимни тик ушлаб қўлларимни тепага кўтараман. Пастга тушмоқчи бўлсам иккала қўлимни тушираман, бошимни пастга эгаман. Худди катта океанда сузаётган моҳир денгизчидай шу даражада ўзимни ҳушёр бошқараманки, бунақаси эртақларда ҳам бўлмаган. Гўё ҳаммаси олдиндан режалаштирилгандай осон ва содда кечарди.

Ҳаётим давомида бу мўъжизакор ҳолат бир неча бор такрорланган...

Уйғонганимдан сўнг, кишини ўйлантирадиган, ҳис-туйғуларига сезиларли даражада таъсир кўрсатадиган,

кўнгилнинг хузур-ҳаловатини остун-устун қилиб юборувчи бу ажабтовур воқеалар ҳаёлимда узоқ муддат сақланиб қоларди.

Вақт ўтиши билан ҳаётимда ҳам шу тушдан кейин айрим ўзгаришлар юз берарди. Мансабим ошарди ёки илмий ишларимнинг ишлаб чиқаришга тадбиқ этилиши жадаллашарди.

Қизиғи шундаки, тушимда кўрганларим ўнгимда мавжуд бўлган ҳаётдаги кўрганларимдан тубдан фарқ қиларди. Яъни тоғлардаги ям-яшиллик, яйловлар, дарёлар қирғоғидаги ўзига хос гўзалликларни ҳаётим давомида кўп бор кўрган бўлсам-да, тушимда кўрган бетакрор кенгликларни, яшил водийларни, таг-туби кўринмайдиган жарликларни, баҳайбат осмонга туташиб кетган тоғларни эллик ёшдан ошибманки, ҳали ҳаётда кўрган эмасман. Эҳтимол, мен бормаган мамлакатларда бунақа, таърифини сўз билан келтириб бўлмайдиган гўшалар бордир. Бор бўлса киноларда кўрардим, йўқ деб ўйлайман...

Ҳозир эса айнан иш жойимнинг ҳовлисида иш қизгин. Кўтарма кранлар машиналарга ҳар хил қурилиш материалларини юкляпти. Иш билан банд одамлар шошилиб ўзига юклатилган топшириқларни бажариш билан овора. Майдоннинг энг тўрида жойлашган пишиқ ғишт ишлаб чиқариш бўлимида ишчилар қуёшда қуриган хом ғиштларни пишириш учун хумдонларга теряпти, айримлари эса тайёр бўлган пишиқ ғиштларни автоуловларга юкляпти. Кенг майдонни синчиклаб кузатаман. Тахта, ёғоч, темирбетон буюмлари, шиферлар, ойналар ҳар бири алоҳида-алоҳида тартиб билан, усти ёпилган, тўрт томони очиқ айвонлар остига жойлаштирилган. Шоҳбекат томондан кириб келаётган, юк ортилган вагонлар темир йўл бўйлаб темир панжарадан қилинган дарвозадан ичкарига ҳаракатланиб кўтарма кран остидаги майдонга келмоқда. Чамамда, тушлик вақти бўлиб қолган бўлса керак, айрим ишчилар ўз иш ўринларида дастурхон ёзишиб, тамадди қилишмоқда.

Кунботар томондаги икки қаватли ҳашамдор бинога боқдим. Бу иншоат мен ишлайдиган идора бўлиб, унинг иккинчи қаватида жойлашган хонам рўпарасига келиб деразадан қарардим. Ойнага кўлимни теккизишим билан ичкарига кирдим. Ҳамма анжомлар жой-жойида тартибли тахланган. Стол устидаги китобларга қарардим: шеърӣ тўпламлар, бадий асарлар, иккинчи қаторда эса "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" ҳамда "Солиқ ва божхона" газеталарининг йил бошидан бери чоп этилган сонлари хонамга салобат бериб турарди. Бу газета ва асарларнинг ҳаммасини ўқиганман. Менинг ҳаёт йўлларимда ҳал қилувчи тарбиявий рол ўйнаган бадий асарлар кўзимга мўъжиза бўлиб кўринади. Олиб кўрмоқчи бўлдим, кўлимга ололмадим... Ҳамма ҳолат ўнгимдагидай, фақат оёғим ерда эмас. Туш кўраяпманми? Уйлайман, нима учун эшикни қўйиб, ойнадан кирдим? Бориб эшикни итардим. Осонгина йўлакка чиқдим. Эшик очилмаса ҳам, мени ичкарига ўтказди. Қабулхонада ҳеч ким йўқ. Демак, тушликка чиқишган. Бошлиқнинг хонасига ўтдим. Уйнинг тўрида эман ёғочидан ясалган, иш анжомларига мўлжалланган, узунлиги ўн метрлар келадиган қимматбаҳо жигар ранг мебель, сариқ жигар ранг стол, чарм қопланган оромкурси ва икки томонга қатор қилиб стуллар қўйилган. Полда мебель рангига

мос эрон гилами ёзилган. Чап томондаги девор юзида сурат, ўнг томондаги деворга шифтдан полгача оқ рангдаги ипақдан тўқилган парда деразаларни тўсиб турибди. Тепадаги учта катта-катта қандил кундуз куни бўлса-да, ёқиб қўйилган. Ўнг қўл томонда қўлдан безак бериб ясалган чиройли стол, устида каттакон телевизор. Мебелнинг кийим илишга мўлжалланган қисмидан эшик орқали ичкари хонага йўл борлигини билар эдим. Кўлимни теккизиб, бошлиқ дам оладиган хонага кирдим.

Қарим Суярович қип-қизил диванда ярим яланғоч бўлиб ётибди. Моҳира унинг елкасини ҳафсала билан уқалапти. Бемаврид кириб қолганимни сездим-да, изимга қайтдим. Бироз вақт ўтиб, хонага яна кирдим.

Нега булар мени кўрмапти, эшитмапти...

"Ҳайф сенларга", – деб изимга қайтдим...

Оғриқ бутун вужудимни, танамни азоблай бошлади. Нима бўлапти? Мен қаердаман? Нега бу қадар даҳшатли оғриқ миямни ёриб юборай деяпти?

Ҳансираб, додлаб кўзимни очдим. Кўзлари ёшга тўла рафиқам тепамда эгилиб, оқ мато билан терга ботган баданимни артарди. Бошимдан то оёғимгача гўё эриб битаётгандай сув бўлиб кетган эдим. Танам чидаб бўлмас даражада азобланар, нима деб бақираётганимни ўзим ҳам билмасдим...

* * *

Болалигим ўтган, ўз бағрига мени худди онамдек чорловчи қишлоғим тепасида парвоз қилиб юрибман. Овулимнинг у четидан-бу четига осонгина бориб келаман. Қишлоғимни осмондан кузатар эканман, шимоли-шарқ томонига қараб тепаликлар катталашиб улкан тоғларга уланиб кетгани, жануби-шарқ қисмида қиялик кичрайиб айрим жойларида катта жарлик ҳосил бўлиб, кейин ғарбга қараб кенг текисликларга уланиб Нишон чўли яйловига қўшилиб кетиши, жарлик ҳосил бўлган жойдан ўтадиган ариқ шарққа қараб борилса, Ғузор дарёсидан бошланишини, ғарбга қараб юрилса, Қашқадарёга қўйилишини кузатиш мумкин эди.

Тошгузар. Бежизга бу қишлоқни шундай аташмаган. Қадимда карвонлар қайси юртдан келишса ҳам, шу қишлоқ устидан ёки яқин атрофидан ўтишган. Бу қишлоқнинг мозорида боболарим, момоларим, отам, онам, опам, сингилларим, менга яқин бўлган қариндош-уруғларим ётибди...

Мен қишлоғим устида озод қушдек парвоз қилардим. Негадир ерга тушмасдим, ё тушгим келмасди. Очиқ ҳавода яйраб учар эканман, болалиқдан таниш бўлган, мен учун қадрдон пахса уйларнинг ҳар бирига, ҳовлиларга, кўчага, йўлакка, йўлга, ёриққа, кемтикларга, дарахтларга, ҳайвонларга, қушларга, ҳашаротларга алоҳида соғинч меҳри билан қарардим. Нима учундир қишлоқдошларим кўринмасди. Улар қаёққа кетишган? Тун эмаски, ухлаётган бўлса? Кундуз куни. Қуёш чарақлаб турибди. Далаларда ҳам кўринишмайди. Ё уйларида дам олишяптими? Қўй-қўзилар, сигир-бузоқлар, иту мушуклар, ҳатто аҳён-аҳёнда каламушлар кўзга ташланади. Одамлар кўринмайди. Айниқса, қишлоғимизнинг чумчуқлари мен билан басма-басига парвоз қилишди. Мусичалар эса дарахт шохларига кўнишиб «ку-ку, ку-ку»ларини маромига етказиб, болалиқда қандай эшитган бўлсам, худди шундай куйлаётганини эшитаман.

Бу ўнгимми, тушимми?! Мен ҳаётни тарк этдимми? Худойим менга туғилган жойингдагилар билан хайрлаш, деб имконият бераяптими?

Осмоннинг бу қадар кенглигини, ернинг нақадар беадоқлигини наҳотки олдин билмаган бўлсам. Шундай ажойиб қадрдон қишлоғимни, киндик қоним тўкилган гўшамни, болаларимни, оиламни, дўстларимни, қариндош-уруғларимни ташлаб, сабабсиз кетавераманми? Ҳали уларга маъқул бўладиган бирон иш қилмадим-ку. Наҳотки ўлиш шунчалар осон бўлса. Жон чиқди, йўқсан. Ҳеч қачон қайтиб келмайсан....

Мана, эллик ёшдан ошибман-ку, бирон элга мадад берувчи, одамларнинг оғирини енгил қилувчи жўяли иш қилмабман. Тўртта "бизнесмен"га кўрсатган йўл-йўриғинг билан мақтана олмайсан. Уларнинг ҳамёнини қаппайтирдинг, холос. Бу ёғига.... ҳали тирикмисан? Бу сенга сўнгги имконият. Тангри таоло сенга шуни раво кўрибдими, шунисига ҳам шукур қил.

Қишлоғимни соғиниб келдим-ку. Ана, мен туғилган уй хувиллаб, букчайиб, қийшайиб ётибди. Уйнинг ёғочлари чириган, томи тешилган, кўримсиз, ночор аҳволда. Қирқ йилдирки, бу уйда ҳеч ким яшамайди. Уйни ота-онамнинг ҳурмати учун ҳам қайта тиклаш керак...

Кўзимни очдим, оғриқ баданимни ўйиб оладиган даражада чимиллатар, мен чидолмай бақирардим....

Рафиқам нигоҳини мендан узмай жовдираб қараб турарди. Назаримда мендан кўзларини олса, хайр-хўшлашмай дунёни тарк этгудек аянчли ҳолатда эдим.

Хонани бошимга кўтариб додлашимдан ҳамшира югуриб келди. У менга яна тинчлантирувчи, оғриқни қолдирувчи уколлар қилиб, осойишта ҳолатга қайтарди...

Яна парвоз қиламан. Энди ўзим ётган касалхона ичида учиб юрибман.

Шифохона кўзимга хунук, бефайз кўринди. Ҳамма одамлар касал, уларни даволашни шифокорлар атайлаб чўзишаётгандай, шунчаки ўлиб қолмасин деб номигагина муолажа қилиб қўйишади. Ҳар бир касал тепасига келиб синчиклаб қарайман. Оёғи чиққан, калласи ёрилган, умуртқаси синган, қўли осилган беморлар жой йўқлигидан йўлакларга жойлаштирилган. Кимдир инграйди, қичқиради. Кимларнингдир онасини сўқади. Гўё мамлакатда уруш кетаяпти-ю, ярадорлар хоналарга сиғмайди...

Ҳамшира қизлар гирдикапалак:

– Қани энди ҳеч бўлмаса оғриқни қолдирадиган дори бўлса, – дейишади зорланиб...

Демак, оғриқнинг олдини оладиган дори ё танқис, ё топилмайди. Топилса ҳам, пули борларга раво кўришади.

Шифокорлар хонасига ўтаман. Бош шифокор бўлса керак, ўта жиддий ҳолатда, юзида озгина бўлса ҳам хушфёъллик сезилмайди. Оқ халатининг тугмалари ечилган, қўлларини ҳавога ёйиб ходимларига гап уқтирмакда:

– Шифохонада ўлим бўлиши мумкин эмас! Тушундингларми?! Агар кимнинг бўлимидан ўлик чиқса, мен билан ишламайди!

Айнан шундай буйруқни болалар шифохонасига қатнаб юрганимда, набирам заҳарли вирусдан тузалмай, бу олам билан видолашганда эшитганман ва тавба деб ёқа ушлаганман...

Ўртада ўтирган аёл кишининг овози эшитилди:

– Иссиқ жон. Қўлимиздан келганини қилаяпмиз. Дори-дармон етишмайди. Аллоҳнинг иродаси. Биз бандалар ўлим олдида нима ҳам қила олардик. Ожиз-миз.

– Жим! – қаттиқ гапирди бояги киши. – Сизнинг вазифангиз даволаш! Иложи бўлмаса, уйига жавоб беринг! Уйида... касалхонадан жўнатинг! Тамом-вассалом!

Эркак шифокорлар унинг гапига парво қилмадилар. Афтидан, бунақа сўзларни эшитавериш тишиб кетганлар. Гапирган хотин шашт билан ўрнidan турди.

– Ўртоқ Холбозоров! Ахир инсоф билан ўзингиз ўйлаб кўринг. Ўлим тўшагида жон талашаётган беморнинг одамларига қандай қилиб, "менинг қўлимдан келмайди даволаш", деймиз. Бу бизнинг қасамёдимизга зид нарса-ку?! Бахтсиз ҳодисага йўлиққан беморларнинг айби нима?! Кимнидир машина уриб кетган, кимдир томдан тушиб жароҳатланган. Уларнинг орасида қайси қачон ўлишини биз билмаймиз-ку?! Ундан кўра дори-дармон топиб, бизга ёрдам беринг. Уларни оёққа қўйиш чораларини излаш биз, шифокорларнинг бурчи эмасми?

Аёлнинг чимирилган қошлари ёй шаклига келди, кўзларигадаги нафрат ўти бош шифокорга қадалди. Агар иложи бўлса бош шифокорга ачитиб гапиришдан ҳам тап тортмас эди.

Холбозоров деганлари тараддуланиб, овозини пасайтирди, хушмуомалалик билан:

– Комила Авазова, сиз мени нотўғри тушундингиз. Марҳамат, даволанг. Дори-дармонга келсак, имкони борича бераяпмиз. Топилмаганини касалнинг яқинларига айтиб келтиртинг. Ҳозир нима кўп, дорихона кўп, истаган дорини топса бўлади. Ўлим бўлмасин деяпман. Тушундингизми?!

Бу можародан чарчаб, касалхонадан очиқ ҳавога чиқдим. Ҳаво иссиқ. Шаҳарни шовқинига кўмиб қатнаётган автоуловларнинг сон-саногии йўқ. Шаҳар тутун ичида қолган. Бу қора қуюн уйлар устида эркин сузиб юрарди. Истаб-истамай парвоз қиларканман, ҳавоси тиниқ жойни излай бошладим. Узоқда, шаҳар чеккасида, хаёлимда гўё нур таратаётган фойиб жойни кўрдим. Шу томонга қараб бурқсиган ҳаво ичида сузар эканман, ҳавоси ёмон жойларда ишлаётган одамларга ачиниш кетдим.

Шаҳарнинг қишлоқ билан тутшиб кетган қисмига учиб бордим. Бу тоза маскан, ўзим ҳис қилганимдай, қабристон эди.

Пишиқ ғиштдан баланд қилиб қурилган дарвоза устидан учиб ўтарканман, сокинлик чулғаб олди мени, осуда, шовқин-суронсиз бу ҳаёт, ўзга бир оламдай, абадиятни эслатади.

Тоза ҳаво, кўм-кўк дарахтлар, ям-яшил арчалар, оқ, қизил, сариқ, қирмизи, бинафша рангдаги гуллар, марҳумлар ёди учун ёдгорликмиз дегандай бошларини эғиб салом беришади. Кейин қабрлар бошланади. Ҳаётнинг ҳақиқат, қадрият деган қонунлари шу ерда амал қилади. Ҳеч ким ҳеч кимдан кам эмас. Тўғри, айрим инсонлар баҳайбат тошлар қўйиб қабрларни табақаларга ажратиш юборишган. Унинг остида ётганлар – у раҳбарми, олимми, зиёлими, оддий меҳнаткашми, барчасининг ётган жойи бир.

Бу ерга ўз яқинларини қўйгани келган одамлар бир муддат бўлса-да, ўзлигига қайтади. Қилган гуноҳларини кўз олдидан ўтказади. У дунёда берила-

диган азоблар тўғрисида хаёлга чўмади. Ким эканлигини, шу масканга бир куни барибир келишини англайди. Ўзини ўзи қийида. Бу муқаддас жойга ҳамма тириклигида кам келади. Кимдир момосини, онасини, опасини, синглисини, бобосини, отасини, акасини, укасини, набирасини, ҳамшаҳарларини, маҳалладошларини, ҳамсоясини тирик одамлар қуршовида, елкаларда олиб келиб тупроққа қўйган.

Супурилган йўлақлардан борар эканман, мрамар тошга ишланган суратли қабрлар, ҳар бирига алоҳида туғилган йили, вафот этган санаси, исми-шарифи ўйиб ёзилган. Улар Аллоҳ ихтиёрига топширилган.

Катта-кичик қабрлар устидан ўтарканман, ёнма-ён қўйилган, ҳатто бир-бирининг устига тушиб қолган, илма-тешик, қаровсиз қабрларга кўзим тушди. Ҳа, инсон тупроқдан пайдо бўлиб, шу тупроққа қайтиши барчамизга маълум.

Набирамнинг миттигина қабрчаси олдида турибман. Саккиз ой, саккиз кун, саккиз соат, саккиз дақиқагина нафас олган жажжи гўдакка, Худойим нега шунчагина кунни раво кўрди экан? Ўзига керак бўлибди, ўзи олибди. Бу бегуноҳ, норасида чақалоқда нима айб бор эдики, Тангрим унинг ота-онасига шу жазони раво кўрди? Ёки уларнинг билиб-билмай қилган гуноҳлари эвазига шу набирамни қурбонлик қилишга ундадими? Эй Худо, бу жумбоқларнинг сиру асрори Ўзинга аён! Кечир биз гуноҳкор, осий бандаларингни!..

Мозористондаги сокинлик, осойишталик тирикликка раҳна солувчи ажалдай кўринади кўзимга.

Қуёш ўз нуруни аямай тикка тушириб турарди, у қабр устидаги баҳорда ўсган майса ўтларни ўз тафти билан қовжиратиб, сап-сарик ранга бўяган. Қабристоннинг бошланишидаги манзара билан ўртасидаги кўримсиз ҳолат ер билан осмончалик масофада эди. Аслида эса бор-йўғи беш юз-олти юз метр узоқликда бўлган бу икки ҳолат дунёнинг табақага бўлинганини эслатарди. Бир томчи сувни, бир тола кўк гиёҳни кўрмадим...

Набирамнинг қабрчаси устида турар эканман, ўзимни-ўзим қийиб бошладим.

– Қўлидан ҳеч бир иш келмаган бобонгни кечир! Сени омон сақлаб қололмадим. Беш қўлини оғзига тикқан, эгнига оқ халат кийиб юрган айрим олғирларнинг касофати билан сен ва сенга ўхшаган гўдаклар умри завоп бўлмоқда. Туғруқхоналарда тирноқларини ўстириб, дуч келган чет эл бўёқларини чаплаб юрган сатангларнинг олдини қайтариб бўлмади. Бўйинларига тақилган тилло, бриллиант тақинчоқларда ботмон-ботмон захарли вируслар борлигини айтиб ишонтира олмадим. Уларни эндигина дунёга келаётган чақалоқларнинг, ота-оналар, момо-боболар қаршисига "ўғил туғилди, қиз туғилди" деб, «суюнчи беринг»лаб югуриши, олам севинчларига шерик бўлиши гуноҳларини оқлай олмади...

– Набирагинам, сен яшашинг мумкин эди. Агар доя "опанг" киндигингни кесаётганда ёки шамоллаб қолганинда укол қилаётганда қўлидаги асбобига юқумли вирусларни юқтирмай, озода ишлаганда, ажал комига тушмасдинг. Сен яшардинг. Албатта, яшардинг. Гунг, кўр, кар бобонгни қанча айбласанг ҳам оз. Энди сен қайтиб келмайсан. Менинг гуноҳларим эса катталашиб бормоқда...

Кўзимни очдим. Тепамда шоир турарди.

– Хўш, Эрқор ака! Аҳволлар жойидами? Мен билан мулоқот қилишга тайёрмисиз?! Гап бундай, мен терговчи Қодир Аллаёров билан суҳбатлашдим. У киши сизнинг соғайишингизни кутаяпти. Бу иш узоқ чўзилса керак. Етук шифокор олимларнинг хулосасига кўра, ўзингизни авайласангиз, асабларингизни таранглаштирадиган ўй-хаёллардан йироқ бўлсангиз, миянинг асл ҳолатига қайтиши тезлашар экан. Жиноятчи албатта топилади. Бунга ишончим комил. Сизни бир оз вақтдан кейин Наманган вилоятига олиб кетаман. У ерда дам оладиган жойлар кўп. Бир ой ўзингизга қарайсиз. Бу ҳақда бош шифокор, терговчи билан келишиб олишим керак. Оилангиз рухсат берди.

Шоир менинг розилигимни кутмай чиқиб кетди. Хотиним ташвишланиб ичкарига кирди. Унинг юзидаги ҳорғинлик чарчоқдан эмас, у негадир ташвишли кўринар эди.

– Элёржоннинг гапига нима дейсиз? Борасизми водийга?! У мени ишонтирди. Сиз соғ-омон бўлсангиз бўлгани, – деди ҳорғин жилмайиб.

– Бошлигингиз Карим Суярович келган. Сиз билан гаплашмоқчи. Кирсинми ё бошқа кунга қолдирасизми? Аёлимнинг бу хонага Карим Суяровични киритгиси келмаётгани кўзларидан билиниб турарди.

– Майли, кирсин, – дедим. Хотиним Карим Суяровични бошлаб келиб, чиқиб кетди. Карим Суярович мен билан қуюқ саломлашди. Гапни чўзмай мақсадга ўтди.

– Эрқор ака, сизни акам деганман, бор гапни айтсам ишонмайсиз. Терговчи Қодир Аллаёров бу ишни ўзинг уюштиргансан, вазиятга қандай ёндашмай калаванинг учи сенга тақалади, деди. Ҳайронман, сиз билан, мана, қанча йиллардан бери бирга ишлаймиз, ҳаммиша оға-инидек ҳамфикр, ҳамжиҳат бўлганмиз. Ўзимга-ўзим тинмай савол бераман. Бу қабиҳ ишни ким қилиши мумкин? Тепасида турган одам ким? Идорага нотаниш одам кирган бўлса, нега қоровул кўрмаган? Котибам Моҳира-чи, у қаерда бўлган? Уни ҳеч ким кўрмаган. Ғойибдаги бу одамнинг асл мақсади нима? Эрқор ака, бу жавобсиз саволлар мени таъмом қилди. Терговчининг иккиланмай мендан гумон қилиши ортиқча. Моҳирани, ўша куни навбатда турган қоровулни ишдан ҳайдайман. Улар айнан сиз жабр кўрган сонияда йўқ эдик дейишяпти. Нима учун иш жойларида ўтиришмайди? Назаримда Моҳира нимадир билади, лекин айтмаяпти. Терговчи Моҳирани, қоровулни тинмай сўроқ қилаяпти. Мен билан Моҳира ўртасидаги яқинлик қисман сизга ҳам аён. Агар Моҳира шу ҳақда терговчига гулласса, буларни ўзингиз биласиз, мени "шиладилар", бор-будимни талаб, кейин тинчийдилар. Умуман, мана бир ойдирки, на ейишимда, на ичишимда ҳаловат бор. Қаёққа бош уришимни билмай олдингизга келдим.

Танамда кечаётган сим-сим оғриқ бир оз йўқолгандай бўлди. Карим Суяровичнинг сўзларига чалғиганим учунми, ўзимни анча енгил ҳис қила бошладим.

"Терговчига баҳона керак, яхшигина "семиз балиқ" қармоғига илинди. Энди уни қандай ейишини ўйлаяпти. Унинг иштаҳаси баланд. Ҳа, сизга жуда қийин бўлди, Карим Суярович", ўйлардим ўзимча.

– Карим Суярович! Сиз безовта бўлманг, ахир бу ишга сизнинг заррача ҳам алоқангиз йўқлигини жуда

яхши биламан. Бир чорасини топамиз. Сиз ташвишланманг, ҳаммаси яхши бўлади.

– Қани энди айтганингиздек бўлса, Эрқор ака!

Унинг юзи сўлгинлашиб, кўзларида эса бостириб келаётган ташвишли фалокатдан дарак берувчи қўрқув акс этган эди. Жуда эзилган, ғамгин қиёфада хонадан чиқиб кетди. Хотинимга дори-дармонга деб, анчагина пулни, олмайман деса ҳам, қолдириб кетибди.

Ойлар ўтиши билан соғлигим тиклана бошлади. Бошимдаги доғларни олиб ташлашди. Хонада у ёқдан-бу ёққа бемалол юра бошладим. Ҳар замонда бошим зирқираб, кўзларимнинг тинишини ҳисобга олмас, аҳволим анча тетик эди. Хотиним, фарзандларим хурсанд, уйга олиб кетиш тараддудида юрардилар.

Хонага қизим кириб келди. Унинг кўзларидаги ҳазинлик ҳали кетмаган. Бундан уч ой олдин саккиз ойлик ўғилчасидан айрилганини ўйласам, бу оғриқлар ҳолва эканлигини тушунардим. Айниқса, она учун бу фожеанинг оғирлигини, кечаю кундуз аллалаб, еру кўкка ишонмаган гўдагини тупроққа қўйиб, додини кимга айтишини билмай, телбаларча ўзи билан ўзи гаплашиб тақдирга тан беришнинг ўзи бўладими. Гувоҳи бўлдим-ку, фарзандини болалар шифохонасида даволатиш учун бор-будини бериб ҳам олиб қололмади. "Стафилакок" деган бало гўдакни ўз домига тортиб кетди. Эҳ, қизгинам, сенга қийин, жуда қийин. Нима қила олардинг, тақдирда шу кўргулик бор экан, деган ўй хаёлимдан ўтар экан, уни юпатишга сўз ахтардим. Кўзларим жикка ёш, унга бу ҳолатимни кўрсатмаслик ниятида, уни бағримга олдим. Ўзимни тутиб олгунча кучоғимдан бўшатмай, ниҳоят тилга кирдим:

– Мана, мен ҳам соппа-соғман, насиб бўлса уйга кетамиз. Ширин-ширин овқатлар қилиб берасан, – дедим уни ҳам, ўзимни ҳам юпатиб.

Қизим юм-юм йиғларди. Унинг вужудида бир умрга ўчмас из қолдирган дардининг давосиз эканлигини билардим. Фақат, оз бўлса-да, бу азобни вақт даволайди. Тақдирга тан бериб яшаш, яна фарзандли бўлиши, йилларнинг ўтиши жараёнида бу кулфатларни унутиш мумкин бўлар. Лекин у қаро кунни ҳеч қачон буткул унутиб бўлмайди...

Қизимнинг биринчи боласи эди. Унинг кулишлари, жажжи қўлларини боши узра ҳаракатлантириб осмонга талпиниши, кўзингизга маъноли қарашлари, ассалом деб қўл чўзсангиз, қўлчалари билан салом бериши.... Мусиқа қўйганда, оҳангига маҳлиё бўлиб ором олиб ухлаши, куйни пасайтирганда, кўзларини очиб қайтадан қўйинглар, дегандай қўлларини ҳавода ўйнатиб типирчилашлари – бу дақиқаларни ёддан чиқариб бўлармикин?!

– Қизим, биламан, сени яхши тушунам, иродали бўл. Сенга ота сифатида айтадиган сўзим шу.

– Мен яхшиман, отажон! Сиз эсон-омон экансиз, яна ҳам яхши бўламан.

– Раҳмат, она қизим!

Хонага рафиқам, куёвим, ўғилларим, кичик қизим кириб келишди. Биз оилавий жамулжам эдик. Ҳаманинг юзида севинч аломатлари барқ урарди...

Бу кўнгилисиз воқеалар қандай содир бўлганига ақлим етмасди. Оилам, ошна-оғайнилар, қариндош-уруғлар, қўни-қўшнилар – барча-барча ҳайрон. Мен

катта бизнесмен бўлмасам ёки бирор калондимоғ бой-ваччанинг ғашига текканим йўқ.

Мен касалхонада икки ой деганда озгина бўлса ҳам ўзимга келдим. Билиб турибман. Шоир бўлмаганда, (аввало Худо) азбаройи шу олийҳиммат шифокорлар сабабчи бўлиб жонимга аро кирмаганда, бу дунё билан мангуга хайрлашган бўлар эдим. Ҳали тақдиримда яшаш бор экан, ҳаёт-мамонт олишувидан омон чиқдим. Бошимга ёғилган бу бало-қазо чекингандай бўлса-да, ўзимни у даражада соғлом ҳис қилолмасдим. Ҳар қалай шу икки ойдан ошдиқ давом этган ана кетди – мана кетдилардан сўнг хавфдан йироқлашганимни сеза бошладим. Танамдаги кучли азоб ҳаддан ташқари мени қийнамоқда. Хотиним олдимга келган қариндош-уруғларни киритмас, фақат фарзандларим кунига бир маҳал келиб кўришишларига рухсат бериб, шифокор бўлгани учунми, назоратни қўлга олиб, ўзи ўрнатган тартиб-қоидаинг бузилишига йўл қўймамди.

Шундай кунларнинг бирида, чамамда ёши қирқлардан ошган, баланд бўйли, бақувват, формаси ўзига ярашган киши хизматдаги майор Қодир Аллаёров бўламан деб хонага кириб келди. У ўта муҳим ишлар бўйича бош терговчи эканини, мен билан боғлиқ жиноят иши унинг зиммасидалигини тушунтирди. У менидан шу ишга алоқадор айрим муҳим жиҳатларни билиши, бу жиноий ишнинг тезроқ очилишида менинг кўрсатмам катта аҳамиятга эга эканлигини тушунтирди-да:

– Яширмай, ўзингиз гумон қилган одамлар ҳақида билганларингизни, уларнинг исм-фамилияларини, қарда яшашини, ишлашини айтишингиз керак, – деди.

Мен бу тергов бўйича ҳеч қандай маълумот бера олмаслигимни, ўзим таниган кишилардан шубҳам йўқлигини соддагина қилиб тушунтирдим.

У ажабланиб:

– Ўзингиз ўйланг, бу фалокат қайта рўй бермайдими? – деди киноя билан. Унинг кўзига тикилдим. Ишхонамда охири кунни содир бўлган воқеани сўзлаб бердим. У ҳар бир ҳаракатимни синчиклаб кузатаётганини, сўзларимдан ўзига керакли бўлган тафсилотларни излаётганини сездим.

Қодир Аллаёров сўзимни бўлиб:

– Бошлигингиз ҳақида қандай фикрдасиз? Иш юзасидан тортишиб қолганларингизда сизга нисбатан адоватини сезмаганмисиз? – деб сўради.

– Йўқ, у одам ҳақида бундай бемаъни хаёлга бормайман. Сиз ҳам Карим Суярович тўғрисидаги гумонларингиздан воз кечсангиз яхши бўлар эди, – дедим бир оз асабийлашиб:

– Бизнинг вазифамиз, шубҳа-гумонлар қуршовидан жиноятчини суғуриб олиш. Жиноятчи ҳеч қачон, бу жиноятни мен уюштирганман ёки мен қилганман, деб айтмайди. Сизни қийнаётган, сизга тинчлик бермаётган ўй-фикрларингизни яширмай менга айтишингиз керак. Ахир, фаришта эмассиз. Сизнинг ҳам рақибларингиз бор, олим одам экансиз. Бу жиноятнинг очилиши асосан ўзингизга боғлиқлигини унутманг.

– Бугунча етади, – деб у ўрнидан турди.

– Яхшилаб ўйлаб кўринг, мана менинг ташриф қоғозим. Хоҳлаган вақтингизда кўнгироқ қилинг. Менинг вазифам жиноятчини топиш. Топаман ҳам. Омон бўлинг, – деб чиқиб кетди.

Узоқ ўйладим. Бу воқеа нега содир бўлди? Уюштиришдими? Нима учун? Ким томонидан?

Босиб ўтган ҳаёт йўлимни ўзимча тафтиш қилар эканман, бирон кимсага ёмонликни раво кўрмаганимни, кўлимдан келади даражада, имконим борича яхшилиқ қилганимни, ўзимга яқин тутган одамларни ҳамма соҳада, ҳамма жойда қўллаб-қувватлаганимни бир-бир эслаб чиқдим. Ўшалар орасида рақибларим ҳам бор эдимиз? Рақиб деб бўлмайдими-ю, иш юзасидан бўлган айрим келишмовчиликларни назарда тутмасам, жиққа мушт бўлиб қилган курашлар ҳаётимда бўлмаган. Доим камтарона яшаганман. Бойликка, аёлга, шон-шухратга, мансабга ўч бўлмаганман.

Яхши яшашни, тўкин ҳаёт кечириб олишни болалигимдан то ҳозиргача орзу қиламан. Бу орзулар менинг ичимда куртак очгану, улғаймаган, ўрнига сабр, бардош, кўникиш ҳиссиётлари билан алмашган. Кечирган умр йўлларимни диққат билан қузатар эканман, эсимни таниганимдан бери вужудимда кечаётган жараёнларни (ғалаён деса бўлмайдими) дардлашадиган сирдошим Шоирдан бошқа кимсага айтмаганман. Энди телефонга келсак, унинг пайдо бўлганига кўп бўлгани йўқ. Агар ҳукумат одамлари бу тузоқни қўйган бўлишганда, чақириб олиб, «Сен бизларга керак экансан, юртни ўғрилар босиб кетишди, бирга ишлайлик», деган бўлар эди.

Менга қилинган бу суиқасднинг тагида нима ётибди?!

Мансаб илинжида талашганлар, бир-бирларини йўқотиш ниятида турли ўйинларни ўйлаб топишган, масалан, меҳмондорчиликда овқатига ёки ичадиган ароғига, чойига захар қўшиб, ўлдириб баъзан чиройли аёл ёллаб, обрўйини (ўзи йўқ) тушириб қутулишган. Мен-чи, мансабдор бўлмасам, бош ҳисобчилик бир вақтлар мансаб ҳисобланса-да, ҳозирги кунда мартаба ҳисобланмайди, оддий хизматчи вазифасини ўтатман холос.

Зимдан ўзгаларга чоҳ қазувчилар ҳар замонларда бўлган, бундан кейин ҳам бўлади. Бу энди умуман бошқа олам. Бу олам менинг ғариб ва беғубор оламинимга тўғри келмайди...

Телефон қаерда экан? Телефоним тўғрисида ўйлаб бошладим. Хаёлимга чўнтак телефонимда узундан-узоқ вайсаган кезларим келди. Эҳтимол, телефондаги дўстим мен билан ўтказган ғойибона суҳбатларимнинг ҳосилини ҳада қилгандир...

Хонага катта қизим Дилбар кириб келди. Мени ўпиб кўяр экан, кайфияти анча яхши эди.

– Онам бугун ишга чиқдилар. Сизга энди мен қарайман, – у ўнг қўли билан бошимни меҳрибонларча силади.

– Яхши, қизим. Менинг чўнтак телефонимни кўрмадингми? – деб сўрадим.

– Йўқ. Онам бирон жойга яшириб қўйган бўлишлари мумкин.

– Ундай бўлса, онангнинг олдига бор, қўл телефонимни топгин-да, менга олиб кел.

– Онам тушлиқда олдингизга келдилар. Шунда сўраймиз. Онам менга отангнинг олдидан жилмагин, деб тайинладилар.

– Сен боравер, ҳозир соғлигим яхши. Бир соатда бориб келасан. Менга телефон жуда ҳам зарур, қизим.

– Мана, менинг телефонимдан фойдаланинг, – деб ўзининг қўл телефонини узатди қизим.

– Йўқ, қизим. Сен айтганимни қил-да, телефо-

нимни топиб кел. Телефонда мен кўнғироқ қиладиган рақамлар ёзилган, – деб қизимни хонадан чиқариб юбордим.

Хаёлимни телефонда ҳар куни бир соатлаб қилинган суҳбатлар эгаллади. Нега мен дабдурустан дардларимни телефонга тўкиб солдим?

Кимдир ўйларимни ўйинчоқ қилиш мақсадида атайлаб уюштиргани аниқ. Шунча ҳам содда бўламанми? Наҳотки шу оддий ҳақиқатга фаросатим етмади, а? Ўзи кўрқоқ одам бўлсам. "Деворнинг қулоғи бор", деган нақлга ишонар эдим. Эҳ, галварс Эрқор! Қандай жин урди сени? Ҳеч бўлмаганда ўзинг билан ўзинг ҳасратлашиб яшасанг бўлади-ку. Сени қийнаётган, ҳар куни тумшугингнинг остидан "лаббай" деб чиқаётган муаммоларни, жавобсиз саволларни қоғозга тўкиб, шу жонсиз қоғоз билан дардлашганингда бошингга бундай балолар тушмасмиди? Телефонда овозимни ёзиб олишган бўлса, нима бўлади? Билдимки, мен катта хатога йўл қўйгандим.

Қани энди, юракда йиғилиб ётган қат-қат аламу изтиробларни тўкканинг билан муҳит ўзгариб қолса. Афсуслар бўлсинки бу дарду аламларинг сенга қарши бош кўтаради. Курашиб кўр-чи. Ким билан курашасан? Ичингдаги ёввойи одам сени шундай тузлайдики, туғилганинга пушаймон бўласан. Уни йўқотишининг иложи йўқ. Бекорга айтмаган: "Ўлдир, ичингдаги хонинни ўлдир!", деб. Ташқарида эса сенга қараб турган бир ўлдирса-ўлдирадими, дардингни тушунмайди. Ўлиб кетасанми, парвойига ҳам келмайди. "Палончининг бошига уриб ишхонасида ўлдиришибди", "Пистончини меҳмондорчиликда захарлашибди", "Анави бор-ку, йўлда машинасида ҳалокатга учрабди"... Бир балоси бордики, улар касофатга учрапти, деган узундан-узоқ миш-мишларни тўқишиб, бўлмағур иллатларни ёпиштириб гўрига ғишт қалашади. Ўз ажали билан қариб ўлганларга эса "ёшини яшаб, ошини ошади", "бечоранинг армони қолмади", "Палончининг тўйи бу"... (тўй ҳам бўладими) деган иборалар билан кўлини қовуштириб, саф-саф бўлиб жанозага келишади. Дуойи фотиҳа қилишади.

Ўлим... Киши тўрт ҳарфдан иборат шу сўзни эсласа, бадани жимирлаб сесканиб кетади. Чўчиб тушади.

Ўлим шунчалик кўрқинчлими?!

Миямда айланаётган тутуруқсиз саволлар гирдобидан зўрға қутулдим. "Қизик, одамни нима бошқаради?" деб ўйладим. Инсонни ғайриқонуний бир куч бошқариши аниқ.

Онгми?

Онг инсонни чалғитади. Онг тоифага бўлинади. Олий онг (комил), ўрта онг, кейин онгсизлик ҳам мавжуд. Ўрта онгли бўлиш, одамга яхшилиқ олиб келиш билан бирга ёмонлик ҳам олиб келади. Яхшилиқ келтиргани, киши ўзини англайди, яшашдан мақсад нималигини тушунади. Ўз олдигаги бурч, қадриятларнинг фақат инсонга хос эканлигини эътироф этади. Ёмонлиги: билиб туриб, онгли равишда гуноҳларни кўпайтиради...

Олий онг инсонни эзгуликка ундайди, бунга эришиш жуда машаққат.

Виждонми?

Виждон бошқарганда, турмуш бошқача бўлар эди.

Кучми?

Куч ҳам бошқармайди.

Ёвузликми?

Ёвузлик ёвузликдан туғиладиган иллат холос.

Бу ҳақда одамзот миллион йилдан бери ўйлайди.

Ўзалликми?

"Ўзаллик дунёни қутқаради" дейишади. Хўш, нимадан қутқаради? Ёвузликданми? Қутқарса, шу вақтгача қутқарар эди-да.

Қонунларми?

Ўзимиз ўйлаб топган қонунларнинг қўли калта, у инсон зотининг ботинига кира олмайди.

Илмми?

У онгининг маҳсули, инсонни бошқаришга ожиз.

Нафсми?

Нафс одамни тубанликка етаклайди.

Бунақа саволлар узлуксиз, олдинма-кейин, зинама-зина гоҳ пастга, гоҳ тепага кўтарилиб, ўйласа тубига етиб бўлмайдиган ўпқондай домига тортаверади.

Одамнинг руҳияти, ички олами шу қадар мураккаб жараёнки, уни англаш, ҳис қилиш, тубига етишнинг имкони йўқ...

Имконнинг бир қиррасида ўзини-ўзи тафтиш қилиш, ўзини-ўзи англаш, қилган гуноҳларидан азобланиш, ундан азият чекиш охир-оқибат кўрқувга олиб келади.

Одамни кўрқув бошқаради.

Кўрқув ёшлиқда пардаланган, кўринмас иплар билан боғланган, ҳар ёқда ўзини намоён этмайдиган даражада жиловланган бўлади. Одам улғайгани сари, кўрқув ҳам катталашиб, ипларини аста-секин уза бошлайди, кейин вужудни эгаллаб олади.

Кўрқув инсон руҳиятига ўтиб, уни ақл тасаввур қилмайдиган даражада рисоладагидек бошқаради. Одамлар кўрқувни гоҳ тан олиб, гоҳ тан олмай, қилган гуноҳларини поклаш учун тавба-тазарру қилишади. Гуноҳ қилишдан кўрқишиб – гуноҳ қилишади.

Кўрқувнинг тури минг хил бўлмасин унинг ранги, таъми бир хил. У инсонни бошқаради. Оқибат битта манзилга етаклайди. Бу манзил Худога юзланишдир...

Бошимда қаттиқ оғриқ турди. Миямдаги сим-сим азобнинг ҳали-вери тўхтамаслигини сезар эканман, гўё бир тўда игналарни бошимга кимдир секин-секин суқиб олаётгандай, кейин эса тезлашиб, катта жуволдиз, бигизларни аямасдан олдинма-кейин санчаётгандай оғриқ зўрайгандан зўрайиб борарди... Овозимнинг борича додладим. Ҳамшира қиз югуриб келди.

– Тоғажон, нима бўлди?

Кўзларим олайиб, унинг саволига жавоб беролмадим. Ҳансираб, оғриқни тўхтатувчи уколдан қилишини сўрадим...

* * *

Ниҳоят, уйга қайтдим. Кўнгил сўрашга келаётган қариндош-уруғлар, ошна-оғайнилар мен билан боғлиқ можарони билишни истагарди, мен эсам уларга ўзим билганча (албатта телефон ҳақида лом-мим демасдан) бўлган воқеани тушунтиравериб чарчадим. Қўл телефоним эса ғойиб бўлди.

Карим Суярович кунора, кечки пайтда келар эди. Ўзига қўйилаётган айбларни бир бошидан сўзлаб берар эди. Бир гал жуда кеч келди. Саломлашиб, терговчининг олдидан келаётганини айтди:

– Эрқор ака! Иш шу даражага бордики, Моҳирани агар менга қарши кўрсатма бермасанг, ҳибсга оламан,

деб кўрқитибди. У ҳали ёш, қаёққа қайирса, бурилади, ўта нозик ва кўрқоқ. Унга: "Ваҳимага тушма, ахир сенин ҳеч нарсдан хабаринг йўқ-ку? Ё шу воқеа ҳақида бирон нарсани биласанми?" – дедим, у бўлса:

– Терговчи агар шу воқеада Карим Суяровичнинг қўли бор демасанг, сенин бўйнингга қўяман, сени ўйнаш қилиб юрганини ҳам биламан. Мен айтганимдай кўрсатма бер-да, ўзингни четга ол. Сенга уч кун муҳлат. Агар айтганимни қилмасанг, сен ҳам қамаласан, Карим Суярович ҳам қамалади, – дебди.

– Моҳира ёлғон айтаётгандир. Сиздан бирон нарсани ундириш ниятида тўқиётгандир?! – дейман унга қандай тасалли беришни билмай.

– Йўқ, Эрқор ака! Терговчининг менга қилаётган ортиқча ҳаракатлари, соатлаб тун ярмигача олиб ўтириши Моҳиранинг сўзларини тасдиқлайди. Аллаёров: «Сизнинг бошингизни котибангиз "ейди", деб шаъма қилади.

– Терговчи сизни шунчаки кўрқитаётган бўлиши мумкин. Калаванинг учини тополмаётганидан гумон қилиб, шу йўлга ўтган. У менга ҳам шунга ўхшаш аллаларни айтди, сизнинг бу воқеага алоқангиз борлигини исботлашга уринди. Кўрасиз, жиноятчи топилади. Ҳаммаси ўз ўрнига тушиб кетади. Чидамли бўлинг, – дедим.

– Қани энди, тезроқ топилса, жудаям чарчаб кетдим. Ўзимниям айбларим кўп, қаерданам шу Моҳирага илашдим. Афсус қилганим билан фойдаси йўқ. Терговчига катта пул ваъда қилдим. У баттар тутақиб, бир гап борки пул ваъда қилаяпсиз, бунинг тагига албатта етаман. Ташкилотингизнинг беш йиллик фаолиятини қайта текшириб, солиқдан яширган қинғир ишларингизни очаман. Чучварани хом санабсиз, меңдан осонликча қутулмайсиз, мулкингизни давлат фойдасига мусодара қилиб, ўзингизни панжара орқасига ўтқазаман, деб пўписа қилди.

– Бекор қилибсиз. Хатонгиз шуки, ҳамма нарсани пул билан ҳал қилса бўлади, деб ўйлайсиз. Ундай йўл тутмаслигингиз керак эди. Ўзингиз ишни чувалаш-тирибсиз-да!

– Нима қилай, Эрқор ака! Ахир менин оилам бор, болаларим катта-катта бўлиб қолишган. Бу шармандаликдан қутулиш учун ҳамма нарсага тайёрман. Терговчи эса Моҳирадан усталик билан фойдаланаяпти. Менга қарши кўрсатма олишга албатта эришади, кейин кўринг ўйинни. Бу шармандаликка қандай чидайман? Болаларим олдида нима деган одам бўламан! Ҳатто, бу гапларни отамга ҳам айта олмайман. Бошим қотди. Миям ваҳимали ўйларга тўлиб, ўзимни-ўзим бошқаролмай қолдим.

– Бўлари бўлди. Эртага терговчига бориб, билганингни қил, бу воқеаларга менин алоқам йўқ деб айтгин. Сўзингизда туриб олинг. Бу ишларга алоқангиз йўқлигига уни ишонтиринг. Бошқа йўл йўқ. Бўлмаса пулингизни ҳам олади, шарманда ҳам қилади, – дедим унга тасалли беришнинг бошқа чорасини тополмай.

Карим Суярович бошини эгганича чиқиб кетди.

* * *

Ўзи шифокор бўлгани учунми, рафиқам мени парвариш қилишга ўта масъулият билан ёндашарди. Шифохонадан келган кунимдан, меҳнат таътилига чиқиб олди. Ҳар куни бошимдаги докаларни ечиб муолажа

қилар, ўз вақтида овқат едирар, дам олишимни, очик ҳавода сайр қилишимни, хуллас, касалхонадагидек режимга ўта амал қилган ҳолда мени авайлаб, ас-рарди. Бу меҳрибонликлар менга кераклигини у жуда яхши биларди.

Ҳақиқатан ҳам, у мана ўттиз беш йилдири, мендан ўз саховатини аямай, рўзгоримни бут қилиб, фарзандларимни тарбиялашга, оиламнинг фаровонлигини таъминлашга мендан кўра кўпроқ ҳисса қўшган оқила аёлдир. Рафиқам билан қандай танишганимни эсладим:

1973 йилнинг айна ёз палласи. Эндигина аскарлик хизматидан қайтганман. "Қаршистрой" бирлашмасига қарашли "Саноат корхоналари бошқармаси"га ҳисобчи бўлиб ишга жойлашган кезларим. Бу ўзим ҳақимдаги воқеаларни Ҳалиманинг кундалик дафтарида тасодифан ўқиб қолганман:

"Тошкент тиббиёт институтида 5-курс талабаси эдим. Ёзги таътилга чиқиш арафасида, Тошкент Иригация институти талабалари Қашқадарёга, яъни "Шайх Али" қишлоғида жойлашган "Саноат корхоналари бошқармаси"га ишга келишди. Биз тўрт нафар дугоналар талабаларга шифокор бўлиб бирга келдик.

Қарши шаҳрига биринчи марта келишим. Шаҳардан ўн икки километрлар узокда, Бухоро йўлининг ўнг қўлида жойлашган "Шайх Али" қишлоғи менинг ҳаёт йўлимни белгилаб берган муқаддас макон эканлигини алоҳида қадрлайман.

Талабаларга ётоқхона сифатида, икки қаватли бинодан жой ажратишди. Бинонинг узунлиги эллик метрлар бўлиб, энига ўн беш метрлар қилиб қурилган. Кириб-чиқадиган эшиги пастки қаватда. Курсдошим Қумри билан менга иккинчи қаватдан алоҳида хона беришди. Момохол ва Бибинор эса Қарши шаҳрида бошқа талабалар билан қолишди.

Бинонинг олд томони боғ бўлиб, турли хилдаги мевалар эндигина пиша бошлаган. Боғнинг чекка қисмида овқат тайёрланадиган ихчамгина вақтинчалик ошхона барпо этишди. Ётоқхонада талабалар кўпчиликини ташкил қилса-да, пастки қаватда ташкилотнинг ишчи-хондими, ҳайдовчилар ҳам олдиндан яшашар экан.

Сурхондарёнинг Ҳазорбоғидек кўркама ва сўлим, анҳоридан тиниқ зилол сувлар оқиб ётадиган гўзал манзарали қишлоқда туғилган бир қизнинг, Қаршининг оддийгина, кўримсиз қишлоғида бир умрга қолиб кетиши, тақдир бўлса керак деб ўйлайман...

Талабалар сардори, иригация институтининг тўртинчи курс талабаси Бахтиёр ёшларни икки қисмга бўлиб, кундузи ва кечаси ишлайдиган тартибда ташкил қилди. Қумри ва менинг вазифам талабаларни ишга кетишдан олдин кўриқдан ўтказиб, уларнинг соғлигини назорат қилишдан иборат эди.

Июл ойининг охирилари бўлса керак, кучли чанг-тўзон турди. Тўполон шу даражада кучли бўлдики, эшик-деразаларнинг тирқишидан кирган чанг, яшайдиган хоналарни гардларга тўлдирди. Тўзон туни билан давом этди. "Мана сенга Қашқадарё, – дедим ўзимга. – Водийга борсам бўлмасмиди?" – деб афсусландим. Эртасига кечга бориб шамол тўхтади. Деразаларни очиб хонани (ўзимизча амбулатория шароитини яратиб олган махсус хона) тозалаётган эдим. Эшиқдан бир йигит мумкинми, деб кириб келди. У мен билан шунчаки саломлашди.

– Кечирасиз. Сиз шифокорсиз-а? – деди.

– Ҳа, – дедим мен ҳам бўш келмай, ҳали шифокорлик дипломини олишимга икки йил бўлса ҳам.

– Унда менинг бошимни кўриб қўйсангиз! Фувуллагани-ғувиллаган. Кечаси уйку бермаяпти, – деди жиддий қиёфада.

Уни стулга ўтқазиб обдон текширдим. У эса фақат, шу жой, деб бошининг чап томонидаги, пешонасига яқин бўлган битта нуқтани кўрсатар эди. Унга керакли дори-дармонлар бердим, олмади. "Ёзиб беринг, дори-хонадан ўзим оламан", – деди.

Шу учрашувдан кейин ҳар куни эрталаб саломлашадиган бўлдик. Қисқа муддат бир-биримизга қараймиз-да, саломлашиб, тезда хайрлашамиз. Унинг шу бир дақиқалик боқишида тушуниб бўлмайдиган, кишини ўйга толдирадиган алланималар менинг диққатимни торта бошлади. У жимгина ишга кетади. Ишдан келгани баъзан билмай ҳам қоламан. Хонасига киради-да эрталабгача қайтиб чиқмайди. Ҳеч ким билан иши йўқ. Шофёрларга, ўзи билан ишлайдиган ишчиларга ҳам қўшилмайди. Туни билан хонаси ёруғ. Парда орасидан нималарнидир ёзиб ёки ўқиб ўтирганига кўзим тушади. Умуман, у бошқаларга ўхшамайди, аллақандай тушунарсиз хулқ-атвори кўпчиликни қизиқтирса ҳам, унинг олдига киришга ҳеч кимнинг ҳадди сиғмайди. Бирон ерга қараса, бир нуқтага тикилиб узок термулиб қолади. Гўё олдидан ўтаётган одамни кўрмаётгандай тутади ўзини. Хонага бепарво кириб кетади.

Уни зимдан кузатар эканман, кундан-кунга бу йигитга қизиқишим орта бошлади. У ҳақида Бахтиёрдан суриштирдим.

Яқинда аскарлик хизматидан қайтган. Биз ишлаётган ташкилотда ҳисобчи бўлиб ишлар экан. Унинг юриши ҳам қизиқ. Пойафзалининг пошнасига нағал қоқиб олган, юрганда, тақ-туқ, тақ-туқ, тақ-туқ... қилиб, дона-дона қадам ташлайди. Унинг ишга кетишини ҳам, ишдан келишини ҳам қадам товушларидан ажратиб олса бўлади.

Айнан талабаларни эрталаб ишга чиқишдан олдин қабул қиладиган хонам, шу йигит турадиган хонанинг олдида. Ўзим истасам-истамасам (албатта истайман) йигитнинг ишга келиб-кетиши хуфёна назоратим остида бўлади.

Эрталаб соат ўн дақиқа кам саккизда. Тақ-туқ, тақ-туқ, тақ-туқ...

Кеч пайти соат бешдан ўнға ўтганда яна, тақ-туқ, тақ-туқ, тақ-туқ эшитилади...

Уша пайти кўриб қоламан уни, қадди-бастини тик тутади, орқасига бурилиб қарамайди. Йигит яшайдиган хона шундайгина бинога кириш эшигининг ёнида. Дам олиш кунлари ҳеч ёққа кетмайди. Хонасига қамалиб олиб баъзан рубобда эзиб юборадиган даражада куй чалишлари уни моҳир созанда дейишга асос бўла олади. Бу ҳолат ҳафтада бир марта, айрим ҳолларда икки марта такрорланади. Беихтиёр унинг рубобда бирон куйни чалишини кутаман. Оҳанг тараладиган кунни билиб олганман, шу куни хонамда ўтириб бор вужудим билан уни эшитаман. Ўзиям бир соатдан ошиқ чалади. Тановар, Муножот, Ушшоқ, Дилхирож, Дугоҳ, Сегоҳ, Қарши қизлари...

Қайси бирини айтай, ўзиям сел қилиб юборади. Қизиқ, менинг шу куйларни мириқиб тинглаётганимни билармикин?..

Якшанба куни соат ўнларда ётоқхона эшигидан чиқаверсам, шу йигит рўпарамдан келаяпти. Негадир, сесканиб кетдим. Кимдир юрагимга буйруқ бергандай "меҳмонга таклиф қил", деди. Саломлашдим.

– Бошингизнинг ғувиллаши қолдими? – деб сўрадим. У "ҳа" дегандай бошини қимирлатди. Кета бошлади. – Тўхтанг-да, – дедим ўзимда куч билан журъат тўплаб.

У тўхтади.

– Сизни кечга чойга таклиф қилсам, келасизми? – дедим. Хаёлимда эса "ҳозир йўқ дейди" деган шубҳали овоз эшитилди.

– Кўпчиликмисизлар? – деди паст овозда.

– Курсдошларим, яна талабаларнинг иш бошқарувчиси Бахтиёр. Сиз уни танийсиз.

– Майли, ўтаман, – деди.

– Рубобингизни ҳам олиб келсангиз яхши бўларди. Бизга куй чалиб берардингиз, – дедим унга термулиб.

У негадир жавоб бермади. Тез-тез юриб, тақ-туқ, тақ-туқ, тақ-туқ... қилганича хонасига кириб кетди.

Оқшомни сабрсизлик билан кута бошладим. Мен бу ёввойи йигитни севиб... десам ёлғон бўлади, унга жуда қизиқиб қолган эдим. У ниҳоятда эҳтиёткор, ҳар бир гапини обдон ўйлаб, кейин сўзлайдиган, хаёлпараст, назаримда фақат савол берсангиз, жавоб берадиган камгап, содда йигит эди. Унинг маънос қараб турган кўзларида мен тушуниб етмайдиган, ҳаётим мобайнида учрамаган, бадий китобларда, киноларда кўрган одамларникига ўхшамайдиган алланималар бор. Бу ҳолатни сўз билан тушунтириб бера олмайман. Унинг қарашларини кўз олдимга келтирсам, юрагим ширин орзиқиб, шу беғубор кўзларнинг ичи-ичига киргим келади. Уни англагим келади...

Мана йигирма икки ёшга кирибману ҳали биронта йигитга тузукроқ эътибор бериб қарамаганман. Фикру зикрим ўқиш, фақат ўқиш бўлган. Ҳаёт йўлимда менга тўғри келадиган, мени тушунадиган, тақдиримга ёзилган йигит тўғрисида ўйлаб кўрмаган эканман.

Бу йигитга нега эътибор бераётганимни ҳали ўзим ҳам тўлиқ англамасдим. Табиатим хушчақчақликни, гўзалликдан завқ олишни, чиройли манзараларни ёқтиради. Жиддийликка унча ҳушим йўқ эди. Орзулар қанотида учардим. Катта шифокор бўламан, одамларни даволайман, отажонимнинг, онажонимнинг касал бўлишига йўл қўймайман. Уларнинг ҳурматини жойига қўяман. Қишлоқдошларимнинг, қариндош-уруғларнинг дардига дармон бўламан, деб беш йил шу ниятда ўқидим...

Беихтиёр хаёлим яна шу йигитга кетди. Уни ўйлай бошладим. У кўзимга фариштадай кўринди. Унинг ташқи қиёфаси ҳам ўзига ярашган, кўзлари катта-катта, юзи буғдойранг, думалоқ. Бўйлари узун. Қадамларини катта ташлайди. Сочига оралаган оқ-кўкимтир толалар унга шунчалар ярашганки, агар рассом бўлганимда суратини чизардим. Шунчаки кўриш учун эмас, санъат даражасига етказиб чизардим.

Юрганда доим олдинга қараб юради, атрофга аланг-жаланг қарамайди. Қоматини тик тутиб, ўзига ярашган салобат билан қадам ташлайди. Кийган кийими озода, доим дазмолланган, кўпроқ оқ шим, оқ кўйлақда кўраман...

Курсдошим (синфдошим ҳам эди) Қумрини топдим-да, рубоб чаладиган йигитни кечга чойга таклиф қилдим, дедим.

Қумри менга ажабланиб қаради, қошларини чимириб:

– Ёқтириб қолдингми? Юрагингдан урган шекилли, ҳали исмини ҳам билмай туриб чойга таклиф қилиш, қандай бўларкан? Яна сен-а? Шу вақтгача бирон йигитга қарамаган қиз... Бу мўъжиза-ку!

Шу куни шаҳардан Момохол ва Бибинор дугоналарим ҳам кўргани келишди. Ҳалима, энди таништириш бўлар экан-да, деб жиғимга тегди Қумри.

Шаҳарга тушиб бозордан ҳар хил мевалар, конфетлар, нону пишириқлар олиб келдим.

Курсдошлар биргаликда дид билан дастурхон тузадик. Интизорлик билан кутилган оқшом, ўз жозибасини намойиш қилиб, аста-секин кела бошлади. Унинг юришини пойлаб, қулоғимни динг қилиб, ўзимча ўйлайман: "Нега энди мендан бу ташаббус чиқди. У нотўғри тушунган бўлса-чи?" ТошМИнинг қизлари деган номимиз бор. Тўғри қилмадим. Бу таклиф мендан чиқмаслиги керак эди. Қумри ҳақ. Ҳали исмини билмай туриб, қандай журъат қилдим, дугоналарим нима деб ўйлайди. Бу йигитни чойга таклиф қилишга менда озгина бўлса ҳам асос бор эдимми? Ҳали бир йил тўлиқ ўқишим керак, кейин интернатура (ўқиш битгандан сўнг бир йил мажбурий ишлаб бериш), нималарни ўйлаяпман ўзи. Таклиф қилдим, вассалом, келади, ўтиради, бир-иккита куй эшитамиз, кетади. Бу номаъқулчиликни бошқа қилмайман.

Бахтиёр келди-да: "Меҳмон ҳали келмадимми?" – деди. – Уни ҳозир олиб келаман, – деди-ю пастга тушиб кетди.

Бахтиёр деганимиз хоразмлик бўлиб, дугонам Қумрини ёқтириб қолган эди. Биз тўрттала дугона сурхондарёликмиз: Қумри, Момохол, мен Денов туманининг Ҳазорбоғ совхозидан, синфдош эдик. Бибинор эса Денов шаҳридан.

Озроқ муддат ўтгач, Бахтиёр мен кутган йигитни бошлаб, хонамизга келди. У саломлашиб, ўзига маъқул бўлган қулайроқ жойга ўтириш учун тараддудланар экан, Бахтиёр уни қўлидан ушлаб хонанинг тўрида турган стулга ўтиргизди. Мени қанча қисташса ҳам унинг ёнида ўтиришга иймандим.

Бахтиёр йигитни бизга таништирди.

– Эрқор Орипович! Яқинда Москвада ҳарбий хизматни ўтаб келган. Ҳозирги кунда бошқармада ҳисобчи бўлиб ишлайди. Келгусида бош ҳисобчи, – деди овозини жаранглатиб.

Бу тантанали таништириш йигитга ёқмагани шундоққина юзидан билиниб турарди. У бу гапларга эътибор бермагандай, ҳамма билан бош силкитиб саломлашиб чиқди. Кейин чой ичиб ўтирди. Биз тайёрлаган таомга қўлини узатмади. Жуда кам гапирди. Бахтиёрнинг саволларига "ҳа", "йўқ" ёки бош силкиб жавоб бериб турди. Дугоналаримнинг гаплашишга ё ҳаддилари сиғмади, ёки уларнинг танишгиси келмади.

Қумри қулоғимга: "Бу билан яшасанг, ичинг тарс ёрилиб ўласан", – деди. Мен уни яхшилаб сонидан ўйиб олдим. Ўзимни қўлга олиб ўрнимдан турдим-да, унга чой қуйиб узатдим. Дастурхондаги овқатлардан ейишига таклиф қилиб, идишдан бир бўлак гўшт олиб унинг тақсимчасига солиб қўйдим.

– Ортиқча овора бўлманг, – деди у секингина. – Мен овқатланиб чиққанман, тўғрироғи, талабаларнинг ҳақини емайман, – деди дабдурустан. Бу сўз устимдан бир челак муздек сувни куйиб юборгандан баттар аҳволга туширди мени. Дугоналарим қайсиси оғзига овқат солган бўлса, шу ҳолатда, қошиқ ушлаганлар ушлаган ҳолатда донг қотди. Ҳамма жим, жуда ноқулай, кўнгилсиз вазият вужудга келганди. Йигит ўз гапидан хижолат бўлди, шекилли:

– Кечирасизлар, мен ундай демоқчи эмасдим. Тўғри тушунинглар. Уринсиз айтган сўзимни, – деб ғўлдиради.

Яна алланималар деди. Қулоғимга ҳеч қандай гап кирмади. Қулоғим битган, тилим лол эди.

"Ўзи ким бу йигит?! Ўзини осмонларга кўйиб, нима демоқчи? Биз талабаларнинг ҳақини еяпмизми? Ё тавба, "одамнинг олasi ичида" дегани рост экан-да. Степендиядан йиққан пулларимни сарфлаб унга дастурхон ёзсаму, у талабаларнинг ҳақини еяпсан, деса. Наҳотки мен орзу қилган йигит шу бўлса?"

Бахтиёр вазиятни юмшатмоқчи бўлиб, дўстига тушунтира бошлади.

– Эрқоржон, бизлар ҳам талабалар қатори ҳар ойда, овқат учун ўз улушимизни кўшамиз. Шу жумладан, бу қизлар ҳам. Сиз нотўғри тушунманг, бугунги дастурхондаги неъматлар Ҳалимаҳоннинг ҳисобидан сизнинг шарафингизга қилинган.

У хижолатданми, ё бошқа сабаб бўлдими, ўтиришни бошқа давом эттириш ортиқча эканлигини сезиб, қайта-қайта узр сўраб хонадан чиқиб кетди.

Уни бир ҳафта кўрмадим. Деразасининг пардаси ёпиқ. Ўзим ҳам у даражада қизиқмай кўйдим.

Ишларимиз охирига бошлади. Яна уч кундан кейин талабалар ўқиш жойига, биз тўрт дугона уйга, ота-онамиз бағрига қайтиш тараддудиди юридик. Йигитни қайтиб кўрмадим. Ҳафсалам пир бўлди. Йигитнинг айтган гапи учун эмас, қандайдир камчиликларга тўла бу дунёнинг ишларидан кўнглим ғаш эди. Осмонни ўядиган даражада хунук воқеа юз бермаган бўлса-да, орзу қилган кишингдан сени изза қиладиган танбеҳни эшитиш, менга алам қиларди.

Қанча йил Тошкенти азимда ўқиб, аслида йигитларнинг менга ёқмаган айрим қилиқлари учун ҳам уларга қизиқмаганимни сездим. Уларнинг сабабсиз сўкиниб гапиришлари, мақтанчоғлиги, сигарет чекиши (у йигитнинг сигарет чекканини кўрмадим), ароқ ичганлари, чиройли қизларни кўрганда тамшаниб қарашлари мени улардан узоқлаштирган.

Хаёлимда китобларда ёзилган адабий қаҳрамонни кўпроқ излаганман.

Уйга қайтишимга бир кун қолди. Қумри, Момохол ва мен шаҳарни айланишга чиқдик. Ахир икки ой яшаган масканнинг эътиборга лойиқ жойларини кўриб кўйиш ҳам керак-да. Аслида Қарши ота шаҳрим. Отажонимнинг юрти – Қашқадарё.

Шаҳарни томоша қилиб юрганимизда, расталар олдида ҳалиги йигитни кўриб қолдим. У биз билан саломлашиб, музқаймоқ ейишга таклиф қилди. Мендан қачон қайтишимни сўради. Унинг саволларига кўпроқ Қумри жавоб берди. У сергаплик қилмаса ҳам, қайтишимиз ҳақида баъзи гапларни суриштирди.

– Хоҳласангизлар "Шайх Али"га бирга қайтамыз, – деди. Бизлар бекатга келганимизда оқшом тушиб,

салқин шамол юзимизга ёқимли урилар, ҳаво тиниқ эди. Кеч бўлгани учун одамлар у даражада кўп эмас, онда-сонда кечиккан йўловчилар такси ёки бирон уловни тўхтатиб, манзилига шошилишар эди.

У менга яқинлашиб: "Мумкин бўлса сизда гапларим бор, дугоналарингизга айтинг, ўзлари кетаверсин", – деди.

Ўз кўринишидан шуни англадимки, менга жиддий бир нима демоқчи. Мен қизларни жўнатиб юбордим. Бекатда иккаламыз қолдик.

У тараддулланиб:

– "Шайх Али" томон яёв юрамиз, йўл-йўлакай сизга айтадиган муҳим гапларим бор, – деди.

Йўлга тушдик. У бир қанча вақт жим борди. Сўнг кўққисдан: "Менинг болалигим аянчли ўтган, менда на ота, на она, на опа, на сингил, на ака, на ука бор. Ёлғизман. Аскарлик хизматидан қайтганимга икки ойдан ошди. Бу жойларга сиғмаялман. Москвага қайтсаммикан?" – дея савол билан менга қаради.

– Назаримда, сиз мени тушунадиган қизга ўхшайсиз. Киши қачонки ёнидаги инсонни тушунса, унга бор дардини айтгиси келаверади. Вақтингиз бор, сизга юрагимда чўкиб ётган, ҳали ҳеч ким билмайдиган сирларимни айтгим келаяпти. Ғойибона бўлса-да, шуни сезаяпманки, юрагимда мавж ураётган туғёнларим сизга қизиқарли, мен ҳақимда ҳали тўлиқ тасаввурга эга бўлмасангиз-да, гўё мен сизни олдин кўргандайман, суҳбатлашгандайман. Менинг табиатимда ўзим англаб етмайдиган ғаройиб инжиқликлар борки, бу тушунмовчилик мени одамови қилиб кўйган.

Тўғриси айтсам, қизларни ёқтирмайман. Нима учун? Нега? Бунга жўяли жавоб ҳам тополмайман. Назаримда, қизлар кўпроқ манфаатини олдинги ўринга қўядилар. Кўп нарсаларни олдиндан режалаштирадилар. Менга ўхшаган ҳеч вақоси йўқ ёлғиз йигитга қайси қиз ҳам турмушга чиқарди? Сиз кўрган хонадан бошқа уйим ҳам йўқ (қишлоқдаги ҳовлим вайрон бўлиб ётибди). – Хўш, айтинг-чи, шундай ҳолда ҳам сиз менга турмушга чиқармидингиз?!

Кўққисдан берилган бу саволдан ўзимни йўқотиб кўйдим. Унга қарадим, ой ёруғида унинг маъюслашган хира юзини аниқ кўрмасам-да, ранги заъфарондай кўринди. У менга қараб жавоб кутарди. Бу сўзни ички ҳиссиёт билан чин юракдан айтаётганини англадим.

Бирданига хаёлимдан турли-туман, тушунарли-тушунарсиз, мен англаган ва англамаган, ҳали поёнига етмаган ғўр қарашларим, оила қуришга тайёр эмаслигим ўтди. Бу саволга жавоб беришга ҳали фурсат борлигини тушундим.

– Мен ўқишни битиришим керак, – дея олдим зўрға.

– Мен кутаман, – деди у иккиланмай.

– Ота-онамнинг розилигини олишим керак, – дедим. Нима учундир, бу йигитга йўқ деган жавобни юрагимдан топа олмадим. Ўзим ҳам ҳайронман, аллақандай ғайриқонуний куч мени унга қараб итарди.

– Хўш, ўзингиз розимисиз? Сизнинг аниқ жавобингиз керак?

– Розиман, – дедим. Бу сўзни шунчалар секин айтдимки, у эшитдими, йўқми, билмадим. Бутун танам қизиб кетди, юрагим севинчдан ҳаприқарди.

У бу жавобни эшитди. Шошиб қолди.

– Ростданми? Наҳотки? Ҳазиллашмаяпсизми? – деган саволларга кўмиб ташлади. Унинг ҳайрати мен

ўйлагандан кучлироқ, юрагидаги безовталиқ меникидан-да даҳшатлироқ портлади.

– Ё сиз ҳазиллашдингизми? – деди ўзини тутиб, саволига савол билан.

– Ҳақ сўзим.

– Мен тўлиб кетганман, қалбимда неча йиллардан бери кечаётган андуҳларимни тингловчи одамга муҳтожман. Ўзимни овутиш учун эмас. Менга ҳақиқий елкадош, тушунадиган, ҳаётнинг севинчларию, заҳматларига бардош берадиган, бу қўш аравани бирга тортадиган йўлдош керак.

Мен ёлғизман. Сиз ёлғизликнинг қандай аянчли азоб эканлигини, унинг тубсиз чоҳларини тасаввур қила олмайсиз. Ўн йилдирки ёлғизлик азобидан қутула олмаяпман. Ёлғизлик мени ўз комига тортиб кетаяпти. Ундан шу даражада кўрқаманки, ўлимдан бундай кўрқмайман...

У шоирлар каби гапирарди. Унинг сўзлари танамга қандайдир оғир куйни сингдираётгандай, оҳанглари турмушни англашга ундар, мен тушунмаган ҳаётимнинг моҳиятини кўз ўнгимда гавдалантириб, унга қарши туриш йўлларини кўрсатаётгандай эди.

Биз қайтганимизда, кеч соат ўнлар эди. Иккаламиз ҳам саволларга жавоб излаш зарурлигини тушунган ҳолда, хайрлашиб хоналаримизга кириб кетдик.

Эрта тонгдан уйга кетиш тараддудига тушдик.

Дугоналарим билан темир йўл шоҳбекатида келганимизда соат эрталабки тўққиз эди. Деновга поезд соат кундуз «икки»да бўлишини билганимизда, Эрқор кузатиш учун етиб келди. У анча дадил, сўзларида қатъият мужассам эса-да, безовталиги билиниб турарди.

Сухбатлашиш учун овлоқроқ ўриндиқларнинг бирига бориб ўтирдик. У анчагача жим ўтирди. Унинг ёнгинамда нафас олаётганини, ички ҳаяжонини ҳис этиб турарканман, ота-онамни ўйлардим.

Қандай қилиб уйдагиларга тушунтирсам экан-а? Акамга-чи? Яхши кўриб қолдим дейманми? Олти йил ўқиб, топганинг ота-онаси йўқ, бечора йигит бўлдимми? Шундай дейишса, нима деб жавоб бераман? Ўзимни руҳан тайёрлашим керак. Орқага чекиниш йўқ. Турмуш дегани бойлик, мансаб, данғиллама ҳовли, фақат ўйин-кулгу эмас-ку. Ота-онам мени албатта тушунади. Бунга ишончим комил, дея ўйлардим сукутга ботиб.

У секин тилга кирди: "Бу ердаги ишларингиз тугади. Кетаяпсиз. Энди яна қачон кўришамиз? Назаримда гўё мен чегарада тургандекман. Бир қадам кўйсам, ичкарига кирман. Аслида чегарадан ўтиш учун рухсат сўралади. Мумкинми чегарадан ўтсам?!" Мен унинг тагдор гапларига тушунмадим. Ажабланиб унга қарадим. У кўзларимга шундай самимият билан боқдики, вужудим жимирлаб кетди. Унинг нигоҳларидан, синовчан қарашидан нимага шаъма қилаётганини англадим.

– Йўқ, мумкин эмас! – дедим.

– Нега? – савол аралаш мен томонга янаям яқинлашди. Ортиқча ҳаракат қилишга ҳадди сиғмади. Хайрлашув куни мендан эсдалик бўлиб қолувчи ниманидир кутаётганини англаб турсам-да:

– Чегара миналаштирилган, портлаб кетишингиз мумкин. Киришдан олдин портловчи моддаларни олиб, яхшилаб тозалаш керак, – дедим. Оқилона бу жавобимни у бошқача тушунди.

– Йигитингиз борми?

– Йўқ.

– Миналарни тозалашим учун олдин уларни зарарсизлантиришим керак. Ишни нимадан бошласам экан. Ҳа, топдим, совчи кўяман, – деди қатъий. – Уйга етиб боришингиз билан, совчиларим ҳам етиб боради.

– Мен уйда бир ҳафта бўлман, шу ҳафта ичида юборишингиз керак, – дедим. Бу сўзим, чегарага кириш учун берган рухсатим эди...

Соат икки бўлганини сезмай қолдик, аҳдлашиб, дийдор кўришиш насиб қилишини Аллоҳдан сўраб, бир-биримиздан айрилиш қанчалар қийин бўлса ҳам ниҳоят, хайрлашдик...

* * *

Вақтнинг шиддатига бардош берадиган кучнинг ўзи йўқ. Вақт яратади ва йўқ қилади. Унинг зарбига чидайдиган улкан тарихий иморатлар ҳам кези келганда дош бера олмайди. Вақт – ҳакам. Вақт – дўст. Вақт – душман...

Одам-чи? Унинг умри ўзи яратган иморатчалиқ эмас. Мустаҳкам қилиб қурилган иншоот кўп йиллар яшайди. Қурдирган бандаси эса шу иншоот вайрон бўлгунча яшамайди...

Кейин яна вақт ўз йўлида абадийликка томон бир меъёрда кетаверади. Иншоот ҳам унутилади, одам ҳам...

Лекин шундай шахслар борки замонлар оша халқ дилида яшайди. Муҳаммад алайҳиссалом, шайху уламолар... ҳазрат Навоийни олайлик. У асрлар оша вақт билан яшаб келаяпти. Улуғ шоир, Ҳусайн Бойқаро замонида унинг ёнида яшади. Навоий ҳаётдан кўз юмгандан кейин эса, мана олти юз йилдирки, улуғ Навоийнинг ёнида Ҳусайн Бойқаро яшайпти. Чунки Навоий бобомизни эслаганда, Ҳусайн Бойқарони ҳам ёдга оламиз.

Вақт билан бирга яшаб қолиш ҳаммага ҳам насиб бўлавермайди. Қадимги файласуфлар, олимлар, тарихий шахслар, шоирлар, умуман, илм аҳли яратган ҳайратомуз асарлар вақт билан ёнма-ён, замонлар оша яшайверади...

Одам ёлғиз қолганда кўпроқ "мен ўзи яшайманми?" деб ўзига-ўзи савол беради. Соғайганим сари, ёлғиз қоладиган кунларим кўпая бошлади. Ёши элликдан ошган одам ёлғиз қолганда, ўзини англашга қараб интилади. Бу дунёга нимага келди? Нимага куруқ қўл билан бўлиб кетаяпти? Ҳаёти мобайнида бир марта бўлса ҳам чин сўзламаган одамлар (болалиқ давридан ташқари) ҳаётнинг мазмун-моҳиятини англайдими? Улар ҳам вақтнинг зарбидан чанг бўлиб йўқолади-кетеди...

Абадийликка фақат Аллоҳнинг ўзи дахлдор. Бизга кўринмаган у дунёда абадийлик қай тариқа кечади? Бу ҳам Тангрига аён. Шайху уламолар яратган, бизни эзгуликка ундаган инсоф, диёнат, матонат инсониятнинг маънавиятини бой этадиган битиклар ер юзини равшан қила оладими?

Ўзимни ўзим қанча сўкмайин, қилган гуноҳларимга тавба-тазарру қилмайин, атрофимдаги тутуруқсиз олди-қочди воқеалар ичидан чиқа олмаслигимни англаб эзилар эдим...

Бу руҳият, шон, бойлик, мансаб, машхур бўлиш нимага керак? Одамлар бир-бирларига ҳавас қилиши

учунми? Ёки дунё устидан ҳукмронлик ўтказиш учун яшайдиларми?

Инсоннинг яшашдан мақсади ўзи тўқ, болалари тўқ, қайғуси йўқ муҳитни яратиб, ўзим чиққан тепа омон бўлса бас, дегувчи орзу-ҳавасларидан иборат эмас-ку!

Азобланишни яна қандай бахтли инсонларга на-сиб этган Аллоҳ?

Шифтга қараб, ўй-хаёлимни жиловлай олмай, ўзимга-ўзим тазарру айтаётганимда, эшик очилиб Қо-дир Аллаёров кириб келди. У самимий саломлашиб, аҳволимни сўради.

– Анча вақтдан бери кўришмадик, энди менга айтадиган гапларингиз бўлса керак, деб ўйлайман, – деди-да, бошидан ҳошиясига мамлакат герби ёпиштирилган кепкасини олиб хонтахта устига қўйди. Ёнимга ўтирди.

Унга диққат билан қарар эканман, айтадиган га-пим йўқлигини қандай тушунтиришни билмай тарад-дудланардим.

У синчков эмасми, мени тез англади. Сўз айти-шимни пойламай, мақсадга ўтиб қўя қолди.

– Карим Суяровични ҳибсга оламан. Бунинг учун тўлиқ асосларим бор. Жиноятчини топдим. Сизни "у дунёга" равона қилиш учун ўн минг кўкидан ваъда қилинган. Ярми олдиндан тўланган. Далил– ашёлар етарли. Эртага маҳкамага борасиз, сиз билан...

Мен нима дейишимни билмай, анграйганимча терговчининг юзига тикилиб, тилим калимага келмай қолди.

Аллаёров шундай ишонч билан гапирардики, бу уюшган жиноятчиликнинг бошида Карим Суярович турганини, жиноятчини Моҳира тоганини, бунинг эвазига Моҳирага янги уй, машина, ўқишга киритиб қўйиш ваъда қилиниб, умрбод Карим Суяровичнинг маъшуқаси бўлиб қолишлигини қистириб ўтди.

Узоқ йиллардан бери шу ташкилотда ишлаган-лигим сабабли хўжаликнинг барча сирларини, яъни ишлаб чиқаришда бўлаётган нопокликлар, молларни кириб қилмай қоғозларда қайд этмасдан, солиқлардан яшириб сотиш, газ таъминоти, электр энергия манба-ларини яшириш эвазига олинган фойдани ҳисобларда кўрсатмай таъминотчиларга пора бериб кўп йиллар-дан бери давом этаётган номаъқулчиликлардан ме-нинг хабардор эканлигимни, мабодо, уларга қарши чиқсам тегишли жойга хабар беришимдан қўрқиб, шу йўлни танлаганини айтди терговчи.

Мендан кўрсатма беришимни сўради.

"Мен жабрланувчи Эрқор Орипович Алихонов 1950 йилда Ғузор туманининг Тошгузар қишлоғида ту-ғилганман. Маълумотим олий, фан номзодиман. 4 на-фар фарзандим бор. Хотиним олий тоифали шифокор.

1973 йилдан бери "Саноат корхоналари бош-қармаси"да ишлайман. Меҳнат таътилига чиқиб, ўз ишим юзасидан корхонага бордим. Хонамда бир оз ўтириб, соат кундузи тўртдан ўтганда уйга қайтишга тайёрланиб, стол устидаги газета-журналларни тар-тибга келтираётганимда, орқамдан қаттиқ нарса би-лан кимдир урди. Унинг юзини кўра олмадим. Кейин ҳушимдан кетдим. Бошқа қўшимча қиладиган гапим йўқ. Кўрсатмани ўз қўлим билан ёздим деб, Эрқор Алихонов".

– Сабр қилинг, имзо қўймай туринг, – деди тер-говчи.

Савол:

– Сиз раҳбарингиз Карим Суярович билан неча йилдан бери ишлайсиз?

Жавоб:

– Йигирма йилдан бери.

Савол:

– Ўрталарингда шу йигирма йил ичида ўзаро низо, иш юзасидан келишмовчилик бўлганми?

Жавоб:

– Йўқ.

Савол:

– Йигирма йил олдин корхонага ким раҳбар бўл-ган?

Жавоб:

– Суяр Иброҳимов раҳбар бўлган.

Савол:

– Суяр Иброҳимов Карим Суяровичга ким бўлади?

Жавоб:

– Отаси.

Савол:

– Ҳозирги кунда Суяр Иброҳимов қаерда?

Жавоб:

– Нафақада.

– Энди кўрсатмангизга имзо қўйинг.

Имзо қўйдим.

Қодир Аллаёров кўрсатмани яна бир бор синчик-лаб кўздан кечирди. Сўнг сумкасига солиб қўйди.

– Энди бу иккаламизнинг орамизда қоладиган гап. Истамасангиз жавоб берманг. Бир ойда қанча иш ҳақи оласиз?

– 135 минг сўм.

– Бу ойлик рўзғор тебратишга етмайди-ку.

– Яна бошқа корхоналарда ҳам ўриндошлик бў-йича ишлайман.

– Шундай катта маблағ айланадиган жойда 135 минг сўмга кўндингизми?

– Бошлиқ маошни шундай белгилаган,– дедим.

– Ё қўшимча ҳақ тўлаб турадимми?

– . . .

– Сизга суиқасд қилган одам Ўзбекистон фуқароси эмас. Эртага жиноятчини ҳибсхонадан олиб келаман. Кўрасиз,– деди ишонч билан.

У менга соғлиқ тилаб, виқор билан уйдан чиқиб кетди.

"Карим Суяровичнинг эзилганича бор экан. Тер-говчи келтирган далиллар наҳотки тўғри бўлса", дея ўйладим бу суҳбатдан ўзимга келолмай.

Кимдан маслаҳат ола бўлади?

Карим Суярович оқловчи топдимикин?

У кишини топиш керак, балки ўзи келиб қолар.

Кенжа қизим Нилуфар келди. Унинг қўл телефо-нидан Карим Суяровичга телефон қилдим.

– Карим Суярович, иложини топиб, бир келсангиз. Адвокат топдингизми?

– Ҳали топганим йўқ.

– Адвокат билан келинг. Кутаман.

Нима қилиш керак? Бу одамга ёрдам беришнинг қандай йўли бор. Даъвомдан воз кечсам-чи? Иш тўх-тайди. Ҳамма нарса олдингидай жой-жойига тушади.

Тортган азобларим, оиламининг, оғайниларимнинг югурганлари, Шоирнинг пойтахтдан қатнаб, соғлигимни тиклаш учун қилган харажатлари, шу кеча-кундузда ногирон ҳолга келиб қолганим. Буларнинг ҳаммасидан

қандай қилиб кўз юмиб бўлади? Парданинг орқасида ким турибди? Наҳотки ёпиқлигича қолиб кетса? Қанча ўйлаганим билан, ўйимнинг тагига ета олмадим. Шу вақт осмондан тушгандай эшиқдан Шоир кириб келди. Мени меҳр билан бағрига босиб:

– Худога минг қатла шукурлар бўлсинки, шу кунларга етказди. Илоё омон бўлинг, умрингиз узоқ бўлсин, – дея юзида севинч, кўзида қувонч билан кучоқлаб, ўпарди.

– Зап вақтида келдингиз, Элёржон. Сиз билан қандай боғланишни ўйлаётган эдим. Мухим бир масалада бошим қотиб турганди, – дедим қувончимни яширолмай.

Ўтириб ҳол-аҳвол сўрашдик.

– Бошингизни қотираётган муаммо нима экан? Бу бошни эҳтиёт қилинг. Ўзингизни қийнаманг. Соғлиқ керак, – деди қатъий.

– Элёржон, ўзингиз биласиз, мен бир корхонада ўттиз беш йил ишладим. Ёмонлик кўрганим йўқ. Терговчи бу ишларнинг бошида Карим Суярович турибди, деяпти. Бошим қотди. Наҳотки шунча йил бирга ишлаб, шу одамни билмасам. Бунақа қабихлик унинг кўлидан келмайди. Назаримда, терговчи бошқа ишларни режалаштирапти. Унинг жиноятчини топиш мақсади йўқ. Жиноятчи бир ниқоб. Шу баҳонада ташкилотни бадном қилиш, каттагина пул ундириш мақсадида ишонарли далиллар тўплаб, ўзи ўйлаб топган қопқонга ўлжа излапти.

– Карим Суярович нима деяпти? – деди чуқур нафас олиб Шоир.

– У нима ҳам дерди. Сувга тушган булка нондай нима қилишини билмай қолган. Қаттиқроқ дўқ урса, титилиб кетади. Мулкдор бўлиш ҳам қийин экан. Барча пулдорни пойлайди.

– Чораси шуки, терговчини пора билан ушлатамиз. Нима иш қилаётганини билсин, – деди Шоир.

– Ҳозир Карим Суярович келади. Биргалашиб маслаҳатлашамиз, – дедим.

– Эрқор ака, сиз Карим Суяровичнинг бунақа нопок ишларни қилмаслигига астойдил ишонасизми?

– Ўзимга ишонгандай ишонаман, Элёржон! Тўғри, у бой-бадавлат, ўз манфаати йўлида айрим қонунбузарликларга бориши мумкин. Лекин бунақа расво, қабих ишни ҳеч қачон қилмайди.

Сухбатимиз тугамасдан Карим Суярович кириб келди. Саломлашиб кўрпачага ўтирди. Унинг ҳориган юзида ажинлар, сочларида эса оқ толаларнинг анча кўпайганини сездим.

– Бу йигит шоир укам Элёр. Бу ишлардан хабари бор. Бемалол тортинмай маслаҳатлашиб олайлик. Адвокат топдингизми?

– Ҳа, эртадан ордер олиб, ишга киришади. Сиз ҳам танийсиз, Озод Жўраев, – деди Карим Суярович.

– Уч соатлар олдин терговчи Қодир Аллаёров келди. Мендан кўрсатма олиб, жиноятчининг топилганини айтди, шулардан хабарингиз борми, Карим Суярович? – дедим унга синчковлик билан қараб.

У ҳайрон қолди-да: "Жиноятчи топилган бўлса, қутулибмиз бу можародан, – деди соддалик билан. – Ким экан у номард, Эрқор ака?! – Овози ҳам бироз баландроқ чиқди.

– Ҳали кўрганим йўқ. Менга шундай деб айтди. Эртага юзлаштираман, – деди. Бу хабарни эшитиб Ка-

рим Суярович ўзини анча босиб олди. Элёр эса, безовталаниб, тўғриси айтинг дегандай менга қаради.

– Карим Суярович, – дедим босиқлик билан. Унга терговчи айтган гапларни меъёрига етказиб тушунтирдим.

Карим Суяровичнинг ранги оқариб, ўзини қаерга кўярини билмай, ҳушидан кетиб кўрпача устига йиқилди. Шошиб қолдик.

– Сув! – деб қичқирдим.

Элёр Карим Суяровични суяб юзига шапатиллади. Чойнақдан чой олиб, юзига селди. Чой иссиқмиди, совуқмиди – билмайман. Карим Суярович кўзини очди.

– Тамом қилишди мени, – деди.

Бу сўзни кимга айтди, билмадим. Бир оздан кейин ўзига келиб, нохуш вазиятдан чиқа бошлади. Кўзларини катта-катта очди-да, уйқудан уйғонган одамдай:

– Тамом бўлдим энди, – дея ҳўнграб йиғлаб юборди.

– Нега ундай дейсиз, – деди Элёр. – Агар ҳақ бўлсангиз охиригача курашинг. Тамом бўлиш – бу сўнги чора. Уларнинг ноғорасига ўйнамай, чорасини топинг. Бу ишни фақат битта терговчи амалга оширади деб ўйламанг. Суд бор, матбуот бор, жамоатчилик бор, давлат бор, ҳақиқат учун курашиш керак.

Карим Суярович ўзининг айбини билмаган ёш боладай жовдираб гоҳ менга, гоҳ шоирга, нажот кутиб, ожиз ва нотавон мўлтираб қарарди....

* * *

Кундуз куни соат ўнларда, терговчи мени гумондор билан юзлаштириш мақсадида, ўз қабулхонасига келишимни тайинлади.

Ҳамма айбларни ўз бўйнига олаётган бу банги девонани кўриш менга ҳам жуда қизиқ эди. Соат ўн яримларда терговчининг хонасига етиб келдим.

Қодир Аллаёров компьютерда нималарнидир ёзаётган экан. Мен билан қадрдонлардек куюқ сўрашди. Кейин мақсадга ўтиб, рўпарасидаги стулга ўтиришга таклиф этди. Хона иччам бўлса-да, жуда тартибли. Шакафларда ҳар хил жиноят кодексига оид китоблар қатор терилган, бу ҳолат келган ҳар қандай одамнинг диққатини тортади. Китоблар жавонга ҳафсала билан терилгани, китоб ҳошияларининг кўркамлиги, уларнинг турли тилларда (рус, турк, инглиз, ўзбек) эканлиги киши эътиборини жалб этади.

Терговчининг столи устида тартиб билан рақамланган, жиноят ишига алоқадор қоғозлар қатор турибди. Шулар ичидан анчагина қалинлашиб қолган бир папкани олиб, узоқ варақлади, ичидан варақнинг икки томони тўлдирилган қоғозни олиб менга узатди.

– Мана ўқинг, кейин ўзини ҳам чақираман, – деди. Матн рус тилида ёзилган экан, унинг ўзбек тилидаги таржимасини тўлиқ келтираман:

"Мен Сари ўғли Аёз 19... йилда Қозоғистоннинг Шевченко шаҳрида туғилганман. Миллатим қозоқ. 19... йилдан буён Ўзбекистонда яшайман, Ўзбекистон фуқаросиман. Ҳозирги кунда ҳеч ерда ишламайман. Олдин ҳам судланганман. Менинг бу жиноятга қўл уришимнинг асосий сабаби, пул топиш эди. Шу вайдан ушбу жиноятни содир этдим.

Эрқор Ориповични танимайман. У кишига нисбатан душманлигим, ғаразлигим, ўзаро келишмов-

чилигим бўлмаган. Менга бир қиз келиб, иш бор, ба-
жарсангиз каттагина пул оласиз деди. Қилинадиган
топшириқни пул тўловчи айтади. Сизни у киши билан
учраштириб қўяман, деди. Қиз ўз исмини ҳам айтмади.
Кўрсам танийман.

Ўша қиз мени айтган одамига учраштиради. У ҳам
ўзини таништиради. Қиладиган ишини кейин айта-
ман, деб анча вақт мени синовдан ўтказди.

Менинг Қозоғистонга кетишим аниқ бўлгандан ке-
йин, у менга мақсадни тушунтиради. Бир одамни йўқ
қилишим керак экан, эвазига ўн минг доллар бераман,
олдидан мана уч минг доллар, деди. Мен кўнмадим.
Ярмини берасиз, қолганини ишни тугатганимдан кейин
оламан, деб келишдик.

Йўқ қилишим керак бўлган одамни икки марта
кўрсатди.

Мен жуда кўп пойладим, у одамни ёлғиз учрата
олмадим. Шофёри билан эрталаб ишга келади, кеч
уйига қайтади. Баъзан хонасида тунаб қолади. Анча
вақт иложини тополмай юрдим. Кейин унинг меҳнат
таътилига чиққанини, Тошкентга кетишини аниқладим.
Издан Тошкентга борсам иш чўзилиб кетади, шунинг
учун унинг кетишига йўл қўймайман деб, ишхонага
келганида йўлини қилиб (девордан ошиб) ташкилот
ховлисига тушдим, кейин ҳеч кимга сездирмай, хона-
сига кириб бордим. Орқасидан келиб арматура билан
бошига урдим...

Қандайдир овозлар эшитилгандай бўлди. Қўрқ-
қанимдан қочдим. Бор-йўғи бир марта урдим.

Бошқа ҳозирча қўшимча қиладиган сўзларим йўқ.
Кўрсатгани ўз қўлим билан рус тилида ёздим.

19... йил 20.XI. Сари ўғли Аёз, имзо."

Калламга турли шубҳа-гумонларни олиб кирган бу
кўрсатма, ҳақиқатдан ҳам мени жиддий ўйлашга унда-
ди.

Кўрсатмада баён қилинган маълумотлар, ме-
нинг қилишим керак бўладиган иш режаларимга анча
ҳамоҳанг эди. Пойтахтга боришимни, меҳнат таътили-
га чиқишимни, қисман бўлса-да, Карим Суяровичга ва
шоирга айтганман, холос. Қозоқ бу сўзларни қаердан
топиб ёзди экан.

Наҳотки адашаётган бўлсам...

Менинг чуқур ўйга толганимни сезган терговчи
менга узоқ қараб турди-да, сўнг гапира бошлади:

– Эрқор Орипович! Сиз беозор, бировнинг ҳақиқа
кўз тикмайдиган, доно, олим одамсиз. Ўзингиз об-
дон ўйлаб кўринг-чи, узоқ йиллар бир идорада иш-
лаяпсиз. Олдин отаси билан, кейин ўғли билан. Шу
корхонада қарийб қирқ йиллик тирик архивсиз. Хўш,
қоғозлар, бошланғич ҳужжатлар ҳар уч йилда, айрим-
лари бир йилда йўқ қилинади. Ишчи-хизматчиларнинг
иш ҳақларига тааллуқлилари эса умрбод архивларда
сақланади. Бу ҳужжатларнинг йўқотилиши, уларнинг
нафақага чиқишига боғлиқ томонлари бор. Шу сабабли
узоқ сақланади. Сиз эса ҳали-вери ўлмайдиганлардан-
сиз.

Сизга яна қандай далил керак? Шуларнинг барча-
си, сизнинг энди кераксиз эканлигингизни кўрсатмай-
дими?

Ҳали нафақага чиқишингизга анча бор. Хўш, дўп-
пини бошдан олиб қўйиб, бир ўйланг-чи. Нима учун
сизнинг ўлимингиз Карим Суяровичга керак бўлганини
англайсиз. Мен эҳтиёт чорасини ўзгартириб, Карим

Суяровични қамоққа олдим. Мана Моҳиранинг кўр-
сатмасини ўқиб кўринг.

"Мен, Моҳира Иноят қизи 19...йилда Қарши шаҳ-
рида туғилдим. 19... йилдан бери шу корхонада коти-
балик вазифасида ишлайман. Карим Суярович бир
куни мени хонасига чақириб:

– Моҳира, сенинг чет элда ишлайдиган йигитинг
бор. Биламан, телефон орқали гаплашиб турасан. Шу
танишингни чақир, йўл харажатлари билан қўшимча
яхшигина ҳақ ҳам бераман. Топшириқни бажаради-ю,
изига қайтади. Шу ишни (қилинадиган ишнинг мо-
ҳиятини менга айтгани йўқ) тезлик билан бажарса,
сенинг ҳам хоҳлаган истагингни бажараман, деди.
Қандай топшириқ эканлигини менга айтган эмас. Мен
топган қозоқ башарали йигитга Карим Суяровичнинг
нима иш буюрганидан хабарим йўқ. Йигитнинг исмини
ҳам, фамилиясини ҳам билмайман. Қилган ишим – йи-
гитни Карим Суяровичга учраштириб қўйдим, холос.
Бошқа қўшадиган қўшимчаларим йўқ. Юқорида айтган
сўзларни ўз қўлим билан ёздим. Имзо".

Воқеаларнинг бу қўлами мени жиддий ўйлашга
мажбур қилди.

– Наҳотки... – деган сўз миямда чарх урар эди.

БУ ҲАЁТ...

"Гапларнинг ёмони – бу ёлғончиликдир"
Ҳадисдан.

Уч кундирки суд давом этмоқда. Барча кўрсат-
малар Карим Суяровични айблашга қаратилган.

Дастлабки тергов давомида йиғилган ҳужжатлар
бу ишнинг буюртмачиси шахсан Карим Суярович экан-
лигини кўрсатиб турса-да, жабрланувчи сифатида ўз
қарашларимни судга очиқ, лўнда қилиб қуйидагича
баён қилдим:

– Бу ишнинг тепасида ҳеч қачон Карим Суярович
турмаганлигини, у кишининг қўлидан бундай қабиҳлик
келмаслигини, бунга умуман асос йўқлигини, терговчи
Қодир Аллаёровнинг тўқиган уйдирмалари, қилинган
жиноий ишни ёпиш мақсадида ишга гувоҳ ва далил си-
фатида киритилган айбловларнинг барчаси сохталаш-
тирилганлигини, Карим Суяровичда даъвом йўқлигини
билдириб, суд аъзоларига рўй-рост айтдим.

Вақтинча ҳибсда сақланаётган Сари ўғли Аёз суд
мажлисида ҳатто ашёвий далил сифатида олинган
беш минг долларни Карим Суяровичдан олганини, қол-
ган беш мингини ишни тугатгандан кейин бераман, деб
ваъда қилганини, аммо ҳали ололмаганлигини айтиб,
Карим Суяровичнинг буюртмачи эканини тасдиқлади.

Тўғриси, бу узундан-узоқ можароларни тўхтатишга
кучим етмасди. Уни жиловлашга қодир кучнинг ўзи йўқ
эди. Жуда кўп йиллардан бери шу соҳада ишлаган,
қонунни сув қилиб ичиб юборадиган химоячи ҳам бу
ишнинг урдасидан чиқа олмади. Ҳамма далилу ашё-
лар Карим Суяровичнинг тўлиқ айбдор эканлигини
тасдиқларди.

Суд ҳайъати ўз ишини якунлаш арафасида айб-
дорлардан охириги сўзни эшитмай, кутилмаганда уч
кунга танаффус эълон қилди.

Ақраб ойининг 25 кунлари, осмоннинг қовоғи
солиқ, булутлар паға-паға сузиб юрибди. Дарахтлар
сарғайган барглари аллақачон ўз пойларига тў-

шаганидан шохлари яланг бўлиб қолган. Баъзи буталарга боғбон ишлов бермаган чоғи, новдалари бўртиб қинғир-қийшиқ ҳолда ўсиб ётибди. Бу манзара ёқимсиз эди. Айрим дарахтлар эса дид билан кузалган, қоматини кўз-кўз қилиб, кишининг ҳавасини келтирадиган даражада қад ростлаб турибди.

Кўча бўйлаб бу икки хил манзарани кузатар эканман, хаёлимга олди-охири кўринмайдиган фикрлар ёғилиб келаверди. Кўз олдимдан суд маҳкамасидаги воқеалар бирин-сирин ўта бошлади.

«Наҳотки... – дейман қайта-қайта. – Бўлиши мумкин эмас. Карим Суярович бундай қабих иш қилишга қандай журъат этди экан-а...»

"Терговчи Қодир Аллаёров чиндан ҳам ҳақ бўлсачи. Пул, дунё, мансаб шунчалар юқори эканки, менинг қанча йиллик ҳалол меҳнатимдан ҳам баланд турса. Мен ўзи нима учун яшадим? Бир тўда "бойваччаларни" янада бой қилиш учунми?! Дунёдан топганим шуми?"

Бошимдан калтак еб, ҳали нафақа ёшига етмай, ногиронлик азобини қолган умрим учун мукофот қилиб олиш жоизмиди?!"

Хаёлимдан ўтаётган мантиқли ва мантиқсиз ўйларимга жавоб излайман. Нима бўлганда ҳам ёмон бўлди. У энди қамалиб кетади. Даъво қилмайман деса-да, қамалиб кетади.

Уйга яқинлашганимда, дарвоза олдида нотаниш бир йигит турганини кўрдим. У мен билан худди айбдордай ийманиб кўришди.

– Хўш, мулла йигит, хизмат? – дедим.

– Сизга бир муҳим гапни айтмоқчиман, – деди у жиддий тусда. Менга кўлидаги телефонини узатди-да:

– Бу телефон сизники, – деди. – Ишхонангиздан олиб кетганман. Уни эгасига ўз вақтида қайтара олмаганимдан жуда кўп азоб чекдим. Бу азоблар менга кам.– У юзимга қаролмас эди.

Ҳақиқатан ҳам, телефон меники эди, бундан тўрт ой олдин йўқолган матоҳим.

Хўш, бу телефон унинг кўлига қандай тушиб қолди? У ким? Мендан нима истайди? Шу ташвишли ҳолатимга чанг соладиган қандай ўйин бошланаяпти. Бутун ўй-хаёлим айқаш-уйқаш бўлиб кетди.

Уйга таклиф қилдим. Ўз хонамга уни бошлаб кирарканман, зимдан кузатардим. Бўйи бўйимга тенг, хушбичим, келишган гавдаси ҳали унинг навқиронлигидан далолат берарди. Сочи қоп-қора, юзи оппоқ. Худди менинг юзимга ўхшаган думалоқ. Кўзлари катта-катта, ўта хушрўй йигит эди. У ҳам мени жимгина кузатарди. Таклифим билан оромкурсига ўтирди.

– Соғлигингиз яхшими? – деди ниҳоят.

– Хўш, сизни бу ерга нима бошлаб келди? Менинг телефоним сизнинг кўлингизга қандай тушиб қолди? Сиз ўзи кимсиз? – дея кетма-кет саволлар бера бошладим.

– Ҳозир ҳаммасини айтиб бераман, – унинг овози ё жарангларди, ё назаримда шундай туюлди.

– Кечирим сўрашга келганим йўқ. Мендан хунингизни олинг, деб келдим. Сизнинг жонингизга қасд қилган менман. Мана, қаршингизда турибман. Шу ўтган тўрт ойни ит азобидан ўтказдим. Бу кўргиликларни душманимга ҳам раво кўрмайман. Изтироб мени барибир ўлдиради. Ундан кўра, сизнинг оёқларингиз остида ўлганим маъқул. Мени таъқиб қилаётган виждон азобидан қутуламан.

Ўрнидан туриб ўзини оёқларим остига ташлади.

– Бу нима ўйин? Тушунтириброқ гапирсангиз-чи? Кимсиз? Нима гап? – уни саволларга кўмиб ташладим. У эса бошини кўтармай оёғимни кучоқлаб:

– Мен аҳмоқни, номардни, аблаҳни, манкуртни ўлдилинг! – дерди тинмай. – Ҳаммасига мен сабабчиман. Бу воқеаларнинг барчасини мен қилдим. Яхши ҳам тирик экансиз. Бўлмаса армон билан ўлиб кетардим, акажон!!! Сиздан кечирим сўрамайман. Хунингизни олинг! Мана, мен қаршингиздаман.

У ўрнидан турди. Кўзлари тўла ёш, бояги чиройли кўринишдан асар ҳам қолмаганди. Ё қудратингдан, одам зоти бир дақиқада шунчалар тез ўзгарадими?! Юзи сўлган, кўллари шалвираган, гавдаси кекса чолниқидай эгилган, сочлари тўзиган, қаршимда мендан ҳам кекса одам тургандай эди.

Елкасидан ушлаб жойига ўтказдим, кўлим билан сочларини текислаб, унинг ёнига ўтирдим. Чойнақдан пиёлага совиган чой қуйиб узатдим. У чойни симириб охиригача ичди, кейин газак ахтаргандай стол устига қаради, бир дона конфетни олиб оғзига солди. Уни кузата бошладим. У яна аста-секин олдинги ҳолатига кела бошлади. Чиройи очилди, гавдасини тутиб олди, кўзларида умид учқунлари уйғонди. Ўзини эркин ҳис этиб, юзимга қаради.

Унинг кўзлари шу даражада тиниқ, жозибали эдики, нафасимни ютиб унга ҳайрат билан термулардим. Қаршимда гуноҳкор, руҳий азоблар гирдобидан қолган мағрур ёшлигим турарди.

Во ажабо, бу йигит бунчалар менга ўхшамаса. Унинг ташқи сифатлари, сочининг қоралигини эътиборга олмасак, қуйиб қўйгандай мени эслатар эди. Гўё биз бир ота-онадан туғилган ака-укалар каби (ёшимиз орасида тафовут бўлмаганида айнан Ҳасан-Ҳусанлар эдик) бир-биримизга ўхшардик.

Вужудимда аланга бўлиб ёнаётган жумбоқлар қуршовидан чиқолмай, турли ўй-хаёлларга чўмаман. Ҳали ўзим тушуниб етмаган моҳияти сирли воқеаларни, хотирамда бир муддат жонлантисам-да, унинг оқимида оқиб, гирдобидан чўкиб кетаяпман.

Бошимда шундай саволлар айланди:

"Бу йигит ким? Нега у менинг оёғимга бош уриб, хунингизни олинг, деяпти? Наҳотки шу йигит менинг қотилим бўлса? Унинг мақсади нима? Мендан нима истайди?!" деган одамни куюшқонидан чиқариб юборадиган саволлар ич-ичимда инграйди. Негадир ҳеч қандай сўз тилимга келмайди.

Мен ҳам, у ҳам узоқ жим ўтирдик. Унинг юзида ажабланиш (чамамда у ўхшашлигимиздан шу ҳолатга тушди), кейин кувонч пайдо бўлди. Гўё узоқ вақтлардан бери соғиниб юрган жигарини топгандай ҳаяжонини яширолмади.

Ниҳоят ўзим тилга кирдим.

– Менинг исмим Эрқор, фамилиям Алихонов.

– Мен, – деди у ўта ҳаяжонланиб, – Қаландарман.

– Мана, танишиб ҳам олдик, бир оз тамадди қилиб, кейин суҳбатимизни давом эттирсак бўлади. Чамамда менга айтадиган гапларингиз (муҳим демоқчи бўлдим, ўзимни тийдим) кўп бўлса керак?

– Ҳа. Меҳмон қилишга шошилманг. Мени хонадонингизга судраб келган куч, бор-будимни парчалаб шу ерга олиб келди.

Тўрт ой ўзим билан ўзим курашдим. Мен амалга оширган қабих, мудҳиш хунрезликни (бошқа сўз тополмаяпман) ҳеч ҳам кечиришнинг иложи йўқ. Буни пул ёки қасд олиш учун қилмадим, бирон киши буюртма ҳам бермаган. Рашк ўтида, тушунмасдан қилдим. Сиз билан ишлайдиган Моҳирани биласиз. У менинг ягона, суюклигим. Мен фақат шу қиз учунгина бу дунёда мавжуд эканимни тасаввур қиламан. Унга берган ваъдаларим, унинг билан қилган аҳду-паймонларим вақт ўтиши билан саробга айланди, тўғрироғи, биз кутган, никоҳ кечасида симиришимиз керак бўладиган чинни косадаги ширин сувга заҳар солинди. Тўй қилишга ота-онамнинг кучи етмаганлиги сабабли, мен Моҳирага етиш мақсадида, Россияга ишга кетдим. Нима иш бўлса қилдим. Кеча-кундуз тинмай кўча супирдим, ахлат тозаладим, қурилишларда ишладим. Кези келганда ўласи қилиб ҳеч сабабсиз калтаклашди. Бир рус аёли қутқариб қолди мени. Мусофир юрда ўлиб кетардим. Қабрим ҳам бўлмасди. Қанча-қанча мен тенги йигитлар арзимаган иш ҳақи учун қул бўлиб ишламоқда... То ўз йўлимни топгунимча бор азобни кўрдим.

Мен ҳам ўз юртимда тинчгина, бориға қаноат қилиб ишлаб юрсам бўларди-ку. Отам-онам, укаларим, сингилларим қанча ялинишди кетмаслигимни сўраб. Мен ўжар бола, пул топиш ниятида, севгилимга қоп-қоп ваъдалар бериб, туғилган шаҳримни – она Ватанимни тарк этдим.

Пул ҳам топдим, мол-давлат орттирдим. Эвазига нима олдим? Тақдир кўзимни кўр, қулоғимни кар қилди. Меҳр-муҳаббатдан айирди. Баджаҳл қотилга айлангирди. Орзу-умидларим чил-чил синди. Ўзимни бошқара олмадим.

Укам телефонда Моҳиранинг қандайдир ташкилотда ишлаётганини, ҳар куни уйига енгил машина олиб бориб, олиб кетаётганини айтиб ичимга ўт ёқди. Укамга тез кунда унга телефон, магнитофон олиб беришни ваъда қилиб, Моҳиранинг ҳар бир қадамини текшириб, қайси уйга боради, қандай русумли автомашинада юради, шулар ҳақида батафсил маълумот бериб туришни сўрадим.

Моҳира баъзи кунлари ишга бормаи кўп қаватли уйларнинг бирида кун бўйи қолиб кетишини, ишхонада эса, иккинчи қаватда ўтирадиган, келишган оқ соч одамнинг хонасига кўп киришини, хуллас, қўлидан келганча менга маълумот бериб турди.

Охир-оқибат чидай олмадим. Чипта олдим-да, эрталаб шаҳарга учиб келдим. Шу куни уйга ҳам бормаи машина ёллаб, укамнинг айтганлари ростми-ёлғонми, билиш мақсадида Моҳирани кузатдим.

Ҳақиқатан ҳам, Моҳирани эрталаб оқ "Ласетти" келиб ишга олиб кетди. Ҳайдовчини пойладим. У билан гаплашишнинг иложи бўлмади. Кейин машинага дид билан кийинган сочлари оқ, келишган одам минди. Назаримда бу сиз эдингиз. Сизнинг келишингизни узоқ пойладим. Шу куни сиз ишга келмадингиз. Лекин машина қайтиб келди. Бир оздан кейин Моҳира машинага миниб, ишхонадан чиқиб кетди.

Менинг кўрганларимни тасаввурингизга келтиринг, укамнинг Моҳирага нисбатан айтган ҳамма гаплари менинг шубҳа-гумонларимга олов ёқди. Мен ловуллаб эмас, жизғанақ бўлиб ёндим. Бу оловни ўчирадиган кучни ўзимда топа олмадим. Тўғриси, ўй-

лаб ҳам кўрмадим. Ўйлашга вақтим йўқ эди. Шу куннинг қандай ўтганини билмайман.

Авиакассага бориб эрталаб учадиган самолётга чипта олдим. Кейин Моҳира ишлайдиган ишхонага бориб уни узоқ пойладим.

Тушдан кейин бир "Нексия" келиб, дарвоза олдида тўхтади. Ундан эрталаб мен кўрган оқ соч одам тушди, ичкарига кириб кетди. Ҳовлига кирадиган кичик эшик олдида назоратчи кирувчиларнинг рухсатномасини кўриб ичкарига қўйишни англадим. Унинг бирон ёққа чиқишини сабрим чидамай кутдим. Олам кўзимга тор бўлиб кўринарди. Ҳеч қандай тўсиқдан тап тортмасдим. Назоратчи бир соатдан кейин ҳовли ичкарисига кириб кетди. Бирон режа ўйламаи дарвоза томон юрдим. Дадил ичкарига кирдим. Йўлакда менга ҳеч ким рўпара бўлмади. Қўққисдан калламга қўлимга нимадир олишим керак, деган фикр келди. Йўлакнинг четларига қарадим, узунлиги бир метрлар келадиган темир арматурага кўзим тушди, ўшани олиб, қўйнимга тикдим. Қадамимни тезлатиб, иккинчи қаватга кўтарилдим. Ичимдаги нидо "шу эшикни оч", деб буюрди. Эшикни очдим. Ичкарида стол устидаги китобларга термулиб, эшикка тескари турган оқ соч одамни кўрдим. Бошига қўлимдаги буюм билан урдим. У "ғиқ" этди-ю, кулаб тушди. Стол устидаги телефонга кўзим тушди. Телефонни олдим у изимга қайтдим. Эрталаб самолётда Москвага учиб кетдим.

Бўлиб ўтган воқеаларни у шу қадар шошиб айтардики, худди орқасидан аллақандай куч шиддат билан таъқиб қилаётгандай эди. Гўё айтишга улгурмай қолса, ҳаммаси тугайдигандек.

Уни ўзига келтириш учун яна чой қуйиб бердим. У пиёлани узоқ ушлаб турди, чойдан ҳўпламади. Кейин фикрини жамлаб, пиёлани стол устига қўйди-да:

– Мени жазоланг, – деди.

Мен унга бу иш бўйича суд бўлаётганини, у ерга бориб бор гапни айтиб беришини таклиф қилдим.

У:

– Хабарим бор, – деди хотиржам. – Менга Моҳира телефон қилди. Уни ҳам қамашмоқчи экан. Ҳаммасини бориб айтаман. Мен учун энг тўғри йўл шу.

Афсуски, сиздан қарзимни узолмасам керак. Ўйласам, томирларимда оқаётган қоним тўхтаб қолгандай бўлади. Нафас олишим қийинлашиб, ўзимни ўлганлар орасига қўшаман. Ўзи мен кимман, дейман қайта-қайта.

Ўзимни-ўзим саволга тутганим сари, таг-туғи кўринмайдиган чоҳга қараб шўнғиётганимни, энди ҳеч қачон бахтиёр ҳаёт қўйнига қайта олмаслигимни англайман.

Надоматлар бўлсинки, севги деганлари шу қадар қасоскор бўлса. Аямай ўч олса, сени ўз қайноқ кучоғидан олиб, улоқтирса. Кўраётган кўзларингни кўр қилиб, қулоқларингни кар қилса. Хўш, бу жазо менга нима учун берилди? Ҳаётни теран англамай, ўзимга-ўзим бино қўйганим учунми? Мен ҳам севишга, севилишга лойиқ эдим-ку. Орзу-истакларимнинг чеки йўқ эди. Шу ёруғ оламни ҳамма қатори севадиган, хокисор одамлар сафида эдим. Ўз меҳнатим эвазига ўзимга, яқинларимга етадиган даражада мол-дунё тўпладим. Ўзимни, ўзлимни йўқотдим. Қани энди ҳаётга келмаганимда, мен учун қанчалар яхши бўлар эди...

У бир нуқтага тикилиб узоқ жим қолди. Назаримда у кетишга тараддуд кўраётгандай эди.

Унга қандай тасалли беришни ўйлаб, ўйимга етолмасдим.

Бу қандай ҳолат?! Тақдир ўйиними? Ёки синов майдоними? Ҳали менинг тенг ярмимча яшамаган бу йигитнинг олдида қанча-қанча синовлар турибди.

У албатта қилмишига яраша жазо олади. Мен даъвогар бўламанми, йўқми, қонун олдида жавоб беради. Лекин у ўз фикрларини ўзгартириши керак. Олдида қўйган мақсадлари сароб эмаслигига ишонини, у азоб чекадими-чекмайдимми, ҳаёт оқими ўз ўзанида оқаверишини теран кўз билан юракдан англаши шарт.

Унинг қўлини меҳрибонлик билан қафтимга олдим.

– Қаландар! Мен сенга ўғлим сифатида ёндошай. Энди сен икки ўғлим қатори ўғлим бўласан. Сен ўзингни мендан қарздор ҳисоблама. Менинг кечирим сени ҳаётга қайтарса, минг-миллион марта кечирдим. Фақат сен ўксинган юрагинга шамол юбор. Авваламбор ўзингни сев, шундагина бошқаларни сева оласан. Ўзингга ишон. Қалбингга ҳис-туйғулар яна қайтадан киради. Менинг кўзларимга боқ. Теран ҳаётни кўрасан. Сен чекаётган афсуслар инсонни тарбияласа-да, уни улғайтирмайди. Сен ўсишинг, улғайшинг, одамларга керак эканингни англашинг, ёлғонларга кўмилган бу оламнинг устидан кулишинг, кулгига қолмаслигинг, бир кам дунёнинг камини кенгайтириш эмас, камайитиришинг керак.

У маъюс, лекин чехраси очиқ эди. Худди меҳрибон, соғинган кишини бағрига олгиси келгандай, менга тикилиб турарди. У сўзимни бутун вужиди билан тингларди.

– Сен ўзингнинг келажакингни яратишинг керак. Мана шу юксак ишонч қалбингга байроқ қилиб қада. Тўғри, бу ҳаёт йўлида тўсиқлар истаганча топилади. Бу тўсиқларнинг пайдо бўлишида менинг ҳам, сенинг ҳам айбимиз йўқ.

*"Минг йиллик йўл бор сендан
Мусулмонликка доғур.
Яна минг йиллик йўл бор
То инсонликка доғур."*

деганларида, Ҳазрат Румий жаноблари ҳақ эди. Саккиз юз йил аввал Румийни қийнаган саволлар бизни ҳам қийин аҳволга солиб, жавоб излатади. Афсуски, жавоб топилмайди...

Бу билан ҳаётдан қўл силташ керак деган маъно келиб чиқмайди. Минг йиллар мобайнида "Инсонни қачон комил инсон деса бўлади?" деган саволга жавоб топилмадимми, бундан кейин ҳам топилмаса керак...

Нима бўпти? Бир қизни деб бутун борлиқдан воз кечиш, бу – телбалик. Мен аминманки, сенинг вуждинда ҳаётга ишонч, ёлғонга қарши исён гупирмоқда. Бу хислат ҳар кимга ҳам насиб бўлавермайди. Москвадек шаҳардан келиб "Мендан ўз хунингизни олинг" деб турибсан. Шунинг ўзи сенинг ким эканлигингни, қандай инсонлигингни кўрсатиб турибди. Отангга раҳмат, ўғлим Қаландар!

Мен унинг чехрасидан ўзимча ўзгариш излардим. Қаландарнинг менга айтадиган гапи борлигини англадим. У менга беозоргина қаради-да:

– Эрқор ака, майлими, сиздан бир нарса сўрасам? Албатта, сизнинг хоҳишингизга, иродангизга қарши боришга ҳаққим йўқ. Агар иложи бўлса, шу телефонингизни менга совға қилсангиз. Вақтинча эмас, бир умрга.

Мен тараддудланиб, эсанкираб қолдим. Нима бало, бу йигит ҳамма воқеалардан хабардорми? Нега телефонни шунча узоқ йўлдан қайтариб олиб келиб, энди ўзиники қилиш учун сўраяпти?

Бу йигит нега кўққисдан пайдо бўлди? Келмаслиги ҳам мумкин эди-ку. Ҳақиқатан, Моҳирани севишини иш-ботлаш учун келдимми? У ўзини жазога ташлади. Тўрт ойга чидаган одам, яна азоб чекса ҳам, тинчини ўйлаб, сир бой бермай яшайверса бўлар эди-ку.

– Йўқ, Қаландар. Мен сенга бу телефонни бера олмайман. Хоҳласанг шунга ўхшаш бошқа телефон олиб бераман.

– Йўқ деманг? Эрқор ака, мен сиздан иложи йўқ нарсани сўраётганим йўқ-ку. Ҳақиқатан, оталик қилиш ниятингиз рост бўлса, телефонингизни аямайсиз. Мени ҳаётга қайтаришга қўшган ҳиссангиз бўлади.

Унинг жовдираб турган илтижоли кўзлари юрагимни ўртаб юборди.

– Болам, болажоним, минг афсуслар бўлсинки, ҳозирча биз нима яхши-ю, нима ёмонлигини билмай яшайпмиз. Инсон зоти туғилганидан бери шу икки кутб орасида сарсон-саргардон. Айримлар, ҳожатини беминнат бажарган одамни яхшилик қилаяпти, деб ўйлайди. Ёки аксинча, унинг ишларига қасдданми, қасддан эмасми тўсқинлик қилаётганларни, ёмонликка йўяди. Бир ўйлаб кўр-чи, аслида ҳам ҳақиқатан шундайми?

Иши осонгина битаётган одамнинг ҳаёт йўли бекамму кўст, ҳамма нарсалар олдиндан шундай бўлгандай туюлади. Яшаш жараёнида у шунга кўникади, азалоқибат ўзини енгилмас куч-қудрат эгасидек тутлади. Ўзи билмаган ҳолда (баъзан билиб) эринчоқ табиятига хос бўлмаган йўлдан кетади. Тўсиқларга рўбару келганида-чи, у курашларда чиниқади, турмушнинг баланд-пастини кўради. Ақлини пешлайди. Яшаш иштиёқида ҳар қандай ифлос ишлардан нафратланишни ўрганади. Унга қарши курашади.

Бир донишманд айтган экан: "Дўстинг балиқ егиси келса, сен унга балиқ олиб берма. Унга балиқ тутишни ўргат". Хўш, энди бу икки ҳолатнинг қайси бири яхши-ю, қай бири ёмон?!

Мен сенга насиҳат қилишдан йироқман. Сен мусофирликни кўрган, ҳаёт йўлларида чиниққан, ўзини англашга интилаётган йигитсан. Ҳозир мен шу телефонни сенга берсам яхшилик қилган бўламанми, ё ёмонлик? Ўзингга савол бериб кўр-чи. Нимага шу оддийгина телефонни сендай йигитдан қизғанапман? Бунинг ўзига яраша жиддий сабаблари борлигини ўйладингми?

Сенга бўлган ҳурматимни ўзимча мулоҳаза қилар эканман:

– Сен, ҳаётдаги бор яхшиликларга лойиқ одамсан, – дейман.

Телефонга келсак, унинг сир-синоатлари ҳозирча менга номаълумлигича қолмоқда.

Ҳаёт тажрибамдан келиб чиқиб, ўзимча мулоҳаза қиламанки, бу тақдир... Илоҳий кучнинг одамзот учун кўрсатилаётган сирли қудрати...

Қадимий ривоятларда айтилганидек, одамларнинг азал орзу-умидларига йўлдош бўлган ёрилтошлар, учар гиламлар, тошга айланган ҳур қизлар, қанот чиқариб учган отлар, хуллас, ота-боболаримиз яратиб кетган эртақнамо мўъжизаларнинг бир кўринишидир.

Бугунги кунда мен билан сенга телефон сифатида намоён бўлаётган: сеҳрли қоғозлар, ўзининг домига олувчи компьютер (интернет)лар... турли шаклларга кириб, ҳаётга энди қадам қўяётган авлодларга синов майдони... ёки маёқ вазифасини ўтаётган бўлса не ажаб!

Хуллас, менинг бу майдонда қолишга бардошим етмаяпти...

Бу омадсизлик эмас, фожеа ҳам эмас... Бу – менинг ва сенинг ҳаёт йўлларидан туташган тақдиримиз...

Ўзимча ўйлаб қоламан, телефон можароси балким хаёлимда кечгандир, ҳеч қандай телефон кўнғироғи бўлмагандир, ўзим билан ўзим суҳбат қилгандирман... Ёки ўн саккиз минг оламнинг биз билмаган ғойиб оламидан келаётган огоҳлантиришдир. Ички оламининг остун-устун қилиб юборган, аслида телефон кўнғироғи эмас, ўзлимнинг танишимдир. Мен ўзи қандай одам эканлигимни тўла англашга ундовчи ҳаётнинг синов кўнғироғидир... У ҳеч қачон саволларга жавоб бермайди, ўзинг билан ўзинг рўпара бўлиб, жумбоқларга ўзинг жавоб излайсан...

Атрофда шундай одамлар борки (булар ҳаётда жуда кўпчиликни ташкил қилади) бу дунёга нега келганини, нима учун яшаётганини билмай ўтиб кетадилар...

Ақалли, бир кун ҳисобидан, бир соатгина бўлса ҳам, ўзи билан ўзи ёлғиз қолишни хаёлларига келтирмайди...

Эҳ, одамлар! Одамлар! Инсоният ўзлигини теран англаши учун ер юзининг ҳар бир хонадонидан, ҳар бир одамнинг қулоғи остида, вужудни (қалбни) тозалашга ундовчи, илоҳий ҳаёт кўнғироғи жаранглаб турса, дунё қандай ажойиб бўлар эди...

– Қаландар! – дейман унга термулиб.

– Ҳа, менинг бу хонадонга кириб келишим замирида, айнан сизга ўхшашлигим, дунёқарашимиздаги фикрларнинг ҳамоҳанглиги (олдиндан билмасам-да), тақдири азалнинг етаклови бор, деб биламан...

Сиз телефонни Қаландарга берсам яхшилик қиламанми, ёмонлик қиламанми, деб сира иккиланманг. Боя донолар зикридан далил келтирганингиздек, эл орасида шундай гап ҳам бор: "Мана бу олма сенга – есанг отанг ўлади, емасанг – онанг". Айтингчи, олмани ейиш афзалми, емаслик? Одамзот пайдо бўлгандан бери шу ҳақда ўйлайди. Аслида олмани еса ҳам, емаса ҳам, ота-она бизни тарк этади-ку.

Менга ўз келажигини ўзинг ярат дедингиз. Демак, менга ишондингиз. Шу муқаддас сўз ҳурмати, ҳеч иккиланмай телефонингизни беринг.

Ўзим сезмаган ҳолда унинг сўзларидан таъсирланиб, беихтиёр чўнтагимдан телефонни олиб, қалбимнинг бир парчасини узатаётгандай, унинг қўлига тутқаздим.

– Эҳтиёт қил, – дедим.

– Эҳтиёт қиламан...

Бу шивирлаб айтилган сўзлардан ўзимча неларнидир англагандай бўлдим. Елкамдан кўтариб бўлмас даражадаги оғир юк қулагандай, ўзимни енгил ҳис этдим. Гўё бу сир-синоатга тўла телефоннинг кудратини бу ёш йигит қандай кўтара олади деган хавфсираш билан Қаландарни кузатдим. У телефонни ён чўнтагига солар экан, унда ҳеч қандай ўзгариш сезмадим. У оддийгина қилиб, каттадан-катта раҳмат айтди-да, ўрnidан туриб эшик томон йўл олди. Уни уйда олиб қолишга ундадим. Негадир у безовталаниб соатига қаради. Ҳақиқатан ҳам, соат миллари учга яқинлашаётган эди.

– Хўп десангиз, эртага ҳам келсам, – деди оғир хўрсиниб.

– Марҳамат, сен учун ҳамиша дарвозамиз очиқ. Бемалол тортинмай келавер, – дедим унинг шу дақиқада мен билан қолмаслигига кўзим етиб.

У мағрур, шахдам қадамлар билан кўчага чиқди. Худди тушимда фариштини кузатаётган бахтиёр одамдай, кўча йўлагига кўринмай қолгунича орқасидан термулиб қолдим...

Энг қизиғи, яна уч кундан кейин бўладиган воқеалар кўз ўнгимда гавдаланди. Терговчи Аллаёровнинг аҳволи ниҳоятда аянчли. Келишган, димоғдор юзидаги ўзгаришни аниқ кўрдим. Унинг башараси қорайиб, худди кўмир тусига кирган. Ҳар доим бурро-бурро сўзлайдиган тили калимага келмай, алланималар демоқчи бўлади-ю, ғўлдирашдан нарига ўтолмайди...

Карим Суярович эса, қилган қилмишидан кўнгли вайрон, кўзи тўла ёш, Моҳира ўта паришон. Бошини қуйи эганича, яқинларининг юзига қаролмай, ўзига-ўзи лаънат тоши отиб, қилмишидан бир умр пушаймон...

Сара ўғли Аёз. Дунёга келгандан ҳайрон... уни ўйлаб топган Аллаёровнинг шўрига шўрва тўкилишини билади...

Қаландар-чи!

У мағрур, оқ булутлар устида эркин парвоз қиларкан, юксак-юксаклардан туриб: "Мен ҳар қандай жазога лойиқман!!!" – деб ҳайқиради...

Мен гарансиб, диванда хаёллар оғушида ётар эканман, деворда осилган соатнинг чиқиллаб учга яқинлашаётганидан юрагим безовта бўлиб, ўзимга-ўзим гапираман.

– Ҳа, Қаландар!

Энди бу сиру синоат ташвишларни ўз елканга олдинг. Йўлингдан адашма! Изингга қайтма! Мен бу ўйиндан чиқдим...

Ҳа, энди одамга ўхшаб яшайман!..

Мени таъқиб этар тинмай бир нигоҳ

МУҲЛАТ

Не бахтки, тирилтирди бугун ҳам,
Саболар севгини сочдилар.
Ўлдирганди қаттол, совуқ гам,
Булоқлар ўзича тошдилар.

Эсла, эрта тинган сўнгги сўзингни,
Бурчларинг тигиз бу лаҳзада.
Ой кўзгусида кузатгин ўзингни,
Кўринмас занжирни парчала!

Эрта келмас ҳеч қачон бу он,
Сеникидир мана шу муҳлат.
Қутлуғ қилгин қонингни, эй жон!
Яшаб яшамаслик мусибат!

Тоғларга сафарла руҳингни,
Улоқтир чўққидан хоин бор.
Занжирлаб қўйсанг-чи уйқунгни,
Уйгоқ бўл, уйғотди асл Ёр.

Кўнглим чўкиб борди жуда ҳам қаттиқ,
Югурсамда йўлим унмайин кетди.
Ҳаёт лаззатининг тўлови аччиқ,
Кечаги дўстларнинг излари йитди...

Вафо, манзилингга етдинг қай аҳвол?
Асло танимади қаришилаган ҳур.
Нафснинг пойгасида топдингми завол?
Бағрингни куйдиради чорлаётган нур...

Орзу ва аъмолингга мисли жигарбанд,
Борми битта кўнгил, Сўзингга илҳақ?
Майли, даҳри дунни қилма ҳеч тисанд!
Бўлолдингми кўнгил Ҳақ роҳида халқ?

Кўнглим чўкиб борди жуда ҳам қаттиқ...
Ишиқим лаҳза-лаҳза гўзал дор илди.
Баҳор чақмоғига ишондим ортиқ,
Кузнинг сўнгги кунни менга ёрилди...

Ҳаммаси ўтади, ўтмаган кун йўқ.
Гувлар шамолларга изилаб жийда.
Чайқалар маст эмаслар, алдовдир йўриқ,
Болаликдан қотган нечун бу дийда.

Шекспирни ким ўқир Ҳамлетдан бўлак...
Офелия номуси кўчманчи дўкон.
Эзилган, лаллайган, севгисиз ёшда,
Калака қилади сени гўр армон...

Вафо ФАЙЗУЛЛОҲ

1963 йилда Навоий вилоятининг Карман туманида туғилган. ТошДУ (ҳозирги ЎзМУ) нинг журналистика факультетини тамомлаган. «Хут», «Хабарсиз севинч», «Мангу лаҳза» каби шеърӣ китоблари нашр этилган. Жаҳон адабиёти вакиллари – Ш. Бодлер, П. Верлен, А. Рембо, И. Бродский ижодидан намуналарни ўзбек тилига таржима қилган.

Гийбат мушоираси жонингдан ўтди,
Одамлардан қочгинг келади нари.
Яғир доиранинг жарчиси бутдир,
Бўзгингдан олади қаргалган дардинг...

Бунча кўрқмасанг-чи вос-вос назардан
Айиқнинг унидан чиқмаган минг йил...
Таъма рўйхатида йўқсан дарбадар,
Дорга талабгор йўқ бошқа бедилдан!

* * *

Яшаб ўтдим сўқмоқ устида,
Сувга қатнар эди бир дилбар.
Дилбарнинг нигоҳи кўксимда,
Йиллар ўтса ҳамки ул дилбар...

Бу томонга ўтмас энди ҳеч,
Нигоҳлари мени титратар.
Тул кўнглимга оқишом тушиди, кеч,
Гуноҳларим мени титратар.

Қарадим шафаққа нигорон,
Қорайган, юлдуз ҳам кўринмас.
Юрагим қақшаган, ногирон,
Йўлимда бир дўст ҳам кўринмас.

Алдадилар обдон азизлар,
Кўз ёшимни тўқдим, ўқинч йўқ.
Сийладилар ҳар чоғ хасислар,
Чечакларни ўпдим, севинч йўқ.

Кетсам, эслагайми ул дилбар,
Тепкиласа тупрогим майли.
Борсам, сўзлагайми ул дилбар,
Имомиман телбалар хайлин...

Яшаб ўтдим сўқмоқ устида...

* * *

Кўнглим зулматларда, жуда ҳам толдим...
Балки собит турар ҳеч бир тизим йўқ.
Қисмат-да! Тоғларнинг остида қолдим,
Менга кун йўқ бунда, менга тўзим йўқ,

Ўзимдан ўзим ҳей, жуда уёлдим,
Раво кўрганларинг Ўзингга солдим!

Порлатдинг шафақда, оним шу нафас ...
Уммонда наҳанглар дардимни айтсин!
Сўнгсиз неъматингдан бўлганча алас
Кўнглим шуъла бўлди, ҳурлар ҳам етмас!
Шунча шараф кўрдим, мен бир ожиз, бас!
Раво кўрганларинг Ўзингдан қайтсин.

* * *

Шамол ҳайдаётган асаларилар галаси
Ёнимдан ўлим шарпасидек гувиллаб ўтди.
Мен учун шамолни чақарди асаларилар,
Жон берайми, шамолжон, кўнгил берайми?
Сенга эврилишини қайси шоир орзу қилмайди!

* * *

Ҳар нарса илондай кўринади сайҳонда.
Оқибат ҳар нарса уйғотади илонларни...
Баҳор уйқусидан, ёз қутқусидан...
Ҳар нарса кутса бўлади оқибат...

* * *

Мени олиб боргин Ҳақ ҳузурига,
Адаш бўлиб чиқди ёрқин, соз йўллар...
Ёлғиз оёқ сўқмоқ бўлсанг ҳам майли!

* * *

Дафтарим қолиб кетди тик қояда,
Қасамимни шафақда ёзганман,
Ўзим бўғзимгача ботиб ботқоқда...

* * *

Қарз олсанг ол ўзингдан,
Ўзингдан ол олсанг дард!
Яшадим деб ҳисобла
Қола билган бўлсанг мард.

ХАТ

Сенга аталган хатимни
Кўзларинггагина ёзаман
Кўзларим билан...

Ушликлар фарзандлари Ушликлар фарзандлари

Шоҳида ЭШМАМАНОВА

ОЙДИН ЙЎЛЛИ АВЛОД

Халқимиз эртанги орзу-умидлари рўёбини баркамол авлод камолотида кўради. Камол топаётган ўғил-қизларининг бўйи бастига қараб келгуси мақсад, ниятларини чамалайди. Барча эзгулик, барча хайрли амал негизида фарзандларининг нурли истиқболи, уларнинг интилишлари ва истеъдодларини рўёбга чиқаришдек истак муқаррар туради.

Соғлом ва билимли ёш авлод мамлакат бойлиги, миллат равнақини таъминлайдиган мустаҳкам пойдевордир. Шу боис ёш авлод келажаги йўлида алоҳида ва доимий ғамхўрлик кўрсатиш давлатимиз сиёсатининг устувор йўналиши сифатида белгиланган. Мамлакатимизда президентимиз Ислам Каримов раҳнамолигида мустақил ва янгича фикрлайдиган ёш авлодни тарбиялаш, истеъдодли ўғил-қизларни аниқлаш, рағбатлантириш, уларнинг қобилиятларини рўёбга чиқариш учун кўмаклашиш, ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, ёшларда Ватан тақдири, бугуни ва эртанги кунига дахлдорлик ҳиссини кучайтиришга қаратилган кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Бу ҳақида Юртбошимиз ўзининг ҳар бир маърузасида, ҳар бир чиқишида алоҳида таъкидлайди.

“...барча эзгу ниятларимиз марказида фарзандларимизни ҳам жисмоний, ҳам маънавий жиҳатдан соғлом қилиб ўстириш, уларнинг бахту саодати, фаровон келажагини кўриш, дунёда ҳеч кимдан кам бўлмайдиган авлодни тарбиялаш орзуси туради”. Комил инсон тарбияси аввало маънан ва жисмонан етук шахсларни тарбиялаш жараёнини ўз ичига олади. Камолот пиллапояларига эса ўрганиш, интилиш ҳамда етарли шарт-шароит эвазига эришилади.

Дарҳақиқат, бугун юртимизда босқичма-босқич амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар замирида миллатнинг баркамолликка эришиши учун зарур бўлган омилларни кўриш мумкин. Барча жабҳада бирдек олиб борилаётган ўзгаришлар, пировард мақсадга, яъни озод ва обод Ватан тараққиётига йўналтирилган. Айниқса, тараққиётнинг асосий негизи бўлган таълимга эътибор, ёшлар учун яратиб берилаётган шарт-шароит, имкониятлар – ҳеч кимдан кам бўлмаган ва кам бўлмайдиган авлодни шакллантиришдек мақсадни намоен этади. Ушбу тизимда олиб борилаётган ислохотлар ҳар томонлама изчил ва аниқ дастурга мувофиқлиги ҳамда самарадорлиги билан аҳамиятлидир. “Таълим тўғрисида”ги қонун, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”, “Мақтаб таълимини ривожлантириш давлат Умуммиллий дастури”нинг қабул қилиниши, ҳаётга тадбиқ этилиши – бу янгича фикрлайдиган, маънан юксак авлодни шакллантиришга қаратилган эзгу тадбирларнинг намунасидир. Мамлакатимизда таълим соҳасини ислоҳ қилиш, юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялашда ушбу қонун ва дастурларнинг ўрни каттадир. Айни жараёнларни янада мувофиқлаштириш борасидаги қўллаб-қувватлаш ҳамда анжуманларнинг айнан бизнинг юртимизда ўтказилаётганлигини ҳам ғурур билан таъкидлаш жоиз. Мана шундай халқаро даражадаги тадбирлар юртимизда умумий ўрта таълимни ривожлантириш, ўрта махсус, касб-хунар таълими самарадорлигини ошириш, унинг меҳнат бозори билан алоқасини кучайтириш, олий таълим тизими ҳамда илм-фан ҳамкорлигини кучайтириш,

Шоҳида
ЭШМАМАНОВА

1994 йилда Қашқадарё вилоятининг Қарши шаҳрида туғилган. “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати Қашқадарё вилоят Кенгаши ходими.

олий таълим тизимини юксалтириш, таълим жараёнига ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, олий таълим тизими ҳамда илм-фан ҳамкорлигини кучайтириш ва узлуксизлигини таъминлаш, таълим жараёнида маданиятнинг ўрни каби асосий масалалар бўйича тажриба алмашиш имконини бермоқда.

Олиб борилаётган ушбу саъй-ҳаракатлар эса ёшларга жамиятда муносиб ўрин эгаллашга кўмаклашиш, уларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, ўз ақл-заковати, куч-ғайратини тўла намоён этиши учун зарур шарт-шароит яратиб беришдан иборат. Бу уларнинг эркин фикрли, кенг тафаккурли, юксак билимли бўлишларига ёрдам беради. Шу билан бир қаторда олиб борилаётган ислохотларга дахлдорлик ҳиссини шакллантиради.

Зеро, эртасини ўйлаган ҳар қайси инсон фарзандининг ақлан етук, жисмонан соғлом вояга етиши учун қайғуради. Ўзбекистон ҳам фарзандлари келажакда билимли, доно ва албатта юксак салоҳиятли ёшлар бўлиб камол топиши йўлида уларнинг сифатли таълим олиши ва саломатлигини мустаҳкамлаш учун қулай шарт-шароитлар яратишга катта эътибор қаратмоқда. Яратилаётган бу каби имконият ва имтиёزلардан унумли фойдаланган ёшларимиз она ватан тараққиётига муносиб

ҳисса қўшмоқдалар. Халқаро фан олимпиадаларининг ғолиблари орасида юртимиз ўғил-қизларининг ҳам борлиги фахр ҳиссини янада оширади. Бу эса мамлакатимизда таълим тизимида эришилаётган ютуқларнинг биргина намунасидир.

Дарҳақиқат, бугун ўзбек ёшларига жаҳон халқлари ҳавас ва ҳайрат нигоҳи билан боқмоқда. Улар эгаллаётган юксак марралар, қўлга киритаётган ютуқлар мустақил юртнинг эртанги ривожига мустаҳкам пойдевор бўлиб хизмат қилади.

Зеро, мустақил юртимизнинг мустақиллигини мустаҳкамламоқ ва унинг жаҳоншумул нуфузини кучайтирмоқ, тинчликни абадий сақламоқ ҳамда ўқиш ва ўрганишда самарали кўрсаткичларга эришмоқ – ҳар бир ёш авлоднинг муқаддас бурчидир.

Бир сўз билан айтганда, тараққиётнинг ойдин йўлидан бораётган Ватанимиз бугун улкан имкониятлар мамлакатига айланган. Бу имкониятлар баркамоллик сари интилаётган ҳар бир ватандошимиз учун мустаҳкам асос, мақсадлари учун пойдевор бўлмоқда. Баркамол авлод тарбияси бугунги куннинг муҳим вазифасига айланганлиги – халқимизнинг Ватан тараққиёти, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги йўлида олиб бораётган эзгу ишлари билан ҳамоҳанг.

Шоҳида ЭШМАМАТОВА
Қашқадарё вилояти

ШОШИЛИНГ! ОБУНА – 2015

*Журналимизнинг азиз мухлислари!
Ҳаш-паш дегунча йил оёқлаб, тагин келгуси йил обунасига тараддуланиб қолдик. Мана, қўлингизда «Ёшлик»нинг 11-сонини. Насиб этса, янги йилгача 12-сонини ҳам Сизга етиб боради. Ғаладонларимизда Сизни қизиқтирувчи, бадиий пишиқ, маънавий оламингизни янада бойитувчи сара асарлар бисёр!*

Ўйлаймизки, келгуси йилда ҳам биз билан, АДАБИЁТ билан, бадиий янгиликлар, мутлақо янги асарлар билан ошно бўлиб қоласиз!

Шундай экан, обуна эсдан чиқмасин. Негаки, журналимиз матбуот дўконларида сотилмайди, фақат обуначилар манзилига боради.

Нашр индексимиз: – 822.

Обунага шошилинг!

ЎЧ

Ҳикоя

Қаҳратон авжига чиққан кунлар эди. Оқсувдарё бўйида отам Ниёз чўпондан қолган кўра бор. Қиш олди кўйларни ўша ерга ҳайдаб тушгандим. Одатда сурувни Сўқори тоғларида боқаман. Эрта баҳордан то кеч кузгача тоғдан бери келмайман. Кўчар чўпонни кимдир йўқласа, тоғдан изласин. Хотиним Дилдорага шундай деб тайинлайман. Ҳа, энди чўпон-чўлиқнинг ҳаёти шундай бўлар экан-да. Қиш пайти тоғларга қор кўп тушади. Худонинг берган куни ёғаверади-да. Қалин қор остидан кўйлар озуқа топиб ея олмайди. Отамиз шуни билгани учун Оқсув бўйига, тўғрироғи, дарёдан бир неча чақирим берига кўра курган эди. Кўра биқинида тошқолоқ кўтон ҳам бор. Ичкари иссиқлик қилса, кўйлар кўтонга чиқиб олади. Совуқ пайтлари эса, аксинча, ҳаммаси ичкарига кириб кетади. Биз ҳаво ҳароратини шунга қараб тусмоллаймиз. Хуллас, ўзи билан ўзи оввора бўлиб юрган одамлар эдик. Тавба, биров билан ишинг бўлмаса ҳам, бировнинг сен билан иши бўлар экан. Буни қандай аташ мумкин, билмадим. Балки кўролмасликдир, яна ким билади дейсиз?! Кўчар чўпоннинг минг кўйи бор, меники йўқ, дейишса

Шерзод ХАЛИЛ

1982 йилда Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида туғилган. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетининг фалсафа факультетида таҳсил олган. Ҳикоялари республика матбуотида чоп этилган.

керак-да?! Фермерлик ҳаракати бошлангандан буён, биласизлар, ҳамма ерлар эгалик бўлиб кетган. Сўқори тоғларида ҳам ҳозир бўш ернинг ўзи йўқ. Одамлар ўзларича чегара қилиб олишган. Мавсумга қараб хийлагина ҳақ тўлаб кўйларни шу ерларда боқамиз. Буни тўғри тушунамиз. Ўша ерларни олган одамлар ҳам давлатга солиқ тўлайди ахир. Лекин дарё бўйи, биласизлар, бу бошқа масала. Бу жойлар ирригация ҳудудлари. У ерларни исталган пайтда сел олиб кетиши мумкин. Давлат бундай жойлардан солиқ олмайди. Бу тўғри ҳам, чунки, сел олишлар биласизлар, унда-мунда такрорланиб туради. Шунинг учун бу ерларга мироблар белгиланган. Кўпчиликка маълум, Оқсувдарёнинг юқори тарафида ҳам, ўрмон ортидаги қишлоқ тарафда

хам уч-тўртта канал бор. Тошқин пайтлари шу каналлардан сув тошиши мумкин. Мироблар шунинг учун ҳам бу ерларда жуда керакли одамлар ҳисобланади. Шундай мироблардан бири биз томонга келиб қолди. Уни гоҳ Азим мироб, гоҳ Азим қоровул дейишарди. Кўзи ичига ботган, ўсиққош, серсоқол, писмиқроқ одам эди. Писмиқдан кўрқ деб халқ тўғри айтган экан. Шу одам менга негадир ёпишиб олди. Сирасини айтганда, менинг у билан ишим йўқ эди.

Қўйларни Сўқори тоғларидан дарё бўйидаги кўтонга ҳайдаб тушгандим. Ўзим бу ёқда, кўтон ёнидаги вагонда яшайман. Хотиним ва болаларим бу ерга тез-тез келиб туришарди. Ҳар ҳолда, Сўқори тоғларидан кўра, бу ер уйимга яқинроқ эди. Баҳордан кузгача қўйларни боқишадиган икки чўлиққа қишда жавоб бериб юборардим. Чунки ўғилларим ва хотиним бу вақтда менга қарашиб туришади. Ёғинсиз кунлари қўйларни дарё бўйидаги яйловга қўйиб юборамиз. Қор тушган кунлари эса ёзда ғамлаб қўйилган хашаклардан кўранинг ичига ташлаймиз. Хуллас, жониворларни оч қолдирмасликка ҳаракат қиламиз.

Ўша куни осмоннинг қовоғи солиқ эди. Афтидан, кечга яқин қор ёғса керак. Қўйларни кўрага қамаб, вагонда иссиқ чой ичиб, китоб ўқиб ўтирардим. Бир маҳал итлар акиллаб қолди. Жониворлар бирор қорани кўрмаса, ўзидан-ўзи ҳурмайди. Ташқарига чиқдим. Қарасам бир киши турибди. Кўра атрофидаги симларга боғланган итлар унга қараб ҳуришарди. Кимса мени кўрибод дўқ урди:

– Итларингизга қарасангиз бўлмайдими?..

– Кўрқманг, боғланган. Ечилмайди.

У келиб мен билан саломлашган бўлди. Бирор иш билан келгандир деб ичкарига, вагонга таклиф қилдим. У атрофга аланг-жалаң қилиб кираркан:

– Мен сизга бир гапни айтиб қўйиш учун келдим. Мени танисангиз керак-а?..

– Кўзимга бироз иссиқ кўринаяспиз-у...

– Унда танишайлик, – менга қўлини узатди у. – Азимман. Юқори каналда миробман.

– Мен Кўчар чўпонман. Отамиз Ниёз чўпон қўйларини тоғдан Оқсувдарё бўйидаги мана шу отарга кўчираётган маҳал онамни дард тутиб қолиб мен туғилган эканман. Шунга исимимни Кўчар деб қўйишган. Мени Кўчар чўпон деб чақираверинг. Хафа бўлмайман. Мен ҳам сизни мироб деб ўтирмай, оддийгина қилиб сув қоровул дейман. Нима дедингиз?..

– Менга қаранг, – деди у юзи тиришиб. – Мен сиз билан ҳазиллашиш учун бу ерга келганим йўқ. Сув қоровуллингизга тупурдим, мен миробман. Сиз билан жиддий бир масалада гаплашиб олмоқчиман.

– Кўнглингизга теккан бўлсам, узр, – дедим мен. – Хўш, нима экан ўша жиддий масалангиз?

– Ўзингиздан қолар гап йўқ, – деди бўғиқ бир товушда у. – Сиз кўра қилиб олган бу жойлар сув хўжалиги бошқармасига қарайди.

– Хўп, буни биламан.

– Билганингиз учун отангизга раҳмат, аммо сиз бу ерлардан, билишимча, кўп йиллардан буён кўтон сифатида фойдаланаркансиз?..

– Бу ерни отам Ниёз чўпон қурган. Тахминан ўттиз-қирқ йиллар олдин. Тошлоқ бир жой бўлса, шу ерни кўра қилганмиз-да...

– Лекин шунча йиллардан буён бу ерлардан текин фойдаланасизлар. Биров пишагингизни пишт дегани йўқ.

– Менга қаранг, – дедим қизишиб, – сиз менга қонунни ўргатманг. Чўпон бўлсам ҳам, қаердан текин, қаердан пуллик фойдаланишни жуда яхши биламан.

Азим мироб ҳам хезланди.

– Индамаганимга овозингизни кўтариб кўрқитаман, деб ўйламанг. Бу ерларга ҳозир мен хўжайинман. Агар истасам, кўра-пўрангизни бузиб, эртагаёқ қўйларингиз билан бу ердан чиқариб юбораман.

– Менга қаранг, нималар деяспиз? Шу пайтгача бизга ҳеч ким дахл қилмаган. Сизнинг мақсадингизни тушунмаяпман.

– Келинг, яхшиси келиша қолайлик, – деди Азим мироб кутилмаганда. – Менга ҳар мавсум учун иккита қўй берасиз. Шунда сизни тинч қўяман.

Унинг бориб турган суллоҳ ва муттаҳамлигини кўриб қоним қайнаб кетди. Ўзимни тутолмай қолдим. Миробнинг кулоқ-чаккасига шапати тортиб юбордим. У ҳам менга ташланиб қолди. Сурбетлик қилгани етмагандай, яна менга қўл кўтаргани ҳаммасидан ошиб тушди. Аблахни хумордан чиққунча урдим. Ахийри менга кучи етмаслигини тушуниб қочиш кутулди. Энди мендан узоқроқ юрса керак деб ўйлагандим. Лекин устимдан милицияга шикоят ёзиб берибди. Ўзи эса касалхонага ётиб олган экан. Бир куни мени сўроқлаб милиция ходимлари келиб қолишди.

– Қўлингизга занжир тақайликми, ё ўз оёғингиз билан борасизми?

Хотиним ва ўғилларимни чақиртириб, қўйларга кўз-кулоқ бўлиб туришни тайинладим-да, милиция ходимларининг машинасига чиқиб уларнинг идорасига бордим. Азим мироб билан ўртаимизда бўлган вазиятни имкон қадар тушунтиришга ҳаракат қилдим. Бир Қутбой деган капитан бор экан. Бошлиқлари бўлса керак. Ўша киши айтди:

– Кўчар ака, сизни яхши тушундим. Аммо Азим миробга тан жароҳати етказилган. Унинг бурнини синдиргансиз. Сиздан пора сўраган бўлса, нега қонунга мурожаат қилмадингиз?

– Ҳа, энди жаҳл чиққанда, ақл кетади-да.

– Сиз хато қилгансиз, – деди Қутбой. – Азим мироб устингиздан ариза ташлаган. Сизни ўн беш суткага қамашга мажбурмиз.

Мен нима ҳам дердим. Қанча тушунтирай, фойдаси бўлмади. Ўн беш сутка ўтириб чиқдим. Мен йўқ пайтда хотиним ва болаларимнинг роса бўлари бўлибди. Мингта қўйга қараш осон дейсизми?..

Лекин бу ҳали ҳаммаси эмас экан. Азим мироб менга қасдлашиб қолибди. Мен буни кейин билдим. Йўқ вақтда юз берган муҳим воқеалардан бири, иккита итимнинг бирданига ўлиб қолгани бўлди. Биттаси ўлганда, ҳа, энди бирор балога йўлиққандир-да деб ўйлардим. Иккита ит нобуд бўлдими, демак бу ерда бир гап бор. Менинг фикримча, итларимни кимдир заҳарлаб ўлдирган. Эндиликда биргина итим қолгани учун янада сергак бўлишим лозим эди. Албатта, итларим ўлдирилишида ўз-ўзимдан Азим миробни айблай олмасдим. Бироқ унинг қасдлашиб қолгани рост экан. Уни дўппослаганим миробга қаттиқ алам қилганди. Ўн беш суткага қамалганим ҳам хуморини босолмаган.

У қандай қилиб бўлмасин, ўзи мироблик қиладиган худуддан мени кўчиртириб юборишни мақсад қилган экан. Аммо буни на ақл, на куч билан қила олишига қурби етмаслигини сезган. Шунинг учун мендан бўрилар воситасида ўч олиш пайига тушади. Қанақа қилиб дейсизми?! Бунинг йўли осон. Оқсувдарёнинг нариги соҳили ўрмон билан туташган. Ўрмонда нима кўп, бўри кўп. Айниқса, қиш пайтида овга чиқсангиз, нуқул бўрига дуч келасиз. Ўрмонга қор тушган пайтлари бўрини изидан ҳам топиб оласиз. Азим мироб ҳам шундай қилган. Уни қишлоқдагилар милтиқдан яхши отар экан дейишганди. У бўрилар билан менинг кўрамга ҳужум уюштирадими бўлади. Итларимнинг заҳарлаб ўлдирилиши ҳам шу мақсадда амалга оширилган. Азим мироб ўрмонда учта бўри боласини отади. Кейин ўлдирилган бўри болаларининг иккитасини кечаси менинг кўрам олдига олиб келиб ташлайди. Буни тирик қолган ёлғиз итим сезиб акиллайди. Мен ташқарига чиқиб қарадим. Аммо ҳеч нарсани сезмадим. Итимни ҳар эҳтимолга қарши занжирдан бўшатиб юбордим. Кечаси билан ғингшиб чиқди жонивор. Унинг бундай одати йўқ эди. Ўша тун эрталабгача мижжа қоқмадим. Эрталаб чиқиб атрофни кузатсам, кўра орқасида иккита бўри боласи ўлиб ётибди. Хайрон бўлдим. Яхшилаб қарасам, биттасининг оёғида боғлоғлик сим ҳам бор. Ит ҳуриб қолгани туфайлими, ё кўрқув сабабми, бу ишни қилган одам симни ечиб олишга улгурмаган. Итим қор устида ўлиб ётган бўричаларни ҳидлаб кўрарди. Мен ҳам уларга яхшилаб разм солдим. Шунда бўри болалари милтиқдан отилганлигини пайқадим. Вагондан белкуррак олиб чиқиб, уларни кўрадан узоқроққа олиб бориб кўмдим.

– Энди бу ерлар яна ҳам хавфли бўлиб қолди, – дедим болаларимга. – Эҳтиёт бўлинглар, бўричаларнинг ота-онаси энди биздан ўч олиши мумкин. Улар болаларининг ўлигини кўрамиз атрофида кўрган бўлса, аниқки, бизга зарар етказмасдан қўймайди.

– Буни ким қилган бўлса ҳам, ёмонлиги ўзининг бошини есин, – қарғанди хотиним.

Тушликни вагонда бирга қилганимиздан сўнг, уларни қишлоққа етиш жойигача кузатиб қўйдим. Оёғинг остидаги қор ғарч-ғурч қилади. Осмон қовоғи солиқ. Ҳамма жой қор бўлгани учун қўйларни ташқарига чиқармадим. Қўтон ташқарисидан ғарам қилиб босиб қўйилган бедалардан эллик-олтмиш боғ олиб ичкарига ташладим. Қўйлар беда билан андармон бўлиб қолишди. Ташқаридан кўранинг очиқ саҳнидан оқиб ўтадиган ариқни очиб қўйдим. Сувсаган қўйлар чанқоғини қондиришди. Шунақа ишлар билан банд бўлиб кеч тушганини ҳам сезмай қолибман. Ташқарида, итга овқат бераётганимда йирик-йирик лайлакқор ёға бошлади. Дарё тарафдан совуқ шамол эсди. Совуқдан қочиб ўзимни вагонга урдим. Домо токка уланган ҳолда турадиган электр печ вагон ичини иссиқ сақларди. Иссиқ элитиб ухлаб қолибман. Алламаҳалда ит ҳурганидан чўчиб уйғондим. Хотиним тушликда қилиб берган овқатдан қозонда бор эди. Дастурхон тўшаб, овқатни иситиб ичдим. Ит яна ғингший бошлади. Ташқарининг чироғини ёқдим. Деразадан атрофни кузатдим. Чироқ ёруғида қор ёғаётганлигини айтмаганда, атроф деярли жимжит туюларди. Аммо

кўнглим тинчимади. Милтиқни олиб ташқарига чиқдим. Ит акиллаганча ёнимга келди. Кўрадан унча узоқ бўлмаган жойда, қоронғуликда, кўзлари ёнган жондор мен томонга қараб турарди. Ит бекорга ғингшимаётган экан. Ўқланган милтиқни отишга чоғлаган ҳолда, итни олдимга чорлаб мудофаага ҳозирландим.

– Қоплон, бери кел!

Ит олдимда думини ликиллаганча ғингширди. Бироқ жондорлар ўрнидан кўзгалмай турарди. Уларнинг иккита эканлигига шубҳам йўқ эди. Мен ортга тисарилганча, вагонга чиқиб олдим. Ўша ердан бўриларни кузатиб турдим. Бир муддат ўтмай улар кўздан ғойиб бўлишди. Ҳар ҳолда, уларнинг мен томонга боқиб турган қизғиш кўзлари кўринмай қолди. Вагон эшигини ёпиб деразадан ташқарига қараб ётдим. Ухлаб қолмаслик учун хотиним туман кутубхонасидан олиб келиб берган китоблардан бирини давомидан ўқий бошладим. Ўқий туриб кўзим илинибди. Бир маҳал, жуда кучли чинқириқдан кўзларимни катта-катта очганча уйғониб кетдим. Ит вагон олдида ғингшигансимон акилларди. Ўрнимдан туриб шошилинич кийимларимни кийдим. Чопонни елкамга илиб, милтиқни тутганча ташқарига чиқдим. Аммо чинқириқ овоз қандай тез эшитилган бўлса, шундай тез жимиб қолганди. Овоз эгаси, назаримда менинг исмиمنى айтиб чақирганди. Балки хаёлимда шундай туюлгандир деб ўйладим. Чамамда бу овоз менга қандайдир таниш эди. Бир муддат ташқарида турарканман, этим совуқдан жунжиқди. Лайлакқор эса энди ёғишдан тўхтаганди. Мен вагонга қайтиб кирдим. Милтиқни жойига осиб, ечини ухладим. Шу ухлаганча, эрталабгача тошдек қотибман. Бир пайт, вагон эшигини кимдир бетиним тақиллатаётганидан уйғониб кетдим.

– Ким у?

– Отаси, мен Дилдораман, – ташқаридан хотинимнинг таниш овози эшитилди.

Вагон эшигини очдим. Дилдоранинг рангида ранг қолмаганди. Уни ичкарига киритар эканман:

– Дилдора, совуқ қотдингми? – дедим. – Эрталабдан нега келдинг?..

– Отаси, – деди у зўрға. – Кечаси билан алоқ-чалок тушлар кўриб чиққандим. Шунинг учун сиздан хавотир олиб йўлга чиққандим. Анови ёқда бир одамнинг бурдаланган жасадини кўриб кўрқиб кетдим. Унинг ёнида бўри боласининг ўлиги ҳам ётибди...

Хотиним йиғлаб юборди. Бу гапни эшитиб менинг ҳам юрагим қинидан чиқиб кетгандек бўлди.

– Дилдора, нималар деяпсан? – шошиб қолдим мен. – Қаёқда?..

Дилдора мени ўша жойга бошлаб борди. Не кўз билан кўрайки, оқшом ёққан лайлакқор устида Азим миробнинг бўғизланган жасади ётарди. Ёнида эса, оёғига сим боғланган бўри боласининг пажмурда танази...

– Бу кимнинг иши, отаси? – сўради хотиним мендан.

– Бўриларники, – дедим мен дирдираганча. – Улар болалари учун ўч олишган.

Хотинимга оқшом маҳали қулоғимга чалинган чинқириқ ҳақида айтиб бердим. Дилдора миробнинг жасадига қараб батамом эсанкираб қолди. Уни елкасидан тутганча вагонга олиб бордим.

– Сен шу ерда кўйларга кўз-қулоқ бўлиб тур. Мен бир жойга бориб келаман.

– Қаёққа борасиз? – сўради хотиним.

– Милицияга, – жавоб бердим мен. – Бўлган воқеадан уларни хабардор қилишим керак.

– Буни сиздан кўришса-чи? – хавотир олди хотиним.

– Сен кўрқма. Ҳаммаси жойида бўлади.

Хуллас, милицияга бориб бўлган воқеани айтиб бердим. Капитан Қутбойнинг шахсан ўзи тегишли одамлари билан етиб келди. Атрофни текширишди. Тўғри, биздан ҳам шубҳаланишди. Хотиним ва менинг кўл изларимиздан экспертиза учун нусха олишди. Мен

милиция идорасига бориб бир неча маротаба тегишли кўрсатмалар бердим. Худога шукр, айбимиз йўқлиги маълум бўлди. Капитан Қутбой мени кузатиб кўяркан, шундай деди:

– Кўчар ака, кўрдингизми, ҳақиқат барибир қарор топади. Қонун бор-да...

– Ҳа, шундай шекилли, – дедим мен.

Мана шунга ҳам анча бўлди. Бўрилар бизни бошқа безовта қилишмади. Мен эса ҳали ҳам тоғда кўй боқиб юрибман. Оқсувдарё бўйидаги кўра ҳам турибди. Борсангиз, бир кўй сўйиб бераман. Тандир кабоб қиламиз. Меҳмон бўлиб кетасизлар. Яхши ният билан борган одамга эшигимиз ҳамиша очиқ...

Биринги урғачув

Биринги урғачув
Биринги урғачув

Япроқларда шамол излари

ҲИКМАТ

Япроқларда шамол излари,
Кўнгил каби титрайди улар.
Сой бўйида ажиб тароват,
Бир сокинлик ўйноқлаб келар.

Табиат – бу ажиб мўъжиза,
Ҳикмат излар ундан ҳар доно.
Кимдир топар, кимдир тополмас,
Яшамоқдан асли шу маъно.

УМИД

Яна келди тийрамоҳ,
Боглар юзи заъфарон.
Юрак янглиз япроқлар,
Тупроқ узро берар жон.

Муҳайё
МАТКАРИМОВА

Алвон-алвон чечаклар,
Алвидо дер богларга.
Ҳазинлик улашар куз,
Кўнгилларга – доғларга.

Бироқ дилда бир умид
Яшар, доим навниҳол.
Куз келса ҳам барибир
Гуллайверар бемалол.

Шу умид билан тўла,
Ҳаёт аталмиш бу жом.
Орзу-умид бағрида
Тирикликдир жамулжам.

1999 йилда Хоразм вилоятида Урганч шаҳрида туғилган. Тошкент ахборот технологиялари университети Урганч филиали қошидаги 1-академик лицейи ўқувчиси.

ПОЭТИК ОБРАЗЛАР ЖИЛОСИ

Ўтган асрнинг 80-йилларида замонавий ўзбек шеърияти гуркираб ўсди. Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Рауф Парфи каби забардаст ижодкорлар қаторига Усмон Азим, Шавкат Раҳмон, Йўлдош Эшбек, Тилак Жўра каби оташқалб шоирлар кириб келишди. Албатта улар орасида Хуршид Даврон ўз овози, ўз сози билан ажралиб туради.

Шеърият туйғулар гулшанидир. Биз Хуршид Давроннинг Ватан, табиат, жамият, садоқат, ишқ ҳақидаги шеърларини ўқиганимизда қалбимиз шу гулшандан таралган нафосат ифори билан тўйингандай бўлади. Боиси, Хуршид Даврон образ яратишда ўзига хос услубга эга. Шоир ўз шеърларини нафис ташбеҳлар билан безатиб, уларга ўзгача сайқал беришга астойдил ҳаракат қилади. Лирик қаҳрамоннинг руҳий оламини ноёб поэтик топилмалар ва тасвир воситалари ёрдамида ифодалайди.

Хуршид Даврон яратган образлар орасида Ватан образи алоҳида ўрин тутаяди. Шоир Ватан образига энг вазмин, Истиқлол дарди, давр юкини юклайди. Шоирнинг “Мовий рангли осмонга боқдим” шеърига назар

ташлайлик. Таниқли адабиётшунос Улуғбек Ҳамдам таърифлагандек, бу битикдаги образнинг кучи, жозибаси шундаки, у шоир ифодаламақчи бўлган фикр, ҳис-туйғу ва кечинмани маъно жиҳатидан товлантириб беради.

Дастлаб шеърни ўқиган китобхонда шоир тасвирлаган табиат манзараларига қизиқиш пайдо бўлади. Шоир ўқувчини мовий рангли осмон, “зумрад дала” гўзалликлари билан ошно қилади, “пишиб ётган боғлар” сари чорлайди. Тонг нурларининг тўлқинларини кўрган шоирнинг юрагида юлдуз чақнайди. Унинг бағри шамолларга айланади. Шоир “Ҳаётни ёниб куйладим” дея эътироф этади. Айтмоқчи бўлган асосий фикрини эса шеърнинг энг сўнгги қаторларига жойлайди:

*Ҳар кимнинг ҳам бўлсин осмони,
Ут гуллари бўлсин қалбининг.
Эркдай улуғ Ўзбекистони,
Чексизлиги бўлсин ҳар кимнинг.*

Агар ушбу шеърнинг 1973 йилда ёзилганлигини ҳисобга олсак, ўша турғунлик йилларида “Эркдай улуғ Ўзбекистон” дейиш учун шоирга қанчалик жасорат керак бўлганлигини тасаввур этиш қийин эмас. Шоир рамз орқали эрк ва Ватан образини ишонарли ифодалай олган.

Истиқлол орзуси шоирга тинчлик бермаганлигини Хуршид Давроннинг “Шундай яшил менинг Ватаним” шеърида ҳам кўриш мумкин. Шеър 1976 йилда ёзилган. Шеърнинг ҳали юртимиз мустақилликка эришмаган бир тарихий паллада ёзилганлигини қайд этадиган бўлсак, масаланинг моҳиятини янада теранроқ англаймиз. Боиси ўша даврларда буюк оғалар эътироф этган ватандан бошқа ватан йўқлигини уқтирувчиларни ҳисобга олсак, шоир “баҳорнинг илк баргидай яшил”, “гул атридек ёш Ватан” ҳақида куйлаши, унинг тимсолини яратишининг ўзи шеъриятимиз тарихида катта бир воқеа эди:

*Ватан, сенсан бағримга монанд,
Бағрим каби мусаффо, ёруғ.
Сен онамга ўхшайсан, Ватан,
Онам каби табарруқ, улуғ.
Шундай ёруғ менинг Ватаним,
“Мен севаман” сўзидек ёруғ.*

Камола БОТИРОВА

1987 йилда Андижон вилоятининг Пахтаобод туманида таваллуд топган. Андижон давлат университетининг филология факультетини тамомлаган. Айни пайтда ушбу олий ўқув юрти магистранти. Адабий-илмий мақолалари республика матбуотида чоп этилган.

Шоир назарида дунёдаги энг ёруғ маскан, “она каби табаррук, улуғ” гўша бу Ватандир. Шунинг учун ҳам шоир Ватанини жонидан ортиқ севади. Унинг учун ҳар нарсага тайёр. Мана шу тарзда Хуршид Даврон шеърлятида Ватан бир улкан поэтик образ, муқаддас гўша, улуғ саждагоҳ сифатида бўй кўрсатди.

Хуршид Даврон шеърлятида баҳор, гул, куз ва қиш, қор каби ранг-баранг образлар учрайди. Шоирнинг “Деразамнинг рахидан қорни...” шеъри бунга мисол бўла олади. Дераза рахида турган қорни ҳаммамиз ҳам кўрганмиз. Лекин шоир уни бошқача нигоҳ билан кўради. Шеърда тувақдаги гул ва қор образлари бор. Дераза рахидаги қорни тувақдаги гул кузатганини кўрганмисиз? Шоир китобхоннинг эътиборини шу воқеага тортади.

*Қандай яхши кузатмоқ тўйиб
Ташқарида ёққан оқ қорни.
Ҳеч бўлмаса олдинга кўйиб
Ўткир шароб, бир бурда нонни.
Бироқ нечун чидамас юрак,
Кийинаман аста, бемадор –
Қийин экан уйда ўтирмақ
Ташқарида ёққанида қор.*

Энди лирик қаҳрамонни на уйдаги иссиқ жой, на тувақдаги гул, на тинчгина китоб ўқиш, на ташқаридаги қорни кузатиш қизиқтиради. У кийиниб ташқарига отилади. Табиат гўзаллигидан, қор ёғишидан завқланади. Сизни ҳам бирга қор бўронига, қиш завқидан сармаст бўлишга даъват этади. Шоир шеърининг таъсир кучи ҳам худди мана шундадир.

Шоирнинг “Бўлди, етар, термулманг ойга...” деган шеърида “мен”и ва ой образи бор. Шоирнинг лирик қаҳрамони “Бўлди, етар, термулманг ойга, ҳа, биланман, ой жуда гўзал – Тўйиб бўлмас бундай чиройга” дея хитоб қилади.

*Ерга боқинг: худди шу чоғда
Юлдузлардан улкан майсалар
Бош кўтариб чиқиб келмоқда, –*

дея ўқувчига мурожаат қилади. Бу фикрда шундай рамз бор: Ой қанчалар гўзал бўлмасин, у лирик қаҳрамоннинг истиқлол, озодлик, ҳаёт ҳақидаги эҳтиёжларини қондира олмайди. Лекин она замин бағридан кўтарилаётган майсаларда эса ҳаёт бор, гўзаллик бор. Боиси майсалар ердан бош кўтариб келмоқда. Улар табиатни гўзалликка буркаб, инсонга ва борлиққа ҳаёт бахш этади.

Шоирнинг “Шукур Бурхон ҳақида кўшиқ” шеърида ҳалқимизнинг севиқли санъаткори, бетакрор истеъдод соҳиби Шукур Бурхон тимсоли ёрқин бўёқларда чизилган. Хуршид Даврон Шукур Бурхонни таърифлар экан, унинг ҳақиқий санъат фидойиси эканлиги ҳақида “Чўккан девор қаддин тиклайди, Шукур Бурхон чиққач саҳнага”, дейди. Шукур Бурхоннинг кучли санъаткор-

лиги “Энди ундан кучли одам йўқ, Енгар ман-ман деган йигитни” сатрларида яққол намоён бўлади.

*Танаффусда яна ҳорғинлик
Елкасига ташлайди кучин,
Юрагида ухлар Улуғбек
Сўнг саҳнада ҳайқирмоқ учун.*

Бу сатрларни ўқиган китобхон кўз ўнгида Шукур Бурхоннинг танаффусда ўтирган куйи куч йиғайтганлиги, унинг юрагида Улуғбекдек улуғ зотлар ором олаётганлиги гавдаланади.

Болалик! Инсон умрининг гултожи, бетакрор баҳори. Ким ҳам болалигини соғинмайди дейсиз. Шоир ҳам болалик ҳақидаги битикларида йиллар унинг болалигини ўғирлаб кетганлигини, дўстлари сочларидаги “оқ толаларга ҳайрон боққанлигини” тасвирларкан, гоҳ йилларни койиса, гоҳ боғлар томон юз буради. Шоир болалик ҳақидаги туйғуларини шундай ифодалайди:

*Кунлар хазон каби сарғарди,
Учиб кетди япроқлар каби.
Ул кун қалбга дунё сиғарди,
Бугун сиғмас ўзимнинг дардим.*

*О, болалик, менинг қувончим,
Эй, кўз ёши тўймаган очун.
Кеча дўстлар билан мен ичдим,
Сенинг боқий қудратинг учун.*

Шоир ёшлик ва болаликнинг ўтиб кетганлигини “Кунлар хазон каби сарғарди” сатрлари орқали ифодалайди. У “сарғайди” сўзини “сарғарди” деб қўллаши билан шеърдаги маъно янада кучайиб, унинг таъсирчанлиги ортади. “Учиб кетди япроқлар каби” деган ўхшатишдан моҳирона фойдаланади. Болалигида шоир қаҳрамонининг қалбига бутун дунё сиққан бўлса, бугун унинг ичида ҳатто тарик айланмайди. Шунданми, ўзининг дарди ҳам юрагига сиғмайди. Бироқ болалик қанчалар йироқлашиб кетган бўлмасин, инсон доимо ўз болалигини қўмсайди, бола бўлиб қолгиси келади. Болалик ана шундай бетакрор туйғу.

Хуршид Даврон ўз туйғуларини кўз-кўз қилмайди. Ўқувчини ҳаётини ҳақиқат билан юзма-юз қилиб, ундаги таъсирланиш, муносабат билдириш ва хулоса чиқаришни кўпроқ ўқувчининг ўзига қолдиради. Туйғулар чинлиги, ҳолатнинг самимийлиги, кечинмалар табиийлиги мисраларга жозиба бахш этади. Шоир ифодалаётган тимсоллар унинг ижодий мақсади йўлида хизмат қилади.

Хуршид Даврон ўзи яратган ранг-баранг образларни ўқувчига мажбурлаб тиқштирмайди, уни ҳамдардликка чорламайди. У битикларида гўё ўз руҳиятини ўзи ташқаридан кузатаётгандай бўлади. Бу ҳолат ўқувчига шеърдан дилига яқин бўлган сезимларни туйиш, улардан завқланиш имконини беради. Ш билан бирга ўқувчини мушоҳада юритишга, баҳсга чорлайди.

БЕГОНАЛАР

Новелла

Фуmio НИВА

Фуmio Нива – машҳур япон ёзувчиси. Ясунари Кавабатанинг издоши сифатида танқидий реализм, неомодернизм жанрларида ижод этади.

Кўхна уйнинг тинчини телефон кўнғироғи бузди. Тиёко таажжубланди, чунки унга камдан-кам кўнғироқ қилишарди.

– Алло, Куки эштади.

– Ойи, отам тўсатдан вафот этди. Юрак хуружидан. "Тез ёрдам"да касалхонага олиб келишди, аммо ҳаётини сақлаб қолиша олмади.

Бу Тани эди. Тиёкони эрининг вафотидан кўра ўглининг овози ҳаяжонга солди. Унинг овози нақ Масатанэ Кукиники эди. Аёлга худди эри гапирётгандек туюлди. Бир неча сониядан кейингина эрининг қазо қилгани унинг шуурига етиб борди.

– Ҳеч қандай маърака-парака бўлмайди. Биласиз, отам бунни тириклигида кўп тайинларди. Гулчамбар ва қурбонлик ҳақида ҳатто гап бўлиши мумкин эмас. Тобут тепасида кечаси билан туришнинг ҳам кераги йўқ. Ўлими олдидан дадам хокини денгизга тўкиш мумкинлигини айтганди. Хуллас, унинг талабларига кўра иш кўришга келишди.

– Қайси касалхонада?..

– А.Ю.

Шу билан суҳбат тугади. Тани худди отаси каби ишнинг моҳиятини расмий оҳангда баён қилди. Тиёко будкада паришонхотир туриб қолди. Қалби бўмбўш эди. Ҳушига келганда ўзини шкаф ёнида кўрди. Йўлга отланди.

– Йўл бўлсин, бекам, – деди хизматкор Отоки ошхона томондан чиқиб келиб.

– Токиога кетяпман. Эртага қайтаман. Ҳозиргина Тани кўнғироқ килди, Масатанэ тўсатдан вафот этибди.

Отоки бекаси атрофида жонсарақ айланди.

– Шуниси ҳам бормиди ҳали.

Тиёко кўлида саквояж билан уйдан чикди.

– Танамидан такси чақирайми?

– Автобусда кетаман. У ёғига ўзлари олиб кетишади.

Отоки олтмишга кирган Тиёконинг дарвоза томон шахдам одимлаётганига оғзи очилиб қараб қолди. Кўп ўтмай шохдевор ортида қорага бўялиб, битта қилиб ўрилган соч ғира-шира кўзга ташланди.

Тиёконинг силлиқ, битта ҳам ажин тушмаган заъфарон юзи тим қора сочларига мос эмас эди. Отоки турган жойида қотиб қолди. Бекаси қишлоқнинг асосий йўлини кесиб ўтди. Уйдан юз қадамча нарида дарё бўйлаб асфальт йўл ётқизилган, бироқ аёл эски сўқмоқ бўйлаб югургилаб кетди. Отоки бекасининг изидан чопди. Етиб олиб, жимгина саквояжга қўл узатди, Тиёко ҳам индамасдан юкини берди.

Улар умуман оғиз очишмади. Ниҳоят, автобус келди. Отоки кўз қири билан қараб, одоб-ла таъзим қилди. У Тиёкодан бир ёшга кичик бўлишига қарамай, юзини ажин қоплаганди.

Автобусда Тиёко ҳеч нарсани ўйламасдан кетди. Юраги ҳаприкарди-ю, лекин негадир дард чекмас эди. Қирқ дақиқадан сўнг Танамига етиб келди ва Нагоягача чипта олди. Электропоездда ҳам ўйсиз кетди. Нагоя вокзалидан тезюрар поездга чиқди. Поезд жилиши билан бэнто сотиб олди. Бугун кечроқ овқатланишман деб ўйлади у. Ойнага қараб оғзига егулик солди. Ташқаридан қараганда, бу муҳтарама аёл Токиога невараларини кўргани кетяпти, деб ўйлаш мумкин эди.

Юрагини кўрқувми, ҳаяжонми аста-секин қамраб ола бошлади. Аёл ўзини тинчлантиришга ҳаракат қилди. Яна Танининг овозини эслади. Бу ўй таъбини хира қилди. Тиёко кутилмаган ўлим сабабини англаб етишга уринди. Бироқ бирор тўхташга келгунича поезд Токиога кириб келди. Охирги марта Тиёко бу ерларга қишлоқ кексалари билан экскурсияга келганди, бироқ ўшанда ҳам на эри, на ўғли билан кўришганди.

А.Ю. шифохонаси – Токиодаги машҳур жой. Ҳайдовчи Тиёкони қаерга элиб кўйиш кераклигини дарҳол тушунди. Машинада Тиёко отасининг ўзидек гапирадиган Тани билан бўладиган учрашувини тасаввур қилишга уринди. Ўғлим ҳозир ўттиз иккида, ўйлади у, олти йилдан бери кўришганимиз йўқ...

Шифохона маҳобатли эди. Эшик тагида касал кўргани келганлар тизилиб ўтиришарди. Тиёко уриниб-суришиб ичкарига кирди. У ён-бу ён аланглаб, маълумотлар бўлимига йўналди. Рўпарадаги хонадан соч-соқоли оқарган киши унга пешвоз чиқди.

– Мен бугун эрталаб жони узилган Масатанэ Кукининг яқини бўламан. У ҳали ҳам палатадами, қайси хонада?

Эркак олдиндан билгандек жавоб берди:

– Менинг исмим Сэки. Сиз жаноб Кукининг аёли бўлсангиз керак. Биз у билан ўрта мактабда бирга ўқиганмиз. Унинг вафоти ҳақида, одатдагидек, кечки хабарларни кўраётиб билдим. Эрталаб қазо қилди-ю, кечкурун газеталарда эълон қилишди. Бунчалик эпчилликларига лол қолдим-у, оёғимни қўлимга олиб, бу ёққа югурдим. Тобут маросим залида.

Сэки Тиёкони залга олиб борди, йўл-йўлакай завқ билан гапириб кетди:

– Мактабни тугатиб Кукини кўздан қочирдим, уч йил аввал кутилмаганда Синдзюкуда синфдошлар

билан бўлган учрашувда тўқнашиб қолдик. Токиода яшаётган оғайнилариимизни изладик – еттитаси йиғилди. Биз бир йилда бир марта тўпланишга келишдик, лекин Куки фақат бир марта кўринди. Умуман олганда, радиода ишлашини билардим...

Сэки яқиндагина Танамига кўшилган Кувада шаҳридан эди. Сэкига Тиёкони илгари кўргандек туюлди. Хотирисида унинг силлиқ юзи сақланиб қолганди.

– "Масатанэ Куки 30-январ куни А.Ю. шифохонасида вафот этди. Марҳумнинг васияти бўйича мотам маросими ўтказилмайди". Мен ушбу эълонни ўқиб, ўйланиб қолдим: наҳот, бу Кукига хос бўлса? Ҳатто ўлимидан кейин ҳам одамларни ҳайратга солди.

Тиёкога унинг сўзлари ғалати туюлмади. У ҳамон сукут сақларди. Улар йўлак бўйлаб анчагина юришди, кейин қайсидир палатадан чиқиб, тик зиналардан ертўлага тушишди. Маросим залида олти киши бор эди. Ўртага, супача устига, тобут кўйилганди. Деворлар бетон, шифт пастаккина, ҳаво бўғиқ эди, на шам, на исириқдон бор эди. Кичкина гулдонга сариқ хризантема гулдастаси солиб кўйилганди. Бадандан ўтиб кетадиган совуқ. Залдагилар марҳумнинг ҳамкасблари эди. Биронтаси Тиёкони танимасди. Сэки, вазиятни фаҳмлаб, улардан бирига мурожаат этди.

– Марҳумнинг турмуш ўртоғини таништиришга ижозат этсангиз. У ҳозиргина ота юрти Миэ префектурасидан келиб турибди. Менинг исмим Сэки, жаноб Кукининг мактабдош дўстиман.

Ҳамма ҳайрон бўлиб Тиёкога тикилиб қолди. Ёши каттароқлари таъзим қилишди. Бу ердаги вазиятда уни бошқарувчи ролига чиқариб кўйишди. У беихтиёр тегишли сўзларни айтди. Ҳамкасблар марҳум билан хайрлашиб, таассуротларини ўртоқлашганча тарқалишди.

– Жаноб Кукининг хотини бор, деб ўйламагандим.

– У сира шахсий ишлари тўғрисида гапирмаган. Сирли одам эди. Қизиқ, буни қандай тушуниш мумкин. Ўғли ҳақида, рост, бировдан эшитганман. Кукининг ўзи эса ўғли ҳақида чурқ этмаган.

– Аёллар билан муносабатлари қулоғимга чалинувди. Буюк консператор эди.

– Айтишларича, шу қовоқбош ҳам ўлимни олдиндан сезган экан.

Тиёко эрининг касбдошлари учун ғийбат мавзусига айланганини тушуниб турарди. У ёлғиз қолишни истади. Аёл тобут тепасида бошини ҳам килиб, кўзини юмиб турарди.

– Танини кўрдингизми?

– Бу ёққа келганимда ўғлингиз аллақачон чиқиб кетган экан. Буни менга радиодагилардан кимдир айтди. Марҳумни сўнгги йўлга кузатишга ҳамкасблардан озгинаси келган кўринади. Хайрлашув чамаси, олтигача. Тани, айтишларига кўра, тобут ёнида икки соатча турибди.

"Нима учун охиригача қолмадийкин?" – ўйлади Тиёко.

Сэки оғиз жуфтламоқчи эди, Тиёко қўймади:

– Меҳмонхонада тунамоқчиман. Сўраганим учун авф этгайсиз, биронтасини тавсия қилолмайсизми?

– Таниникида қолмайсизми?

– Унинг уйида меҳмон учун жой йўқ.

Сэки зални тарк этди. Бу ерда ҳатто стул ҳам топилмайди. Тиёко тобутда ётган Масатанэ Куки билан ёлғиз қолди.

"Мен бу ерга аслида сен билан бутунлай видолашгани келдим. Модомики, қонуний хотининг эканман, ўз бурчимни бажараман. Рухонийдан бош тортдинг – хўп, майли. Мотам маросими, кечаси билан ёнингда яқинларинг туришидан, қурбонликдан, гулчамбардан бўйин товладинг – эътирозим йўқ. Хокингни денгизга оқишиш мумкинлигини айтибсан. Менга фақат сенинг хоҳишингни бажариш қоляпти. Ҳаёт билан ўзинг хоҳлагандек видолашдинг. Олтмиш уч ёшда ҳаётдан кўз юмиш – бу ҳали эрта, лекин биз барчамиз тақдирнинг измидамиз. Сени калтафаҳм дейишди, радиода кузатувчан ҳисоблашаркан. Фақат сен нимаики қилмагин, хотинингга бунинг алоқаси йўқ. Тани Токио университетига кирганидан бери мени унутдинг. Ундан ҳам олдин ўз отангни ташлаб кетдинг. Бир ўзим ўн йил мобайнида отангга ғамхўрлик қилдим. Кукилар хонадонининг давлати билан уни ҳар қандай касалхонага ётқизиб, бегона қўлларга топширишим мумкин эди. Бироқ қария қадрдон уйини тарк этгиси келмади. Аввал-бошда ёрдамчилар бор эди, кейин ҳамшира ҳам қочиб кетди. Ўн йил, то отанг бандаликни бажо келтирмагунча, ҳатто ҳамшира ҳам жирканадиган ишларни қилдим. Қизиқ, падарингга қилган яхшиликларим тўғрисида ўйлаб кўрганмикинсан? Тани мактабга қатнай бошлади. Йиллар шувиллаб ўтар, энди у юқори синфда ўқирди. Кейин уйимизда сен пайдо бўлдинг. Кукилар хонадонидан яна кулгу овозлари эшитилди. Она юртингга камдан-кам келардинг. Хизмат юзасидан Нагоя, Киото, Осакаларда бўлардинг-у, бизникига бирров кириб ўтишга нима тўсқинлик қиларди? Йўқ, сен ишингни баҳона қилардинг. Чол сен ҳақингда токиолик танишидан билиб турди, чунки менга ачинарди. Отанг билан муносабатларинг яхши эмаслигини аллақачонлар тушунгандим. Бунинг арзирли сабаби йўқ эди. Ёшлигиндан бир ўзинг яшашни яхши кўришингни, оилангдан ўзингни олиб қочишингни эшитардим. Бунақалар камёб эмас. Ёш улғайган сари ўзини севиш худбинлик билан алмашади, деб ҳисоблашади. Отанг ҳам, балки, алоҳида феъл-атвори билан ажралиб турган бўлса керак. Сизларни ҳамжиҳатлик руҳида тарбияламагани ачинарли ҳол. Отангнинг феълида шунақа хислати бор эди: агар фарзандлари ўннга қарашса, у юзини чапга буриб оларди. Сизлар ичларингда бир-бирларингни ёқтирмасдинглар. Сен радиога жойлашдинг. Ҳаётнинг маъносини ишдан топдинг. Она юртинг эса йилдан-йилга сендан узоқлашиб борди.

Отанг сен ҳақингда бегоналардан суриштираётганини билиб ғазабланинг ва шу кундан бошлаб уй билан алоқани бутунлай уздинг. На сен, на Тани дафн маросимида келдиларинг. Қариндош-уруғларни, иккови чет эл сафаридан, деб алдашимга тўғри келди. Албатта, сен бу ҳақда ҳеч нимани билмасдинг. Сен бошқа оламда яшардинг. Осакада ҳам, Токиода ҳам жазманларинг бор эди. Калтафаҳмга аёллар керак эди. Бу сир сенгагина маълум эди".

Тиёко зинапоядан чиқаётган қадам товушларини эшитди. Ўгирилиб қаради. Залга Сэки кириб келди.

– Манавини меҳмонхонадаги навбатчи бошқарувчига кўрсатинг. У ерда мени яхши танишади, шундай экан, ўзингизни уйингиздагидек ҳис қилаверинг, – деди у Тиёкога ташриф қоғозини узатиб.

Ташриф қоғозига: "Фирма директори", деб ёзилганди. Тиёко, бу илтифотли жаноб Сэки президентликка ҳам лойиқ, деб ўйлади.

– Эримнинг хокини ўзим билан олиб кетмоқчиман.

– Албатта. Менимча, у кулини денгизга оқишишни васият қилганди. Қолганини яқинларининг ихтиёрига топширган.

– Ёрдамингиз учун катта раҳмат. Сизни ортиқ ушлаб турмоқчимасман. Бу ерда яна бироз қоламан. Тез орада ёпилса керак, шунга охиригача қолсам дегандим.

– Бошқа ҳеч ким келмаса керак. Чунки кечаси марҳум тепасида ўтириш бекор қилинди.

Сэки ҳақ эди. У кетганидан сўнг бошқа ҳеч ким келмади.

"Сендан биргина нарсани сўрамоқчиман. Тани ўттиз иккида, уйланганига уч йил бўлди. Нима учун келининг видолашгани келмади? Ўғил билан келин сўнгги дақиқаларгача тобут ёнида бўлишлари лозим, дейилган. Аммо биргина мен қолдим. Танига кўнғироқ қилишганида оёғини қўлига олиб келибди ва квартирангдан нотаниш аёлга дуч келибди. Соғлигинг ёмонлашгани ҳақида шу аёл Танига хабар берган экан. Бироқ касалхонага сен билан келмади – феълингни билиб олган кўринади. Мен албатта у билан учрашиб, эримга қилган жонкуярлиги учун миннатдорчилик билдираман. Бундай вазиятларда аёллар актрисалик қила олишади. Қолаверса, мен рақибалик ҳақида гапирадиган ёшда эмасман. Бу хотин мени қизиқтирмайди. Бу гал мен устун келдим. Демак, у ҳаётингдаги охириги аёл бўлган. Крематорийга ҳам келмаслиги аниқ. Ҳамма унга олайиб қарашини хоҳламаса керак. Айтишларича, у ўттиз бешда экан. Нима ҳам дердим, аёллар айна шу ёшда яна ҳам очилиб кетишади. У дидингга мос – тўлишган, кўпол, камгап, лекин оппоқ. Тани бир ўзи келди. Хотинини нимага олиб келмадийкин? Ҳеч ким аниқ билмайди, аммо баъзи бировлар ниманидир пайқашган. Танининг хотини оқ, тўладан келган. Исми Ясуко. Сенинг аёлларинг орасида нечанчиси эди у? У Токиодан, шундайми? Дедектив агентлиги

хисоботида у голф ишқибози деб қайд этилган. Сен ҳам, Тани ҳам голф ўйнардиглар. Айнан голф Ясуко билан Танини учраштирамаганмиди? Қизиқ, улар ўртасидаги алоқани билганингда қандай аҳволга тушган экансан? Ота ва ўғил муносабатлари сен туфайли ўзгармади. Сен учун аёллар шунчаки эрмак эди. Сен қийналмай унисини деб бунисининг баҳридан ўтардинг, тез орада яна янгисини топиб олардинг. Дарҳақиқат, детективлар зўр ишлашади. Қайнотам сени доимий кузатув остига олиши учун агентликка мурожаат қилди. Ҳар йили уйимизга сен ҳақингда хабар келиб турарди. Сен тўғрингда ўқиш менга ҳам қизиқ эди. Конверт ичига хизмат ҳақи учун ҳисоб ҳам солиб қўйилган бўларди. Қурғур, ўлиб кетди. Кузатишга одам йўқ, уйга ҳисобот келмай қўйди. Яхшиямки, буларни вафотингдан кейин билипсан. Жазманларинг орасида ёш қизлар, бевалар, бардаги жонлар ҳам бўларди. Нима учун бирортаси билан узоқроқ қолмадинг? Она шаҳримда хотиним бор, деб айтмаган бўлсанг керак. Аёллар қонуний оила қуриш ниятинг йўқлигини дарров фаҳмлашган бўлишса керак. Уларни деб бошингни оғритиб ўтирмасдинг. Негадир сенга Ясуконинг Тани билан танишиши зарур бўлиб қолди. Тани Токиога кўчиб ўтгач, унинг барча харажатларини бўйнингга олдинг, ўқишига пул тўладинг. Унга пулни фақат компаниянг қабулхонасидан беради, деб эшитгандим. Ўз ўғлингни бирон марта уйингга таклиф қилмагансан. Темир тамойилингни сира бузмасдинг: сирни сақлаш учун аввало яқинлардан қутулиш лозим. Тамойилга путур етди, энди Ясуко Таниники эди. Мен уни кечирмадим. Ҳатто неварам туғилса-да кечирмайман. Бунга ҳаққим бор. Қайсарлик борасида сенга салгина ўхшаб кетяпман. Кексалиқдан бўлса керак. Ҳа, аёл қисмати оғир. Пешонасига туғилганидан ўзини бегона қўлларга топшириши ёзилган. Табиат қонунидан ҳеч қаёққа қочиб қутула олмайсан. Эркаклар эса беқарор яшаш учун туғилишади, худди сен каби.

Ясуконинг келмагани яхши бўлди. Танидан келганимни эшитиб, бу ерга келишга кўнмаган, шекилли. Тани бир нималар деб тўнғиллаган. Бу Танига хос. Оғир, вазмин, бироз айёр, умуман, феъл-атвори юмшоқ. У билан ҳали кўришганим йўқ, сенга ўхшаб гапиради. Бўйи ҳам сеникидек, новча. Юз тузилиши ҳам, менимча сеникига тортган. Университетга кирганида уйга кам келарди, кейинчалик аста-секин бизни буткул йўқламай қўйди. Шаҳарнинг югур-югур ҳаёти туғилиб ўсган жойингни хотирангдан ўчириб ташлайди. На сен, на Тани ўғлини оқ ювиб, оқ тараб, Токиога жўнатган, мияси айниган чолнинг кетидан ўн йил юришга мажбур бўлган аёлни эсламадинглар. Икковларинг ҳам фаромушхотир чиқдиларинг. Мен ўзимни эрим ва ўғлим томонидан унутиб юборилгандек ҳис қилдим. Нима учун шундай бўлди? Қайнотам ер-мулкка эгалик ҳуқуқини менга ўтказиб берди. Бутун мероси менинг тасарруфимда. Мен, ахир, унга мутлақо бегонаман. Айнан шунинг учун

молиявий ишларни ҳал этиш мумкин бўлди. Эрхотин, она-бола ҳар доимо бу муаммони қийинчилик билан ечишади. Сен билан Тани ҳамиша хотинингиз ва волидангизни мазах қилардинглар. Турган гап, бир марта бўлсин қанчалар азоб чекаётганлигини ўйламагансизлар. Тани, балки Ясукога боғланиб қолгандир. Ясуко ундан катта. Сендан кўра Тани билан унга яхшироқ. Ўғлим ўз отасининг жазманини қучоқлаётганини тасаввур этсам, юрагим сиқилади. Бу ўйга сира кўника олмаяпман. Бутун умр менга эътибор қилмадинг. Отанг билан орани очиқ қилиб, уни менга ташлаб кетдинг. Мени назарингга илмасдинг. Бирга ётган аёлларингни ҳам менсимасдинг. Ҳис-туйғуларинг ҳақида билишгач, улар сени тинч қўйишарди. Кўп аёллар билан бирга бўлсанг-да, биронтасини чин юракдан севмадинг. Бу – сенинг ишинг. Аёллар сенга жисмоний майл учун керак эди. Сен жозибали, қатъий эдинг, бекорга кўчада сенга қайрилиб қарашармиди? Истеъдодингга яхшигина ҳақ тўлашарди. Сен ҳақингда ҳамиша дув-дув гап юрарди. Сени ҳурмат қилишар, севишарди. Балки, дўстларинг ҳамда ҳамкасбларинг "Масатанэ Куки ҳақида эсдаликлар" китобини чиқаришар. Дафн маросимини йўққа чиқардинг, шунинг учун улар сени шарафлашни ўзларига бурч деб билишяпти. Уларни тушунаман. Сен билан қиз кўриш маросимида учрашганимизда қанчалик ҳаяжонланганим ҳали-ҳануз ёдимда. Эсдаликларда фақат ҳаётингдаги текшириб кўрилган фактлар ёзилса керак, деб ўйлайман. Бундай китобдаги ҳар битта сўзни тарозига солиб кўриш кераклигини ҳамма билади. Яхши китоб чиқиши аниқ. Сен тўғрингда ҳар бир киши виждонан ёзади. Муаллифлар орасида ўз эсдаликларини алоҳида боб билан ёзадиган икки-учта аёллар ҳам чиқиб қолади. Лекин ҳақиқий қалбингни биргина мен биламан. Мен – сенинг ягона қораловчингман. То ўлим соатларигача шу ҳуқуқни сақлаб тураман. Агар ўз ҳаётини бағишлагани учун компания Масатанэ Кукини мукофотламоқчи бўлса, яхшиси пулни Тани олақолсин".

Остонада маросим залининг хизматчиси кўринганда Тиёко кетишга шайланаётганди. Бош силкиб, зинапоядан чиқиб кетди.

Меҳмонхонага келиб Тиёко назоратчига Сэкининг ташриф қоғозини кўрсатди.

– Сизни кутаётгандик.

Уни тўртинчи қаватдаги хонага кузатиб қўйишди. Дераза ортида қоронғу тушиб қолганди. Тиёко Танига сим қоқди. Гўшакни кўтаргунча узоқ кутиб турди.

– Сен эртага крематорийда бўласанми?

– Ҳа.

– Мен бормайман. Хокни меҳмонхонага келтириб бер. Уни нима қилишни ўзим ҳал қиламан. Поездда ота-боболаримиз қабристонига қўйиш ёки дарёга оқишишни ўйлаб кўраман.

Тиёко Ясуко ҳар бир сўзни берилиб эшитаётганлигини кўриб турарди, гўё. Меҳмонхона номини айтиб, гўшакни илди.

Эртасига тушдан сўнг эшик тақиллади.
– Ҳозиргина келтиришди, – деди хизматчи Тиёкога оқ матога ўралган қутичани узатаётиб.
– Ўша одам ҳали ҳам шу ердами?
– У киши дарҳол кетиб қолди.

Демак, бу Тани, ўйлади асабийлашиб Тиёко. Унда шундай ҳис пайдо бўлдики, гўё уни бирор муҳим нарсада доғда қолдиришганди. "Наҳот, шу даражада юраксиз бўлса?" – деб ўйлади, маъюс бўлиб қолди.

Тиёко вокзалга етиб борди. Оппоқ матодаги қутича одамларни ўзига жалб қиларди. Тиёко ер ости савдо марказига тушиб, қоғоз сумка сотиб олди. Отокига совға танлади. Токио осмонига боққанча йигирма дақиқа поезд кутди. Одамларнинг назари силлиқ юзли, қўлида саквояж ва қоғоз сумка кўтариб олган аёлда тўхтарди.

Экспресс жойидан қўзғалди.

"Онани сени кечирмайди. Қабрга кирмагунимча, Тани, сени айблайвераман".

"Хоқимни аждодларим ётган қабристонга қўйишса яхши бўларди", – хаёлидан ўтказди Тиёко. Руҳи энгиллашди.

Нагояда Кинтецу йўналишидаги электропоездга ўтирди. Тиёко Танами платформасига тушганда қош қорая бошлаганди. Кечки шафақ Судзуко тоғ тизмаларини ёритиб турарди.

– Бандаргоҳга, – таксига ўтириб сўз қотди Тиёко.
– Тикугами? – сўради ҳайдовчи.

Поездда Тиёко ёшлигида синфдошлари билан Танамидан у ёқларга борганини эслаб келганди. Бу Исэ кўрфазида жойлашган, тухум шаклидаги бухта эди. У ерда балиқ тутишга мўлжалланган кемачалар сузиб юрарди.

– Тикуда нима ишингиз бор? Қоронғу тушиб қолди, қоқиниб-нетиб кетишингиз мумкин, – деди ҳайдовчи машинадан тушаётиб.

– Бир илтимосни бажариш керак. Бу кўрфазда денгизга, албатта, бир нарсани оқизиш лозим.

Ҳайдовчи Тиёконинг кетидан хавотирланиб қараб қолди. Пристандаги нотекис тарашланган тошлар юришга халал берарди. "Кеч тушди", – ўйлади Тиёко. Юзига, кийимларига денгиз ҳавоси урилди. Денгиз тим қора эди. Тўлқинлар ўрқачлари билан

тўлқинқайтаргичларга аста уриларди. Тиёко анчадан буён тўлқинлар шовуллашини эшитмаганди. Мактабга эндигина қатнаётган пайтлари қум соҳилда ўйнаб, денгизга тикилишни ёқтирарди. Тиёко бу ердан унча узоқ бўлмаган қишлоқда туғилганди. Унинг ота-онаси Кукилар оиласи билан битта ибодатхона – Бодайдзига боришар, уларнинг аждодлари қабри ҳам битта қабристонда эди. "Хоқимни ота-онамининг қабри ёнига қўйишганида қабристон қоровули ҳайратда қолса керак", – хаёл қилди Тиёко. У тўлқинқайтаргичнинг энг чеккасида турарди. Қоғоз сумкадан оққа ўралган қутичани чиқарди. Ҳайдовчи қоронғуда кўрмаса керак. Тиёко қутичани шу ҳолича денгизга ташламоқчи бўлди, аммо кейин қирғоқ бўйидаги энига уч юз метрга чўзилган тошлар уюмига кўзи тушди. Денгизга оқизиб кетолмайди. Матони ечиб, қутичадан чинни кўзачани олди. Ичида Масатанэ Кукининг хоки бор. Меҳмонхонада қутичани олиб Тиёко унга ҳатто кўз ташламаганди. Тим қора денгизга хотиржам нигоҳ ташлади ва кўзачани денгизга улоқтирди. Ниманингдир синган товуши янгради, сув сатҳида оқ булутчалар пайдо бўлди. Тиёконинг кўзига шундай кўрингандир, балки. Тўлқинлар қирғоққа югуришди. Улар гўё ҳеч нима бўлмагандек эринчоқлик билан чайқаларди.

Тиёко машинага қайтди.

– Сиздан хавотирланаётгандим, – деди ҳайдовчи.

– Комодзава қишлоғига.

– Танамига жўнамасмидингиз?

Тиёко индамади. Эри бу дунёни тарк этмагунча буйруқ беришга ўрганмаганди.

Куки, оиласининг одатий тартибини бузишни истамай, яқинларини крематорий ва дафн маросимида учрашиш мажбуриятдан халос этди. У одати бўйича ҳаммининг кўнглига қараганди. Хоқимни денгизга оқизишади, деб ўйламаганди. Бу буйруқни бажаришга ботина олмасликларига ишончи комил эди. Тиёко ўч олиш йўлини ўзи топди.

– Хокни олиб келдингизми? – сўради Отоки останага аранг оёқ босган бекасида.

– Танида қолдирдим.

– Шунақами? Шуниси маъқулдир, балки.

Тиёко бамайлихотир меҳмонхонага ўтди.

Рус тилидан Саиджалол САИДМУРОДОВ таржимаси.

Совуқ ҳислар аро мудрайди боғлар

* * *

Кўзларимда айланди ёмғир,
Толеъларга кўшк бўлди жисм.
Мен меҳрингга боғланиб қолдим,
Юрагимда адашган исм.

Бу дунёда имконларим мўл,
Ҳар ишга гар У берса тўзим.
Мени омон асраб турибди
Юрагимда адашган исм.

Ҳайратларга йўл очди туйғу,
Руҳга севги бахш этди ҳусн.
Қалбни бекам бахтга юбординг,
Юрагимда адашган исм.

Кунларимга файз бўлдинг мудом,
Мовий кўкни кўрмоқда кўзим.
Сени қандай асраб-авайлай,
Юрагимда адашган исм,
Мен умримга алмашган исм...

* * *

Кўзимдаги қорачиқмас, дард сояси,
Кулгичидан севинч сочиб юрар, дема.

Мен дунёнинг ичидаги дунёдирман,
Юрагимда сузиб юрар ёлғиз кема.

Уммон ости инжуларга тўла бўлар,
У сирларин беркитгайдир қояларга.
Бирон бутун кемачини учратмадим,
Сояларга тўқнаш келдим, сояларга.

Қиргоқдаги одамлардай бахтлидирсан,
Тубсиз уммон ҳасратлари сенга нима?!
Мени эса олисларга олиб кетар
Юрагимда сузиб юрган ёлғиз кема.

Умид билан кўзин очар майсалар ҳам,
Ибодатда фақат менинг ғамим ема.
Балки сенинг соҳилингга етиб борар
Юрагимда сузиб юрган ёлғиз кема...

* * *

Куз. Стол устида совиган қаҳва
Ва руҳда ҳукмрон теран сукунат.
Ҳориган қуёшга термулиб ётар
Дарахтдан тўкилган энг сўнги журъат.

Совуқ ҳислар аро мудрайди боғлар,
Ёмғирга интилган табиат беҳол.
Мен жануб томонга учиб кетяпман,
Юрагимга туташ маъюслик, хуш қол!

Куз, саф-саф терилган дарахтларингдан
Кўзимга дардларинг тўкасан бунча?!
Дунё-чун бир нуқта бўлган бу бошим
Не кунлар кўрмади сенга етгунча.

Куз, менга изн бер, йўлларимни оч,
Дилим куйдирмасин сариқ армонинг.
Аслида ҳижрон-ла боқийдир ҳаёт,
Мен кетсам, умрзоқ бўлади жонинг...

Саодат ФАЙЗИЕВА

1992 йилда Олот туманида туғилган. Ҳозирда Ўзбекистон Миллий университетининг ўзбек филологияси факультетида таҳсил олмоқда.

ИККИ ҲОВУЧ НУР... ёхуд ёзувчи Қўчқор Норқобилга адабий мактуб

Ҳурматли Қўчқор Норқобил! Сизнинг “Китоб дунёси” газетасида чоп этилган “Ер ҳали ҳам юмалоқ” ҳикоянгизни ўқидим. Бир неча кун ҳикоя таъсирида юрдим. Ҳикоянгиз баҳона уруш мавзуси ва ижодингиз ҳақида ўзимнинг фикр-мулоҳазаларимни изҳор этишга қарор қилдим.

“Ер ҳали ҳам юмалоқ”да икки фаришта, афғон урушининг иштирокчиси бўлган собиқ шифокор Сора Алиева, Раис бува, Ботир ғурбат, Ник Адамс, Барно, Ёдгор, хуллас, барча образлар табиий яратилибди. Ҳар бир образнинг аниқ чизгилари бор, характер чизгилари шундоқ кўриниб турибди. Воқеалар, унутилган ўтмишнинг кун келиб эсланиши, собиқ хотин (Сора Алиева) ва ота-боланинг касалхонадаги учрашуви, ернинг юмалоқ бўлгани каби одамзоднинг кун келиб, учрашиб, тўқнашиб қолишига рамзий ишора, албатта. Тинчлик курашчиси Ник Адамс образи ҳам ҳикояга бемақсад киритилмаган. У Хемингуэйнинг доимий қаҳрамонларидан бири. Ҳа, ҳикояда бир тарафдан Хемингуэй анъаналари (Ник Адамс образининг киритилиши), яна бошқа тарафдан эса Абдулла Қаҳҳорга хос кучли сатира, ирония (Чехов домла ҳақидаги тас-

вирларда), учинчи тарафдан эса диний-мифологик образларга янгича неомифологик талқин берилиши (икки фаришта образи), энг сўнги жиҳат, отасининг измидан чиқа олмайдиган молпараст, дунёпараст ўғил образи (бу менга А.Қаҳҳорнинг “Бошсиз одам” ҳикояси қаҳрамони Фаҳриддинни эслатди; метафорик бадиий модель) ҳамма-ҳаммаси катта маҳорат билан ҳеч қандай зўриқишларсиз, табиий равишда яратилибди. Воқеалар кетма-кетлиги, тақдирлар ва қаҳрамонларнинг йигирма йилдан мўлроқ вақт ўтиб, учрашиши, журналист Ник Адамс ёзган хотира китобининг Сора кўлига етиб келишида ҳам ҳеч қандай сунъийликни кўрмадим.

Шаҳсан мени ҳикоядаги уруш кўрган аёл Сора Алиевна, унинг ўғли Ёдгор, тинчлик курашчиси Ник Адамс, икки фаришта образларидан ҳам кўра Ботир ғурбат ҳаяжонга солди. Ҳамма образ бир тарафу, Ботир ғурбат бир тараф. Қизиқ-да! Адабий танқид, таҳлил ҳам ажойиб ижодий жараён-да! Аслида Ботир ғурбатдан ижирганиш керак, нафратланиш керак. Қоралаш керакмикин? Хуллас, уни яхши кўриб бўлмайди. Молпараст одам. Отасининг измидан, чизган чизиғидан илло-билло чиқа олмайдиган одамларнинг типик вакили-да. Раис бува билан Ботир ғурбат образлари (ота-бола) А.Қаҳҳорнинг “Бошсиз одам” ҳикоясидаги Абдурахмон билан Фаҳриддин (ота-бола) образларига ўхшаб кетади. Ҳар ҳолда Абдулла Қаҳҳор Фаҳриддин образини яратишда салбий бўёқни жуда қуюқлаштириб юборган. Майлигада, ёзувчининг бундан кўзлаган мақсади бор. Тентаксифат ўғил образини яратиш орқали Абдулла Қаҳҳор XX асрнинг 20-йилларида мустақил фикрлай олмайдиган, фикрсиз одам образини маҳорат билан яратган, бундай кимсаларнинг ироник-сатирик қиёфасини тасвирлаган эди.

Назаримда, истеъдодли адиб А.Қаҳҳор “Бошсиз одам” ҳикоясида жоҳил ота-бола образини яратиши билан кундан-кун бойиб, шаклланиб, ўсиб-ўзгариб бораётган ҳозирги ўзбек насри учун ҳам “МЕТАФОРИК БАДИИЙ МОДЕЛЬ” қуриб берган. Яъники, оиладаги жоҳил ота ва унинг измидан чиқа олмайдиган мутеъ ўғил образи қандайдир бошқачароқ, шунга яқинроқ шакл ва қиёфаларда Т.Мурод, А.Аъзам, Х.Дўстмуҳаммад, Ш.Бўтаев, Қ.Норқобил ижодида яратилиб, яшаб келмоқда. Мен ўзимча янги назария яратишга даъвогар эмасман. Лекин англаганим шуки,

Мархабо ҚҶЧҚОРОВА

1976 йилда Хоразм вилоятида туғилган. ЎзР ФА Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти докторанти. “Бадиий сўз ва руҳият манзаралари” илмий монографиясининг муаллифи. Республика нашрларида кўплаб илмий, илмий-оммабоп мақолалари чоп этилган.

“Бошсиз одам” образи бугунги ўзбек насрига жиддий таъсир кўрсатди. Унинг рамзий маъно қатламлари қай маънодадир, қандайдир шаклларда яшамоқда. Бунинг исботи, сиз яратган Ботир ғурбат образидир. Қаранг, у худди Фахриддинга ўхшаб отасининг гапидан чиқа олмайди. Сора Алиевнанинг ота-онаси бевақт вафот этгач, Раис бува ўғлининг оиласини бузиб, иккинчи қайта уйлантиради. Ўғил ҳеч қандай эътироз билдирмайди. Чунки, оиланинг тутуми шундай. Ота шундай дедими, тамом, шундай қилиш керак. Ботир ғурбат Сорани қорнидаги боласи билан ташлаб кетади-қолади. Хабар ҳам олмайди. Демак, “Бошсиз одам” метафорик бадиий модели қайсидир маънода ҳикояда анъанавий тарзда давом эттирилиб, ижодий жиҳатдан бойитилган. Аммо Ботир ғурбат образи асло Қаҳҳорга тақлид эмас. У индивидуал, оригинал образ сифатида яратилган. Ҳикояда қаҳҳорона киноя, ирония, ҳажв кузатилади. Масалан, Ботир ғурбатга рус адабиётидан ёмон баҳо қўйиб, раис бува томонидан “Чехип” лақабини олган ўқитувчи билан боғлиқ лавҳалар китобхонда кулги уйғотади. Бу лавҳада мен қаҳҳорнинг заҳарханда кулгисини эшитгандек бўлдим.

Рус хемингуэйшунослари адиб ижодида “ёмғир” образининг символик, руҳий таҳлил воситаси даражасига чиққанини жиддий ўрганишган. Хемингуэйнинг ўзбек насридаги издоши Қўчқор Норқобил насрида ҳам “ёмғир” детални кўп учрайди. Ёмғир ҳар икки ёзувчи ижодида шунчаки табиатдаги мавсумий ўзгариш, табиат инжиқлиги, табиий жараён каби қаралмайди. Балки ёмғир образи Эрнест Хемингуэй ва Қўчқор Норқобил насрида психологик восита, қаҳҳорон кайфиятига уйғун ёки зидма-зид пейзаж тасвири сифатида акс этади. Ёмғир – қаҳҳорон руҳиятининг рамзий тимсоли сифатида кўриниш беради. Бу биринчи жиҳати. Иккинчи вазифаси, ёмғир ҳар икки адиб ижодида экспозиция ва ечимни бошловчи ҳамда яқунловчи муҳим бадиий лейтмотив ҳам саналади. Эслаймиз... “Алвидо курол” романи шаррос ёмғир ёғиб турган мавсумда шинель ва оғир курол-аслаҳаларни ортмоқлаб олган аскарларнинг ҳорғин кайфияти билан бошланади. Асар якуни эса Кэтриннинг ўлими, бу маҳалда шиғалаб ёғадиган ёмғир остида кетаётган Генрининг тушкун, эзгин кайфияти билан якун топади.

Худди шунингдек, Қ.Норқобилнинг “Ер ҳали ҳам юмалоқ” ҳикояси ҳам худди шундай бошланма ва ечим билан тугалланади. Эътибор берамиз: “Шу лаҳзада улкан шаҳарлар узра шиғиллаб ёмғир қуйди. Шаррос қуйяпти...”. Ҳикоя ечими ҳам эзиб ёғадиган ёмғир тасвири билан яқунланади: “Ташқарида ёмғир эзиб ёғарди. Булут қоплаган тубсиз осмоннинг бир бурчида фалакнинг нигоҳи каби милтиллаб турган икки ҳовуч нур аста-секин олислашиб, сўниб борарди”.

Ҳар икки адиб ижодида ёмғир образининг қаватма-қават рамзий маънолари кузатилади. Бизнингча, бу рамзий маънолар эзгин кайфият, тозаланиш, покланиш, тушкунлик, фожиавийлик, ўз қалбига чуқур кириш учун қулай лаҳзалар, одамовилик, бегоналашиш, кўнимсиз, норози кайфият, инжиқ ижодкорнинг феъл-табиати каби хилма-хил ижобий ёки салбий ҳолат, кайфият, вазиятларнинг ифодаси бўлиб келади.

Ёмғир – Э.Хемингуэй ва Қ.Норқобилнинг энг севимли пейзаж тасвири. Ёмғирнинг эзилиб, босиб, шиғалаб, савалаб, шаррос қуйиб ёғиши ҳар икки адиб насрининг бадиий ритмини белгилаётгандек таассурот қолдиради. Урушдан тирик қайтиб келган бўлса ҳам руҳи ўша даҳшатли жанг майдонларида қолиб кетган қаҳҳорон изтиробларининг тугаб-битмаслиги билан ёмғир ёғишининг тўхтовсизлигида бадиий мантиқ бирлашиб кетаётгандек гўё.

Назаримизда, Э.Хемингуэй ва Қ.Норқобил учун ЁМҒИР ҳам бора-бора илҳом рамзига айланади. Ёмғир табиатда айланма ҳаракатда бўлади. У ерга сингиб, яна буғланиб ёмғир бўлиб ёғади. Бу икки ижодкор қалбида, ичида ёғадиган ёмғир эса қоғозга тўкилиб, роман, қисса, ҳикоя, драма бўлиб яралади.

“Ер ҳали ҳам юмалоқ” ҳикоясида Қ.Норқобил бежиз фаришта образига мурожаат қилмаган. Фаришта диний мифологияга кўра, одамзодга хайрихоҳ образ. Ҳикояда икки фаришта ер юзида геосиёсий мақсадлар йўлида уруш оловини ёқмоқчи бўлиб машварат ўтказадиган одамларнинг ўзаро гурунгу, мажлисбозлигидан даҳшатга тушади. Икки фаришта образи одамзод ҳаётини тепадан туриб кузатади. Касалхонада клиник ўлимни бошидан кечирган Соранинг ҳаётга яна қайтиб келишига ва унинг ҳамхонасининг суҳбатларига ҳам гувоҳ бўлиб туришади. Гўёки, икки фаришта образи Аллоҳнинг элчилари каби самода туриб, ҳикояда кечаётган воқеликлар, инсоний муносабатларга яхши-ёмон муносабатини билдириб туришади. Ҳикояда икки фаришта билан боғлиқ ўринлар воқеаларни бир-бирига уловчи, кесишган тақдирларни боғловчи воситавий образ сифатида ўз аксини топади. Фаришта ҳикояда унчалик кўп тасвирий ўринларда учрамаса-да, жуда катта бадиий-ғоявий мазмунга эга бўлган образ, рамзий, диний-неомифологема ҳисобланади. Назаримда, икки фаришта образи ҳикоя ечимида ҳам залворли ўрин эгаллаши керак эди. Ҳикоя якунига қараймиз: “Ташқарида ёмғир эзиб ёғарди. Булут қоплаган тубсиз осмоннинг бир бурчида фалакнинг нигоҳи каби милтиллаб турган икки ҳовуч нур аста-секин олислашиб, сўниб борарди”. Икки ҳовуч нур – шубҳасиз икки фариштага ишора. Ҳикоянинг бошланиши, ўрталарида қаҳҳоронлар ҳаётини тепада туриб кузатаётган, сиқилаётган, нафратланаётган, қайғураётган, енгил нафас олаётган икки фаришта образини кўрамыз. Лекин ҳикоя ечимида нимагадир фаришта образи жуда сустрелади. Ваҳоланки, икки фаришта ҳикояда кечган воқелик, тақдир ва ачинарли қисматга энг фаол муносабат билдириши керак эди. Мен ёзувчи эмасман. Балки, ҳикоя ечими фаришталарнинг изоҳсиз ҳам тугалланиши тўғрисида. Битта тайинли фикрга келолмаяпман. Аммо, умумий ҳулосам, ҳикояда икки фаришта образи жуда мақсадли, муваффақиятли танланган. Ҳикоянинг у ер-бу ерида учрайдиган бу образ ҳақида юқорида айтганимдек, фаришта неомифологемасида жуда жиддий бадиий-ғоявий юк бор.

Нима бўлганда ҳам, муҳтарам Қўчқор Норқобил, мен сизни янги, ажойиб ҳикоянгиз билан табриклайман. Ҳикояда Ник Адамс образи тимсолида мен сизни кўргандек бўлдим. Сиздан келгусида янада залворли асарлар кутиб қоламиз.

Ё Т

Ҳикоя

Абдулла АҲМАД

Жиззах шаҳрида туғилган. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. “Мерган”, “Олтин дарахт”, “Элин севган минг яшар”, “Маърифатга бахшида умр”, “Зафарободнинг зумрад тонглари”, “Юракдаги исм”, “Нажот эшиги”, “Дардисар”, “Умид чироғи”, “Олислаган соялар”, “Энди кафил бўлмаيمان”, “Сенга интиламан” сингаари китоблари чоп этилган.

Ҳожал буви ётиб қолди. Боши айланиб, кўзи тинади... Шу маҳал бувининг кўнглидан нималар ўтмайди... Келин бўлиб тушибдики, тинганини билмайди. Турмуш ўртоғи Элмурод ака хўжаликда бригадир эди. Эрининг ёнига кириб, ғўза чопди, сув тутди. Пиллачилик звеносини бошқарди. Рўзгор бутунчилигини кўзлаб, ўзини ўтга, чўққа урди. Эрим бригадир деб қараб турмади. Қандайин юмуш бўлса, жон дилдан бажарди.

Бугун нафақада... Хаёл дарёсига ғарқ бўлиб, шаддод дугоналари билан далани бошларига кўтаргудай хандон отиб кулганлари, ким ўзарга пахта терганларини орзиқиб, соғиниб эслайди. У кунлар оқар сувдай ўтди-кетди. Энди мадори кетган... Вужуди хаста.

Кичик ўғли Маҳмуджон шаҳардаги шифокорга кўрсатди. У: “Ҳечқиси йўқ, тузалиб кетасиз” дея бир талай дори ёзиб берди. Маҳмуджон шу кунлар камхаржроқ. Дорига қаердан пул топсам деб боши қотди. Лекин бувига сездирмади.

Кенжасининг хаёлидан нима ўйлар кечаётганлигини Ҳожал буви сезиб турарди. Бир кўнгли: “Нега бунча ўй сураяпсан, болам!. Аканга айтармиз, қарашиб юборар” демоқчиям бўлди. Лекин айтишга тили бормади. У пайтлар болаларининг отаси Элмурод ака ҳаёт эди. Зайниддин билан Маҳмуджонни уйлантиришгач, улардан қай бирини ҳовлига чиқариш ҳақида гап борди. Шунда Ҳожал бувининг укаси Абдумалик тоға: “Зайниддин эс-ҳушини таниб, анча мустақил бўлиб қолди. У чиқса бўлар” девди. Бу гап Элмурод акага ҳам маъқул келди.

Кўплашиб, иморатни битказишди. Зайниддин кўч-кўронини ортиб чиқиб кетди. Олдинлари тўнғичи ўтган-кетганда ота уйига тез-тез кириб турар, баъзи юмушларни бажаришда ёрдамлашарди. Энди қаёқда... Келсаям, қош-қовоғи солиғлик. Ўн гапга бир садо чиқмайди. Нимадандир қуруқ қолгандай, тумшайгани-тумшайган. Ўзи чиқиб, ота уйида Маҳмуд қолганидан норози. Буни сиртига чиқармайди. Хатти-ҳаракатлари, тағдор, пичингли сўзлари сездириб қўяди. Ҳожал буви буни билади.

Шунинг учун тўнғичига ёрдам бер, деб айтгиси келмади. Маҳмуджон ишхонасидан қарз олиб, дориларни келтирди. Бу орада буви касалхонада ётди. Тузалиб чиққач, қувват иниб, эшик орага кириб чиқадиган бўлди.

Майнинг ўрталари. Кунлар исиб, қиш бўйи диққинафас бўлган одамлар ўзини ташқарига урадиган пайт. Томчилаб бошланган ёмғир жалага айланди. Қани тинақолса. Боғлар сувга тўлди. Ариқлардан тошган сув кўчаларни босди. Жаладан сўнг кучли шамол турди. Шамол илинган нарсани чирпирак қилиб учирди. Дарахтлар қулади. Шохлари қарсиллаб синди. Омонат деворлар йиқилди. Деразаларнинг ойнаси чил-чил синди.

Яхшиям жала бошланмай Ҳожал бувини бошқа хонага олиб ўтишгани. Эрталаб қарашса, буви аввал яшаб турган хона қулаб ётибди. Шу уй қурилганига ўттиз йилдан ошди. Ўша пайтлар Элмурод аканинг кўли калталиқ қилиб, уйни амалтақал билан қурганди. Пойдевори паст. Оқибатда деворидан дарз кетиб, тутдай тўкилди.

Маҳмуджон шошиб қолди. Нима қилса бўларкин? Буви тинчгина ўтиришни хуш кўради. Набираларининг чув-чуви толиқтириб кўяди. Онасининг уйини тезроқ битказиши лозим. Лекин қандай қилиб? Иморатга ғишт керак, болор... тахта, шифер дегандай. Хомчўт қилди. Анча маблағ кетади. Бисотида дадасидан қолган кўҳна “Москвич”дан бўлак ҳеч вақо йўқ... У бир кун юрса, уч кун бузуқ.

Қараб турган билан иш битмайди. Уйчининг ўйи битгунча, таваккалчининг иши битади. Шуни ўйлаб, Маҳмуджон билан хотини Гулчаман ғишт кўйишга киришдилар. Гулчаман сув очди. Маҳмуджон лой қорди. Бири лойни зувала қилса, бири қолипга солди.

Маҳмуджон фабрикада боғбон. Ғишт кўйиб бўлингач, “кўриниб келай” деб ишхонасига кетди. Хотини нами қочган ғиштларни тахлади. Ғишт битди. Қолгани-чи? Маҳмуджон ўйлаб, ўйига етолмади. “Москвич”ни сотай деса, бу матоҳга харидор йўқ. Икки марта бозорга олиб тушди. Ҳеч ким сўрамади. Чиптага куйди.

Ёрдам сўраб акасига бормоқчи бўлди. Янгасининг бир пайтлар айтган сўзи ёдига тушиб, шаштидан қайтди... Маҳмуджон ҳайдовчилик курсида ўқирди. Тўловига пул зарур бўлиб қолди. Акаси миқ этмай бир даста пулни укасининг олдига ташлади. Янгаси Анзират: “Сиз ота уйдан уч қоққан кунжутдай чиққан бўлсангиз, яна укангиз сиздан ёрдам сўраганига ўлайми?” деганича қовоқ уйиб, ўрнидан туриб кетди. Акаси хотинини бир-икки тарсаки урди. Маҳмуджон қайтиб келаверди. Шуларни

ўйлаб: “Ҳар қанча қийналсам-да акамга айтмайман. Янгамнинг таънаю дашномини эшитгунча...” деган қарорга келди.

Ҳожал буви тўнғичини йўқлаб, у келса айтадиган гапларини хаёлида пишитиб кўйди: “Мен ҳаёт бўлатуриб, ака-ука келиша олмаяпсизлар. Отанг даргоҳидан оёғинг узилиб қолди... Акаям отадай. Жигарингни ёлғизлатма. Кунора, бўлмаганда ҳафта сари кириб тур”.

Шом аралаш Зайниддин келди. Бир лаҳза ака-ука тахланган ғиштни, қурилажак уй ўрнини кўздан кечиришди. Сўнг буви турган хонага киришди. Она-бола кўришиб, ҳол-аҳвол сўрашишди. Буви тўнғичини анчадан бери кўрмаган эди. Шунданми ўғлини бағрига босаркан, кўзларига куйилиб ёш келди: “Нега йиғлайсиз она?” деди Зайниддин овозини баралла кўйиб:

– Келинингиз бувим келсин дептилар деса, тобингиз қочдимми деб, роса хавотирландим. Отдай бардамсиз-ку! Нега ўтакамни ёрдингиз? Келаман, она, келиб тураман. Ахир, нима қилай? Бир ёғи хизматчилик, бола-чақа ташвиши.... Хўп, бўпти, мен кетдим. Яхши ўтиринглар.

Зайниддин кўчага чиққач, бир-икки қадам юрдида, сўнг бирдан тўхтаб, орқасига бурилди: “Маҳмуд, онамизга яхши қара, парвариш қил. Онамизни сенга топширганмиз. Бир гап бўлса... хабар қил... уқдингми?!”

“Уқдим ака, уқдим”.

Бечора буви. Тўнғичининг совуқ муомаласию, кўнгилга ботадиган сўзларидан ўйлаб юрган гапларини унутди. Аниқроғи, айтгиси келмади. Ундан дили оғриди. Ўз фарзандидан бегонасирагандай бўлди.

Баҳор, сўнг ёз ҳам ўтди. Куз келди. Бувига атаб солинаётган уйни битказишга Маҳмуднинг қурби етмади. Бировдан қарз олса, эрта бермоғи бор. Қиличинини яланғочлаб қиш келади... Маҳмуджон билан аёли Гулчаман хавотирга тушдилар: “Афсус, уй битмади. Онамизнинг олдиларида уятли бўлдик. Нима ҳам қилардик. Осмон узоқ, ер қаттиқ”.

Йўқ! Осмон узоқ, ер қаттиқ эмас экан. Кечки пайт Маҳмуджонни маҳалла раиси йўқлади. Борса, фаоллар жамулжам. Маҳалла раиси ҳол-аҳвол сўради, бувининг соғлигини суриштирди. Сўнг: “Эртага уйда бўлинг. Усталар боришади. Лозиматини ўзимиз етказамиз. Фаолларнинг қарори шундай”, деди.

Ҳафта ичида ҳашар билан уй битди. Онахон бу ерда уч ойгина яшади. Сўнг бандаликни бажо келтирди. Она тобутини кўтариш Зайниддинга насиб етмади. У ўша кунлар олис шаҳарда ўз ташвишлари билан юрарди.

МИСРАЛАРГА КЎЧГАН КЎНГИЛ ГАВҲАРИ

Мумтоз ҳамда замондош шоирлар ижодидан илҳомланган термизлик шоир Саломжон Менгнор асосан рубойинавислик билан шуғулланиб келмоқда. Ҳозиргача у рубойилардан иборат “Сенсан малагим”, “Рубойилар”, “Кўнгил гавҳари” номли тўпламларини чоп эттирди. “Кўнгил гавҳари” тўплами 750 рубойидан ташкил топган.

Биз биламизки, рубойий тўрт мисрадан иборат нафис лирик жанрдир. Тўрт мисрада шоир бутун бир дoston мазмунига тенг фикрни ифодалаши мумкин.

Шоир ўзи яратган янги-янги бадиий тимсоллар, ташбеҳлар, ҳолату эпизодлар воситасида замондошларимиз ўй-кечинmalarини, одам ва олам, ҳаёт ва табиатда юз бераётган ўзгаришлар, инсоний ва илоҳий ишқ ҳақиқатини бадиий ифода этишга ҳаракат қилади. Ушбу мавзулар ва улардан чиқариладиган мазмунлар, фалсафий фикрлар инсон тарбиясида муҳим роль ўйнаши билан диққатга сазовордир.

Шоир рубойларида фалсафий қараш ва якуний хулоса мазмуни тобора юқори мақомга чиқиб боради ва шу туфайли лирик қаҳрамоннинг нуқтаи назари ишончли, шоир мақсади тушунарли тарзда намоён бўлади.

Ҳаёт бир жойда турмайди. Мустақиллигимиз туфайли ўтган вақт давомида замон ўзгарди, ҳаёт воқеа-ҳодисалари ҳам шаклан, ҳам мазмунан ўзгача тус, кўриниш олди. Шунга яраша, кишилар ҳам ўзгарди. Эндиликда улар юксак дидли, ҳаётда янада фаол, маърифатли, теран фикрлайдиган билимли инсонлардир. Буни ҳисобга олган Саломжон Менгнор рубойиларининг мундарижасини янги мавзу, янги оҳанглар билан бойитди.

Саломжон Менгнор рубойий жанрининг асл моҳиятини, унинг худди инсондаги каби сурати ва сийрати мавжудлигини яхши билади. Шу боис, рубойилари таъсирчан, беихтиёр китобхонни инсон сифатида, ҳаёт ва жамиятдаги ўрни ҳақида ўйга толдиради. Бундай рубойилар айтиш эса ижодкордан катта ҳаётий тажрибага эга бўлишни, билимдонлик, синчковликни талаб қилади.

*Ҳаёт сабоғига беписанд одам,
Кибр ҳавосидан омадсиз ҳар дам.
Ўтган йил бевақт гуллаган бодом,
Совуқдан мевасиз қолди бу йил ҳам.*

Жуда ўринли ўхшатиш. Кибрга берилган инсон бодом дарахтига таққосланяпти. Бодом дарахти, ҳаво сап илиши билан, қиш чилласи ҳали чиқмаган бўлса ҳам, гуллайди ва совуқ уриб йил бўйи мевасиз қолади.

Ҳаёт – мавҳум нарса эмас, аниқ хилқат. Ундаги мавжудликлар ҳам аниқ шаклда намоёндыр. Зеро, ҳаёт ва ундаги мавжудликларни мактаб ва дарсга нисбат бериш мумкин. Ҳаётдан сабоқ олмаган киши дарсни ўзлаштирмаган ўқувчига ўхшайди. Одоб-ахлоқ, маърифат илмини, инсоний муносабатлар маданиятини, Ватан ва элпарварлик кўникmalarини киши кўпинча ҳаётдан олади.

Саломжон Менгнор инсоннинг даврга муносиб даражада етук бўлишида нафс тарбиясига катта эътибор беради. Ҳа, нафс ва унинг тарбияси ўтмишда бўлганидек, ҳозир ҳам долзарб мавзудирки, буни Саломжон Менгнор рубойилари мазмунидан билса ҳам бўлади. Бир мисол:

*Инсоф ғунчасидан қолмади асар,
Баднафслик дастидан уят дарбадар.
Минг афсус, гар ҳирсга айланса ҳавас,
Нуқсидан юртга кўп заволу зарар.*

Таъкидлаш керакки, мустақиллигимиз шарофати туфайли, мумтоз адабиётимиз ва мумтоз шоирларнинг ижодий меросини ўрганиш бахтига муяссар бўлди. Саломжон Менгнор мумтоз шоирлар ижодий маҳоратидан илҳомланган ҳолда, илоҳий ишқни тараннум қилувчи тасаввуфна рубоийлар ҳам яратган.

Мумтоз шоирлар илоҳий ишқни, тарбия қилувчи ва етакчи куч деб билиб, у раҳнамо-етакчи сифатида, камолот ва юксак мақсадлар сари етаклайди, деб баҳолашган. Зеро, инсоннинг Аллоҳга интилиши ана шу ишқ туфайли бўлиб, интилгани сайин, олов темирни зангидан қандай тозаласа, ишқ ҳам унинг қалбини нафс истаклари ҳамда жоҳилликдан, хуллас, барча ёмон ҳис-туйғулардан шундай тозалайди. Натижада, унинг қалби Аллоҳ жамоли жилваланадиган тиниқ кўзгуга айланади.

Бундай ошиқлар саховатли, аҳдида собит, иймон-эътиқодли, гўзал ахлоқли, маърифатли кишилардир. Бу борада Саломжон Менгнор, ишқнинг, у инсоний бўладими ёки илоҳий – ўзига хос сифатларини умумлаштирган ҳолда таъриф-тавсиф қилиш асносида, унинг инсон ҳаётидаги аҳамиятини таъкидлаб кўрсатади. Буни қуйидаги рубоий мисолида кўришимиз мумкин:

*Ёр севганлар яшар доим қилмай гуноҳ,
Ишқсиз киши икки дунё азобда, оҳ.*

*Ишқ айлағай ҳар ошиқни чин ҳур инсон,
Қилиб нафс, ҳирс қилмишидан ақлин огоҳ.*

Мумтоз шоирлар ўз асарларида асл мақсадларини бадий образлар, истилоҳлар, рамз, ташбеҳ, тимсоллар ортига яширган ҳолда баён қилганлар. Саломжон Менгнор бу усулдан фойдаланиш билан бирга, ўзи ҳам янги-янги тимсол, ташбеҳлар топади ва улар воситасида чуқур мазмунли рубоийлар яратишга эришади.

*Кўкарди уруғ гулкоса ишқда хумор,
Ишқ ўти очди гул бўлиб, шохларда қатор.
Етишиб охир гулкосага, бўлди бахтиёр,
Чун топди ишқ-ла саодат чин ошиқизор.*

Рубоийда табиатдан олинган уруғ, гулкоса, ишқ, гул, гулнинг гулкосасига етишиб, бахтиёр бўлиши каби тимсоллар шоирнинг асл мақсадини очишга хизмат қилади. Шоир эса инсон Аллоҳнинг бандаси ва ишқ туфайли, яна Аллоҳга қайтади, деган мавжуд қарашни янги ранг, янги оҳангда ифода эта олган.

Аллоҳ ишқи ва инсоннинг ўз ёрига бўлган муҳаббатини тараннум қилиш, висол умидида ўртаниб яшаётган ошиқнинг ҳис-туйғулари, ўй-кечинмалари, изтиробларини тасвирлаш шоир Саломжон Менгнор ижодий муродининг бир қисми, холос. У ҳаёт ва ўз ҳақиқатини тушунмайдиган лирик қаҳрамонлари тақдирига бефарқ бўлмагани каби, умрини буюк неъмат билиб, қалбини ҳалоллик, тантилик, табиат ва кишиларга меҳрибонлик, ватанпарварлик, донишмандлик каби фазилатлар билан бегаётган инсонлар шоир учун илҳом ва ижод манбаидир.

Кўнгилли ишққа бойланаверар

ЭСКИ СУВРАТ

Уй тўрида қадимий бешик,
Чақалоққа зор кўринади.
Кўёвнавкар кирмаган эшик
Остонаси хор кўринади.
Сочлари оқ бир пари момо
Боқиб йиғлар эски сувратга:
“Сизни кутдим бегим доимо,
Ишонмадим мен "қора хат"га.
Уруш – аждар кўпларни еди,
Сизни кутдим бўлиб интизор.
Биз ҳам бахтли бўлардик, деди,
Сиз қайтсангиз эди, азиз ёр”.
Карнай-сурнай, ногора чалиб,
Кўёвнавкар келарди, аттанг.
Ажсал келди ҳаётдан голиб,

Жанггоҳ узра кечди қонли жанг.
“...Қаҳрамонлик кўрсатиб ўлди...”
Юрагини юлди "қора хат".
У бир ўзи йиғлади, кулди,
Тақдир азал қилмади шафқат.
Қирқ кокили товонин ўпган
Сулув эди, сулув қизлардан.
Мана энди елкаси чўккан,
Қуввату нур кетган кўзлардан.
Ғижимланган қозодай юзлар
Чўп-устухон қўлларда асо.
Юрак ҳануз севгисин излар,
Ардоқлашдан чарчамас асло.
Садоқатин этмайди таъна,
Вафо бўлди умр йўлдоши.
Муҳаббати айлар тантана,
Томар эски сувратга ёши.
Сочлари оқ бир пари момо
Боқиб йиғлар эски сувратга...

Муҳтарама ТУРКОЙ

1957 йилда Навоий вилояти, Хатирчи туманида туғилган. Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтини тамомлаган. “Туронгул”, “Кечиккан баҳор”, “Соҳир оқшомлар”, “Ишқ найсонлари”, “Кўнгилга мактуб” каби китоблар муаллифи.

* * *

Сен ёнимда эдинг, инжа бахт учун,
Шукрона айтардим боринга ҳар кун.
Мангу жудоликдан энди бағрим хун,
Йиғлай-йиғлай мана дийдам тош қотди.

Тақдир экан, унсиз икки ён кетдик,
Армонни етаклаб оҳ, қайга етдик?!
Айрилиқда кулиб огулар ютдик,
Киприқларимизда аччиқ ёш қотди.

Афсус, чуқур экан қисмат қазган чоҳ,
Йиқилдик, орзулар қалбга солди доғ.
Жонимизни тилиб ишқ отлиғ пичоқ,
Тиги суюқларга воҳ, ёндош етди.

Тириклай айрилдик фарёдлар чекиб,
Энди йигламсираб қаддимиз букиб.
Бўм-бўш юракларнинг қаърига чўкиб,
Бахт-қувончсиз қанча оқбош тонг отди.

Яшадимми билмам, ўлдимми билмам,
Неча йиллардирки мен дилдан кулмам.
Бу ишқ саҳросида тўзгиган гулман,
Богбони йўқ боғим жонталош ётди.

Самога юзландим, о, тортди хира,
Туркойману нечун айланмам сира?
Худойимдан сенинг умрингни сўраб,
Кўксимда қон йиглаб бир қуёш ботди.

СОҒИНЧ

Билмам яна қанча умрим бор,
Яхишликка боғлайман умид.
Дунё гўзал, дунё бетакрор,
Бугун бўлар эртага унут.
Кеча-кундуз айланаверар,
Қуёш чиққач ой ботар ҳар кун.
Кўнглим ишққа бойланаверар,
Мен ҳаётга бўламан мафтун.
Гарчи бизни айирди қисмат,
Мен жимгина измига кўндим.
Сен ҳам кўндинг, о, илоҳий хат –
Ёзуғига тан бермайди ким?!
Йигласам-да, кулсам-да тақдир
Инъоми деб бахт, гамни севдим.
Эзгуликнинг бағрида кўп сир,
Ёвузликни дилимдан қувдим.
Момо Ҳаво қурган қўргони
Меҳрим асрар самимий, содда.
Қусури бор ҳар бир инсоннинг,
Пок севгингни сақладим ёдда.
То чубин от олиб кетгунча
Ишқим сўнмас, сен бор тилакда.
Умид гули тўкмасин гунча,
Мен соғиниб яшай юракдан.

ЭЪТИҚОД

Дардни берган Худодан
Шифосин ҳам сўрадим.
Юз буриб гам – ридодан,
Дилни нурга ўрадим.

Умид узсам Тангридан
Кимдан кутарман нажот?
Дўстдан кўнглим ранжиган,
Ишончим бўлган барбод.

Ҳаёт китоби ёлгон,
Ечими йўқ саволин.
Ким ҳам ўйлар бу замон
Мен ушқнинг уволин?

Молпараст, нафс қурбони,
Инсонлардан зерикдим.
Ўқий туриб Қуръонни,
Мен кўк билан бирикдим.

Эътиқодим, ор-шаъним,
Қувват берди, дил кулди.
Енгил тортди руҳ, таним,
Қалбим зиёга тўлди...

БИТТА НАРВОН УСТИДА

Бу кенга кенг, торга тор,
Дунё энг катта бозор.
Барча нафсга харидор,
Битта осмон остида.

Эзгуликдан юз буриб,
Шайтонга ҳам дарс бериб,
Ким-кимга бергай фириб?
Тўни илон пўстидан.

Ишқли қалб чекар озор,
Жафо чекар вафодор.
Дўстнинг икки тили бор,
Сўзлар ёлгон-ростидан.

Кўнглим-ей меҳринг бало,
Севдингу сеҳринг бало.
Кулмадинг – қаҳринг бало,
Умр ўтар жон қасдида.

Ҳаёт – синов, боқ Туркой,
Ким ўгай, ким эркатой.
Бир-бир кетар шоҳ, гадой,
Битта нарвон устида.

Ўзбекистон Республикаси
Ўзбекистон Республикаси
Ўзбекистон Республикаси

Фазилат МИРЗОЙИТОВА

ҚОБИЛНИНГ ҚИЛМИШИ

Ҳикоя

Фазилат
МИРЗОЙИТОВА

2000 йилда туғилган. Тошкент вилояти,
Зангиота туманидаги 54-мактаб ўқувчиси.

Олтинчи синфда информатика дarsi эди. Муаллим ўқувчиларга “Word” дастурида ишлаш бўйича мустақил вазифа топширди. Болалар гуруҳ-гуруҳларга бўлиниб хонадаги компьютерлар ёнига ўтиришди.

– Болалар, – деди бир пайт устоз, – мактабнинг нариги биносида янги информатика хонаси тайёрланаяпти, биласизлар-а?

– Билами-и-из, – деб чувуллашди ўқувчилар.

– Жуда яхши, ҳозир у ерда таъмирлаш ишлари кетяпти. Усталарга баъзи бир кўрсатмаларни бериб келишим керак, йўқса, иш тўхтаб қолади. Сизлар бироз вақт мустақил шуғулланиб туринглар, мен тезда қайтаман.

– Хўп бўлади, усто-о-оз, – деб тагин чувуллашди ўқувчилар.

Муаллим синфбоши Ҳилолага баъзи бир вазифаларни тайинлагач, хонадан чиқиб кетди.

Қобил айна шу вазиятни кутиб турарди. У синфнинг аълочи ўқувчиларидан. Кўп китоб ўқийди. Айниқса, техник жиҳозлар сирига роса қизиқади.

– Эй, Адҳам, – деди у ёнидаги дўстини туртиб, уйдан отвёртка опкелганман, кел, компьютерни очиб кўрамиз. Қани, ишлаш механизми қандай экан?

Қобил чўнтагидан бурама анжомларини чиқарди. Адҳам илжайиб унинг ниятини маъқуллади.

– Тегма, компьютерни бузиб кўясан, – деб Ҳилола унга қаршилиқ кўрсатди.

Аммо Қобил унамади. Ўзича компьютернинг мурватларини бураб ечишга тутинди. Синфдошлар уни ўраб олишди. Кимдир норизо бош чайқади, кимдир билафонга пишанг берди.

– Қўрқма, Қобил, уддалайсан.

Кўп ўтмай компьютернинг ён томони яланғочланди. Бир-бирига чирмашиб кетган рангли симлар, мўъжазгина қурилмалар кўзга ташланди.

– Қойи-ил, – деб юборди кимдир ўша ёққа мўрааб.

Шу пайт Қобилнинг кўлидаги анжومي нимагадир тегиб кетди шекилли, компьютер лип этиб ўчиб қолди. Афтидан, қувват таъминоти узилган эди.

– Ву-уй, – деб ваҳимали пичирлади Ҳилола, нима қилиб қўйдинг?! Устозга нима деймиз энди?

Қобил шоша-пиша аллақандай симларни пайпаслашга тушди. Кучлироқ тортиб юборди шекилли, симлардан бири чирс этиб узилди. Бу ҳам етмагандай, ечилган мурватлардан бири қурилма ичига тушиб кетди.

– Тамом, ҳаммасини дабдала қилдинг, – деб чинқирди Адҳам ирғиб ўрнидан тураркан.

Синфдошлар дув қўзғалиб Қобилнинг ёнидан нари кетишди. Билагон бола буткул довдираб қолди. Ҳатто ечилган қопқоқни жойига қотириб қўйишни ҳам эплай олмади. Шу пайт танаффусга қўнғироқ чалинди. Болалар ёв қувгандай ташқарига отилишди. Қобил ҳам бир бузуқ компьютерга, бир атрофига аланлаганича синфдошлари ортидан чиқди. Ҳилола афсусланиб бош чайқаган кўйи хона эшигини беркитди. Шоша-пиша етиб келган информатика муаллимига калитни берди.

Кейинги машғулот адабиёт дарси эди. Қобилнинг кўнгли хира тортди. У қилмишидан пушаймон эди. Синфдошлар аҳён-аҳён унга кўз ташлаб қўйишади. Адабиёт муаллими эндигина йўқлама қилиб бўлган бир пайтда синфга информатика муаллими ва мактабнинг илмий мудири кириб келишди. Болалар ҳурмат билан ўринларидан туриб саломлашдилар. Адабиёт ўқитувчиси уларнинг ташрифидан бироз таажжубланиб турарди.

– Ўтган дарсда ораларингизда кимдир информатика хонасидаги компьютерлардан бирини бузиб қочиб кетган, – деди илмий мудир ўтирганларга жиддий нигоҳ ташлаб, – шуни аниқлаб олишимиз керак.

– Хўш, ким ўша шоввоз? – деб сўради информатика муаллими.

Болалар жим. Ҳамма партадан кўз узмайди. Қобилжон бир-икки безовта қимирлаб қўйди.

– Синфбоши, хўш, сиз нима дейсиз? – сўради яна информатика муаллими.

Ҳилола ўрнидан туриб елка қисди.

– Биз... топширигингиз бўйича шуғулландик, холос.

Қобилжон ер остидан унга миннатдорона кўз ташлаб қўйди.

Шу пайт орқа партада ўтирган Адҳам кўл кўтариб қолди.

– Устоз, мумкинми?

– Хўш, Шокиров, кимлигини сиз биласизми?

– Ҳа, биламан, – деди Адҳам ўрнидан туриб, – бу Қобилнинг қилмиши...

Синфхонада енгил бир шовур қўзғалди. Ҳамма Адҳам томонга норизо кўз ташлаб қўйди.

Илмий мудир Қобилжонга имо қилди.

– Қани, Йўлдошев, ростми шу гаплар?

Қобилжон аранг ўрнидан туриб секин бош ирғади.

– Ҳа.

– Нега бундай қилдингиз?

– Узр, устоз... компьютернинг ишлаш механизмини кўрмоқчи эдим?

– Ишлаш механизмини кўрмоқчи эдинг? – ажабланиб такрорлади информатика муаллими.

– Рост, – дея сакраб ўрнидан турди Ҳилола, – Қобилжон шунақа нарсаларга жуда қизиқади, кўпроқ билишга ҳаракат қилади.

Илмий мудир жилмайиб Қобилжоннинг бошини силади.

– Балли, Йўлдошев, ҳар бир ўқувчи сиздай интилувчан бўлиши керак. Фақат бундан кейин устозингиздан рухсат сўраб, унинг ёрдами билан тажриба ўтказинг.

Синфдошлар аввал қулиб юборишди, сўнг завқ билан чапак чалишди. Биргина Адҳам хижолатдан лов-лов ёниб турарди.

АЛЛА

Ҳикоя

Насиба АБДУЛЛАЕВА

Сурхондарё вилоятининг Бойсун туманида туғилган. ТошДУнинг журналистика факультетини тамомлаган. ЎзМУнинг фалсафа факультетида ўқитувчи.

Бобоёр “Армиядан ўрис хотин олиб келибди”, деган гап у дарвозадан кирмасданоқ қишлоққа тарқаб улгурди. Биров ҳайрон, биров ишонмаган. Қишлоқнинг хотинлари Салима бойбиччага тўзим тилашса, оқсоқоллар Шермурод муллога ачиниб соқол силашади.

Абдулла раис ҳам жўрасидан хабар олгани, ҳам аскар тўйнинг дарагини билгани кирди. Ҳеч нима бўлмагандай салом-алик қилгач, гапни узоқдан бошлади.

– Даштиғозда Чорибой неварасининг суннат тўйига айтиб кетди, кўпқари ҳам бераётганмиш, сизни ҳам чақирдимми?

Мулла Шермурод бошини ирғаб қўйди.

– Бозор куни Салим даллолниқида ҳашар экан, кенжасига иморат кўтармоқчи, – қалин соқолини бармоқлари билан таради Абдулла раис.

Жўраси бир нуқтага термулиб миқ этмай ўти-раверди. Абдулла раис чидолмади.

– Э, бўлди-да энди, бақрайиб ўтираверма. Не-варанг бир ёшлик қипти-да, балки бу пошикаста қишлоқ шароитига кўникмай ҳафта ўтар-ўтмас жўнаб қолар.

Шермурод хўрсинди.

– Бу бола мени ерга киргудай қилди. Не-не ниятлар билан Қуръонни ёдлатдим, қироатни ўргатдим. Қудрат ҳожининг бетига қандай қарайман энди. Неварангни ўзим келин қиламан, Бобоёр армиядан келса тўйни бошлаймиз деб қанча жойлардан қолдириб эдим.

– Жўра, ҳозирги ёшларга бир нима деб бўладими, пешонасига шу қиз ёзилгандир-да. Ҳожини эса ўйлама, ўзим секин тушунтираман. Энди, қовоғингни оч бундай. Аскар тўйни бошла, неваранг эсон-омон келганига шуқур қил. У қиз ҳам бировнинг жондай фарзанди, боласини узоқ юртга юбориб ўзлари қон ютиб ўтиргандир.

– Э, детдомда ўсган, ота-онасининг тайини йўқ экан, юр деса эргашиб келаверган, – деди мулла тутақиб.

– Энди, улар ўзи шундайроқ-да, – жўрасини овулган бўлди, раис. – Майли, мен турай, тухум босиб ўтиравермай маҳалла-кўйга чиқ.

Абдулла ака чопони барини силкитиб ўрнидан турди.

Раис кетгач мулла кампири Тунуқ момага:

– Анов хотинли бойбаччани чақир, гапим бор, – деди.

Тунуқ момо ўғли Шомуродга им қоқди.

– Отанг Бобоёржонни сўраяпти.

Отасининг вазоҳатидан нимадир қарорга келганини сезган Шомурод:

– Ота, неварангиз бир болалик қипти, мениям бошим қотган, пошикастани бир ўзини орқасига қайтариб юборсак қандай бўлади? – деди секингина.

– Э, чақир улингди!

Бобоёр бобосининг болохонасига киришдан олдин чуқур-чуқур нафас олди.

Мулла неварасининг чайир гавдаси, кучли мускулларига қараб ёшлиги эсига тушиб, бироз кўнгли юмшади. Ёшлиқда, баъзан қилаётган ишини ақли билмайди.

– Ҳа, чидолмадингми, кетишингдан олдин айтсанг уйлантириб қўярдик, бегона бир қизни беникоҳ уйга етаклаб келишга уялмадингми?

– Унга қўлимниям теккизганим йўқ, кўнгил миллат танламас экан, никоҳимизни ўзингиз ўқисангиз, бобожон, – деди қизариб Бобоёр.

Мулло бир оз жим ўтиргач:

– Никоҳингни ўқиганим бўлсин, лекин менинг кўзимга рўмол, лозимсиз кўринмасин, – деди.

Бобоёр суюниб кетди.

Ҳафта охирида овул-ҳамсоияни чақириб аскар тўй баҳона кичикроқ тўй беришди, келин-куёвнинг никоҳи ўқилди.

Мулло анча пайтгача Қудрат ҳожидан қочиб юрди. Охири Абдулла раисдан бўлар иш бўлди,

неварасининг иши деб жўрачиликдан кечмайман, мендан қочмасин деб айттириб юборгач, чойхонага чиқди. Жўрасининг кўзи-кўзига тушгач “бизнинг айтганимиз ҳар доим ҳам бўлавермас экан”, деди секингина, Қудрат ҳожига қўлини узатиб.

Шомуроднинг тўнғичи Шодиёрга томорқанинг тўридан иморат кўтаришган. Бобоёр ҳарбийдан келиши билан уйлаб Шодиёрни кўчиришни ўйлаб туришган эди. Аммо “бу чулчут рўзғорни эплайдимийўқми, Шодиёрни ҳали кўчирмаймиз” деб туриб олди Салима бойбичча.

– Билмаса, ўргат, қара, чаққонгина экан, – Шомурод хотинига норози бўлиб қаради, – уям келининг.

Салима уни қозон-товоққа яқинлаштиргиси келмади. Улар ҳаром-ҳалолнинг фарқига бормайди деди эрига. Аммо эринг севди, элинг севди дегандай ўғлининг кўнглига қараб, секин-аста унга ён бера бошлади. Ўрис келиннинг исми Света экан. Бобоёр ўзбекчасига Ойдин бўлади дегач, Ойдин деб чақира бошлашди. Ўрис келин очикқина, пишир-куйдирга уста экан. У нонуштага ҳар кун куймоқ пишириб қўяди. Тушликка албатта бирор тансиққина таом тайёр. Шодиёрнинг хотини ҳам овсинининг тилига тушунмаса-да бир пасда иноқлашиб кетди.

“Мама, мам” деган сўзлари Салима бойбиччага ҳам ёқимли эшитила бошлади. Ҳеч рўмол ўраб кўрмаган бу антиқа келинчак уни эплашни ҳам билмасди. Гоҳ ерда, гоҳ ҳовлидаги гулларнинг новдасига илашиб қолган рўмолини қайинсинглиси Рўзигул топиб келар, у кулганича қайта ўрашга тушар эди.

Бешинчи синфда ўқийдиган Рўзигулга ўрис чечаси ёқиб қолган эди. Мактабга кетгунича сочини чиройли турмак қилар, унга русча кўшиқлар ўргатарди.

Беш-олти ойдан сўнг Ойдин ҳам бинойидай ўзбекча гапирадиган бўлди. Бошида Ойдин мулла бободан ўзини олиб қочиб юрди. Уйдагиларнинг бобога ҳурмати баланд эканлигини кўриб оилада у “главный” эканлигини билиб олди. Қайнонаси Салима бойбиччадан ҳам вақтлороқ туриб офтобани илиқ сувга тўлдириб қўядиган бўлди.

Ойдин эрта тонгда боғдан чиройли гуллардан узиб келди, банкадаги сувга солаётиб, тонгнинг тотли ҳавосидан тўйиб нафас оларкан, негадир кўшиқ куйлагиси келди. Ҳовлини супураётиб хиргойи қила бошлади. Офтоба кўтариб таҳорат олишга кетаётган мулла бобо унинг хиргойисини эшитиб бир пас туриб қолди. Абдулла раиснинг “уям бировнинг жондай фарзанди” деган гапи ёдига тушди. Бечора, ота-онасиз ўсган, шунинг учун Бобоёрга меҳр кўйиб эргашиб келгандир, деб унга ичи ачигандай бўлди.

Ўша куни неварасини чақириб, марказга обораб келинни айлантдириб кел, деб қолди.

Бобоёр хотини билан туманга тушди, дўкон айланди, кинога тушди. Эр-хотин шўх-шодон уйга қайтишди. Салима бойбичча келини кўхликқина эканлигини пайқади.

Келин янаям очилиб кетди. Опоққина сабил, буй-басти ҳам келишган, кийим ярашади. Сандиқдан хонатлас олиб қизи Рўзигулга тутқазди.

– Ойдин чечанг билан Шарбат тикувчига олиб бор, замонавий қилиб тикиб берсин, енги узунгина бўлсин.

Тонгда Салима бойбичча келинининг боғ ора-лаб юрганини кўрди.

– Ҳа, сахар мардон яна гул узиб юрибсанми?

– Нет, мама, кислий олма егим келди.

– Боғда қизил олмадан кўпи борми, олавер.

– Нет, мама, кислий олма йўқ, – деди Ойдин

– Нега йўқ экан, ана, – қип-қизил олмани узиб келинига тутқазди.

– Нет, мама, кислий – тузли олма, – тушунтиришга ҳаракат қиларди Ойдин.

Тузли олмаси қанақа экан. Салима бойбичча келинига термулиб турди-да, кейин тушуниб етди.

– Иби, шўр олма егинг келяптими, тўхта, у боғ тўридаги ҳали шира кирмаган қаролидан бир нечтасини узиб келинига тутқазди.

– Мама, зўр, зўр.

Ойдин маза қилиб қаролини еётганини кўриб кулимсиради.

– Эна, Ойдин келиннинг гумонаси борга ўхшайди, чевара кўрасиз, – деди қайнонасига оғзи қулоғида Салима.

Шодиёрнинг хотини тушганига икки йил бўлса-да, ҳали фарзанди йўқ. Салима бойбичча сиқилиб юриб эди, бироз кўнгли ёришди. Аммо бу гапни қайнонасидан бошқа ҳеч кимга айтмади. Катта келини Мастурани олиб дўхтирга жўнади. Эзилиб юрган бўлса-да, Мастура сиртига чиқармас, дўхтирга кўринишдан ҳам уялиб юрган эди. Сездирмаса-да, қайнонасининг ишидан хурсанд бўлди.

Дўхтир хотин келинингизнинг соғлиги жойида, бироз даволаниши керак деганини эшитиб Салима бойбиччанинг кўнгли кўтарилди, нимага вақтлироқ келмадик, деди ичида. Туман дорихонасидан дўхтир айтган дори-уколларни олди.

– Ойдиннинг ўзи укол қилиб қўяди, дўхтир деб юрмайсан, – деди Мастурага. Ойдин ҳамшираликка ўқиган экан, қишлоқдошларнинг уколини қилади, қандай дори ичиш кераклигини айтади. Тунуқ момога ҳам қон босими кўтарилганда кийикўт чой дамлаб беради. Момо баъзан узундан-узоқ дуо қилади. Бирга тушуниб, бирга тушунмаса-да, Ойдин момо унга яхши гаплар айтаётганини сезади. Салима бойбичча дўхтир ҳам ўзимиздан чиқди, дейди фахрланиб.

Кузга келиб Ойдиннинг кўзи ёриди. Чақалоқ оппоққина, бўлимликкина. Тунуқ момо уни бешикка белаб берди. Ойдин боланинг қўл-оёғи боғлиқ ётганига раҳми келиб ечиб олишга ҳаракат қилди, аммо момо урушиб берди:

– Отаси ҳам мана шу бешикда катта бўлган, ана бип-бинойдайлиги учун орқасидан дунёнинг у бурчидан эргашиб келдинг-ку. Буям бешикда ётиб кўчқордай жигит бўлади ҳали.

Бола ҳадеб тагини ҳўл қилиб безовта бўлмаслигини кўриб бешик қулайлигига тан берди Ойдин.

Шермурод мулло чеварасининг қулоғига азон айтаётиб отасининг Йўлдош жебачи деган полвон бобомиз ўтган деган гапи ёдига тушди. Ажабмас, уруғ суриб бу ҳам полвон жигит бўлса. Унга Йўлдош деб исм қўйди.

Чилласи чиққунча чеварасига Тунуқ момо қаради. Бир куни тунда Ойдин уйғониб кетди. Тунуқ момо бешик тебратиб алла айттарди.

*Қучоғимни тўлдирган, аллаё алла,
Ғамларимни ўлдирган, аллаё алла.
Отасининг полвони, аллаё алла,
Энасининг ўғлони, аллаё алла.*

Гоҳ йиғи, гоҳ ўланга ўхшаш бу ажойиб қўшиқдан Ойдиннинг қалбида тушуниксиз бир ҳис пайдо бўлди. Алласиз ўтган болалиги ёдига тушди, юраги тўлди, кўзидан дувиллаб ёш оқа бошлади. Аммо энди унинг фарзанди ҳар кун алла эшитишини ўйлаб кўнглига ёруғ бир нур инди.

Биринчи ўрашув

Биринчи ўрашув
Биринчи ўрашув

Умриниса МИРЖАЛИЛОВА

Бир куни чўққига айлансанг

ИШҚ

Хеч нарса қолмади қўлимда,
Барчасини фалакка отдим.
Сукунат ўй сурар кўнглимда,
Ўзимни шеър тўла юракка отдим.

Дунё билан ишим йўқ энди,
Мен бир йўла баридан кечдим.
Бу ҳаётдан кўнглим тўқ энди,
Ишиқ аталмиш бир бода ичдим.

КОШКИЙДИ...

Кошкийди, дилингни
Гулни ўпган каби ўпсайдим.
Кошкийди...
Майсаларнинг титроғи каби
Умрбод ёнингда турсайдим.

Кошкийди, кўзларинг гамига
Қўшилиб кўзингда оқсайдим.
Тунлари самода ой бўлиб,
Тонгача ўзинга боқсайдим.

Бир куни чўққига айлансанг,
Бошингда эримас қор бўлсам.
Бир куни заминга айлансанг,
Бағрингда тоабод бор бўлсам.

КЎЗЛАР

Кўзлар – тўла юрак,
Ишиққа сигинади.
Кимгадир бўлиб у зор,
Кимнидир соғинади.

Кўзлар – хаёл тўла тун,
Сенсиз ўша тун гариб.
Мени гам тўла кўздан
Олиб кетгин қутқариб.

Кўзлар – унда фақат сен,
Зулмат туним зиёси.
Дилим нур-ла безаган,
Тўрт фаслнинг қуёши.

ШАВҚ

Юрагим – қизгалдоқзор,
Недан бўлди у безор.
Дилимда минг бир озор,
Қайга борай, ўздан қочиб?

Ўйлайман, кўкка боқиб,
Кўнглимни ўтда ёқиб.
Борурман селдай оқиб,
Қайга борай ўздан қочиб?

Дунё менга ёт, бегона,
Кўнглим гўё бўм-бўш хона.
Самандарман ёна-ёна,
Қайга борай ўздан қочиб?

Умриниса
МИРЖАЛИЛОВА

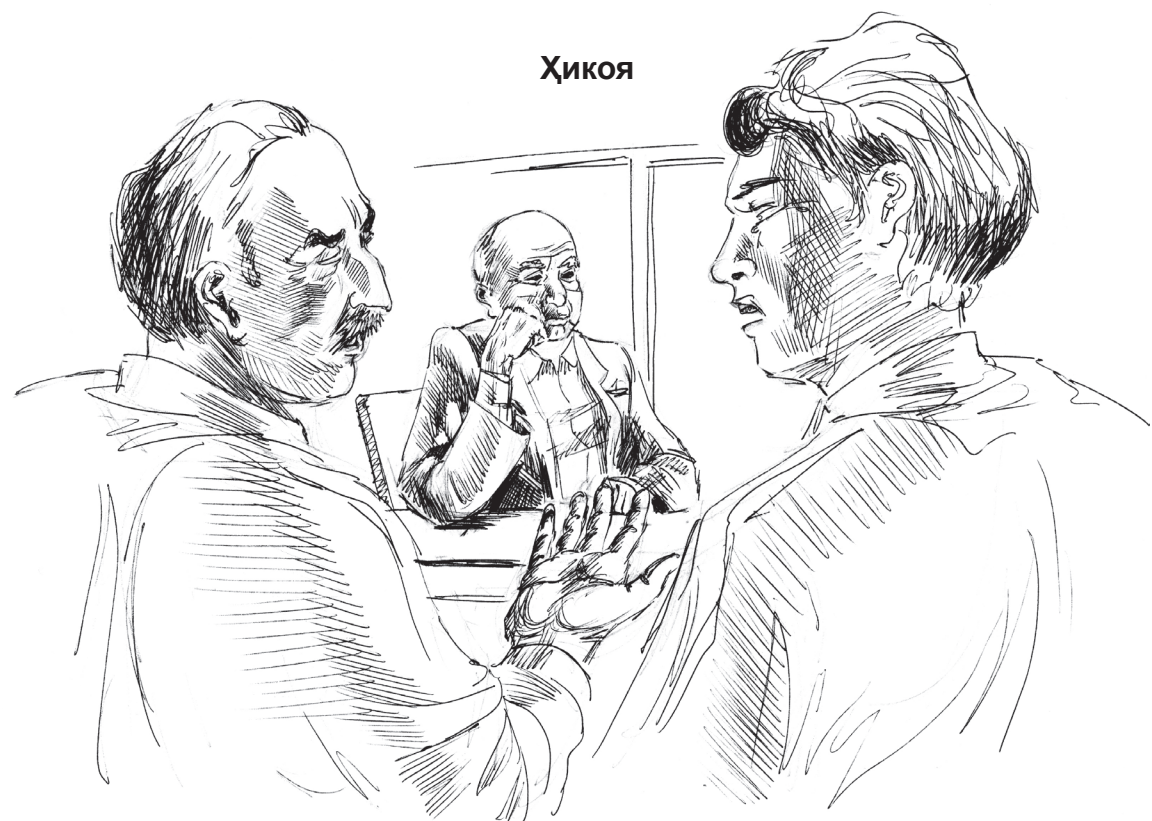
1997 йилда Паркент туманида туғилган.
ЎзЖТУ қошидаги 3-сонли академик лицей
ўқувчиси.

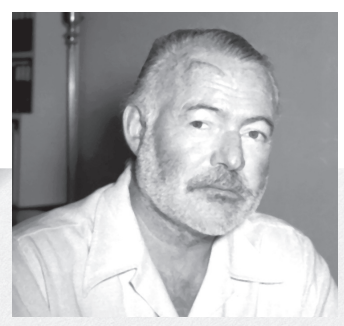
Эрнест ХЕМИНГУЭЙ

ЁЛҒИЗЛИК

Ҳикоя

Эрнест
ХЕМИНГУЭЙ

*Америкалик машҳур ёзувчи. Нобел мукофоти соҳиби.
"Алвидо, қурол!" "Чол ва денгиз" каби асарлари ўнлаб ҳикоялари ўзбек тилига таржима қилинган.*

Кеч тушиб қолганди. Кафедан ҳамма чиқиб кетган, фақатгина электр нури остидаги дарахт барглари соясида ўтирган қария бор эди. Кундузи кўча чанг бўлган, бироқ тунгги шудринг бу ғуборни аритганди, чол эса кеч кирганда бу ерда ўтиришни ёқтирарди. Чунки у қар бўлиб, қун ва тун орасидаги бу фарқни ҳозирги оқшомнинг сокинлигидай яхши ҳис қила оларди. Кафе ичкарасидаги икки нафар официант чолнинг бироз сархушлигини билишар, чол яхши мижоз бўлса ҳам, мабодо у бўкиб ичиб олгудай бўлса, ҳисобни тўламай чиқиб кетмаслиги учун, ундан кўз узмай ўтиришарди.

- Ўтган ҳафта у ўзини-ўзи ўлдирмоқчи бўлибди, – хитоб қилиб қолди битта официант.
- Нимага?
- Жонидан тўйганмиш.
- Сабаби нима экан?
- Ҳеч нима.
- Ҳеч нималигини сен қандай билдинг?

– Ахир бир дунё пули бор.

Улар кафе эшиги ёнидаги деворга яқин столда, шабадада бироз тебранаётган дарахт япроқлари соясида ўтиришар, чол ўтирган биргина столдан бошқа қолган барча столлар бўш турган айвон томонга қарашарди. Шу пайт бир қиз билан бир аскар йигит кўчадан ўтиб қолишди. Кўча чироғи аскарнинг ёқасидаги сариқ юлдузчани ёритди. Қизнинг ҳеч қандай бош кийими йўқ, йигитнинг ёнида шошиб кетарди.

– Ҳозир уни қўриқчи олиб кетади.

– Олиб кетса, у ҳолда нима бўлади?

– У ҳозироқ кўчадан йўқолса яхши бўларди. Қўриқчи уни тутиб олади.

Улар бор-йўғи беш дақиқа илгари кетишганди. Қария эса ҳалиям кўланкада стакани билан тарелкасини тақиллатганча ўтирарди. Ёшроқ официант унга яқин келди.

– Нима буюрасиз?

Қария унга қараб:

– Яна битта бренди, – деди.

– Маст бўлиб қоласиз, – насиҳатомуз гапирди официант. Чол унга яна қараганди, официант нари кетди.

– У тун бўйи қолади шекилли, – деди у ўртоғига.

– Мени ҳозир уйқум келаяпти. Ҳеч қачон соат 3:00 дан кейин уйқуга кетмагандим. Ўтган ҳафта ўлиб кетганида яхши бўларкан.

Официант кафе ичидаги пештахтадан яна битта тарелка ва бир шиша бренди олиб, чол ўтирган стол олдига шитоб билан борди. Тарелкани стол устига қўйди ва стаканга тўлдириб бренди қўйди.

– Ўтган ҳафта ўлиб кетганингда яхши бўлар экан, – жижирғанди у чолга қараб. Чол эса бармоғи билан имо қилди.

– Яна озроқ, – деди у. Брендани официант стаканга шунақа қилиб қўйдик, ичимлик тошиб кетиб, бир даста тарелка устига тўкила бошлади. – Миннатдорман, – деди қария. Официант шишани кафе ичкарасига олиб кетди. У яна стол атрофига келиб, шериги ёнига ўтирди.

– Уни кайфи ошиб қолади ҳозир, – деди у.

– Ахир ҳар тунда маст бўлади-ку. Нима учун ўзини ўлдирмоқчи бўлибди?

– Мен қаёқдан билай?

– Буни қандай бажарибди?

– Ўзини осибди.

– Ким уни қирқиб олган?

– Қиз жияни.

– Нега улар чолни қутқариб қолишибди?

– Унинг юрагидан хавфсираганлари учун.

– Бу қариянинг қанча пули бормиш ўзи?

– Айтишларича, жуда кўп.

– У саксонга кирган бўлиши керак.

– Уйига кетса яхши бўларди. Мен соат учдан кейин уйқуга ётмагандим аввал. Ахир бунақа вақтда ҳам ухламасдан ўтириш мумкинми?

– Чол ухламайди, сабаби у тунда ўтиришни ёқ-

тиради.

– У ёлғиз. Мен эса ёлғизмасман. Мени уйимда кутаётган хотиним бор.

– Бир вақтлар унинг ҳам хотини бўлган.

– Аммо, ҳозир унга хотин турмайди.

Қиз жияни чолга қараб туради.

– Биладан. Уни арқондан қирқиб олди, дединг-ку.

– Мен бунчалик қаришни хоҳламаган бўлардим. Қарилик жуда жирканч нарса-да.

– Ҳамма вақт ҳам эмас. Бу қария ораста. У тўкмай ичади. Ҳатто ҳозир ҳам маст. Унга бир қара.

– Қарашни истамайман. Уйимга кетгим келаяпти.

Уни ишлайдиган одамга нисбатан сираям ҳурмати йўқ экан.

Қария стакани оша кафе сатҳи бўйлаб, кейин эса официантлар томонга кўз ташлади.

– Яна бренди, – деди у, стаканга имо қилиб. Шошилиб турган официант чолнинг олдига келди.

– Тамом бўлди, – маълум қилди у, чет эллик ёки маст одамлар билан гаплашганда аҳмоқ одамлар ишлатадиган гап оҳанги билан. – Бугунга етарли. Энди беркитамиз.

– Яна битта, – сўзида туриб олди қария.

– Йўқ. Тугади.

Официант сочиқ билан стол четини артди-да, бошини тебратди.

Қария ўрнидан турди, тарелкаларни секин санади-да, чўнтагидан чарм пул ҳамёнини олиб, ичимлик учун ярим песета қолдирди. Официант, кўча бўйлаб одимлаб бораётган шундай қари чолни чайқалганча, бироқ виқор билан қадам ташлашини кузатиб турди.

– Уни бу ерда қолиб ичишига нега имкон бермадинг? – деб сўради официантнинг шериги. Улар деразаларни ёпишаётганди. – Ҳамиша соат уч ҳам бўлмади-ку.

– Мен уйга кетмоқчиман. Ухлайман. Соат неча бўлибди ўзи?

– Биз учун кеч бўлди.

– Вақт барча учун ўзгармас. Бир хил.

– Сен ўзинг ҳам қариялардай гапиряпсан. У битта шишани сотиб олиб, уйда ҳам ичиб ўтирса бўлади-ку.

– Бу ердагини гашти бошқача-да.

– Балки шунақадир, – деб қўшилди хотини бор официант. У адолатсиз бўлишни хоҳламасди. Фақат шошаётганди, холос.

– Ўзинг-чи? Одатдаги вақтингдан аввал уйга боришдан қўрқмайсанми?

– Устимдан куляпсанми?

– Йўқ, оғайни. Шунчаки ҳазиллашдим.

– Йўқ, – деди шошаётган официант, туширилаётган метал деразалардан бошини чиқариб. – Менинг ўзимга ишончим бор. Бутунлай ишонаман.

– Сен ёшсан, ўзингга ишончинг, ишинг бор, – садо чиқарди катта ёшли официант. – Ҳамма нарсанг бор.

– Сенда нима камчилик бор?

– Ишдан бошқа ҳеч нима.
– Менда бор нарсанинг ҳаммаси сенда бор.
– Йўқ, менда ҳеч қачон ишонч бўлмаган, қолаверса ёш ҳам эмасман.
– Бас қилақол. Қаёқдаги гапларни гапирасан-а, тезроқ ёпайлик.
– Мен ҳам кафедра қолишни ёқтирадиганлар тоифасиданман, – гапида давом этарди официант.
– Уйқуга ётишни хоҳламайдиганлар билан биргаман. Тунда ёруғликка муҳтож бўладиганларданман.
– Мен уйимда ухлашни хоҳлайман.
– Биз бир-биримизга ўхшамас эканмиз, – қарор берди кекса официант. У ҳам уйга чоғланиш учун кийиниб олганди. – Ёшлик ва ишонч жуда гўзал бўлишига қарамай, барибир жумбоқ. Ҳар оқшом мен бу ерни истар-истамай беркитаман, чунки кимдир кафега келиши мумкин.
– Оғайни, туни бўйи очик турадиган қовоқхоналар бор.
– Тушунмадинг. Бу тоза ва хузурбахш кафе. Жуда ёруғ ҳам. Бунинг устига ҳозир бу ерда баргларнинг сояси ҳам бор.
– Хайрли тун, – сўзини кесди ёш официант.
– Сенгаям, хайрли тун, – хайрлашди кексаси ҳам.

У электр чироқни ўчирар экан, ўзи билан ўзи суҳбатлашишни давом эттирди. “Чироқ-ку, майли, бироқ жойнинг тоза ва ёқимли бўлиши муҳим. Кўнглингиз мусиқа тусамайди. Шубҳасиз, сиз ҳеч қандай мусиқани истамайсиз. Ёлғизлик бутун руҳингизни асир олган бўлса-да, қандайдир барлар ёнидан виқор билан ўтиб кетасиз. У нимадан қўрқади? Бу қўрқув ёки ваҳима эмас. Бу ҳиснинг ҳеч нарса эмаслигини ҳатто унинг ўзи ҳам жуда яхши англади. Ҳаёт ҳеч нима, инсоннинг ўзиям ҳеч ким эмас. Бор муҳтожлик фақат ёруғлик, мукамал орасталик ҳамда тартиб. Баъзи одамлар шу тарзда яшайверадилар ва ҳеч қачон буни теран

англашмайди, аммо у ҳаётнинг борлигини албатта бедорлик ичида эканини билади, бедорликнинг албатта ва албатта жўш уриб, авж олиб бораверишини чуқур англайди. Бизнинг бу бедорлигимиз санъатдаги бедорлик ичида яшайди, Худонинг ҳам бедорлиги шубҳасиз аён-ку, ахир. Бизга бу бедорликни ҳар кун тақдим этинг, бедорлигимиз ғофил юракларни-да уйғотсин, борган сари уйқудан юз ўгираверайлик, бунинг ўрнига бизлар бедорлик бағридан қайтмайлик; ахир бедор қалблар муқаррар бахтлидирлар”.

Жаланинг ёғиши ҳам куп-куруқ оқаётган саробдай туюлди унга. Кекса официант ним жилмайиб, буғ тутуни буруқсаётган кафе машинаси турган бар олдида тўхтади.

– Сизга нима керак? – деб сўради бармен.

– Бедорлик.

– Ақлинг жойидами ўзи, – энсаси қотди бармен ва нари кетди.

– Кичкина бир чашкада ичимлигингиздан беринг-чи, – деди официант.

Бармен унга қуйиб узатди.

– Бу ерда нур бирам ёруғ ва ёқимли экан, аммо бар тозаланмабди, – хитоб қилди кекса официант.

Бармен унга қараб, чурқ этмади. Тунда суҳбатлашиш учун жуда бемаҳал эди.

– Яна бир чашка хоҳлайсизми? – деб сўради бармен.

– Йўқ, раҳмат, – рад этди официант, шундай деб ташқарига чиқиб кетди.

У негадир барларни ва қовоқхоналарни ёқтирмасди. Озода, ёп-ёруғ кафе эса умуман бўлакча. Ҳозир кекса официант узоқ ўйланмасдан уйига, ўз хонасига кириб кетади. Каравотига чўзилади, ниҳоят кун ёришганидан кейингина уйқуга кетди. Охири у, ўзига-ўзи, бу фақат уйқусизлик бўлса керак, деб қўяди. Бедорлик эса кўпчилик одамларда бўлади.

Рус тилидан Темур ТАНГРИБЕРГАНОВ таржимаси.

Бизникида меҳмон бўлса қалдирғочлар

ВАТАН ТАСВИРИ

Ҳовлимизда рангин-рангин тонлар отар,
Меҳмон бўлиб, сайроқилар тўхтаб ўтар.
Онам эккан гул-у райҳон ифорларин,
Ўшал ўғри шаббодалар мақтаб ўтар.

Бу ҳовлида етилмаган бир мева йўқ,
Кўчатлар-у экинларни шартмас айтиши.
Қаранг, тилла узумларнинг осилганин,
Токда титроқ япроқларни қилар тафтиши.

Бир четдаги тандирнинг ҳам ўз ўрни бор,
Унда пишган ширмой патир ризқ-рўзимиз.
Хиром айлаб шарқираган жигъалар-эй,
Атрофидан кетмай юзин ювар ялпиз!

Бизникида меҳмон бўлса қалдирғочлар,
О, ўзгача сўйлаганда кўрганмисиз?!

Нозимахон
ҲАБИБУЛЛАЕВА

1996 йилда Фарғона шаҳрида туғилган.
Фарғона санъат коллежи “Муסיқашунослик” бў-
лимининг 2-босқич ўқувчиси.

Бошда дўппи, отам ишга чоғлансалар,
Кетмонлари куйлаганда кўрганмисиз?!

Пахса девор, бобо мерос – ота ҳовлим,
Менга азиз ҳар қандайин кошонадан.
Меҳрим бўлак, қайда бўлсам соғинарман,
Асли шудир Ватан ичра кичик Ватан!

* * *

Соддалигим панд беради менга кўпроқ,
Кўнгилчанлик кўнглимдан ҳеч айрилмайди.
Ҳамроҳларим, ўртоқларим бордир, бироқ
Дўст санасам бармоқларим қайрилмайди.

* * *

Дилга яқин дилозорларга,
Инсоф тилаб кутавераман.
Йиғлатмоққа уринсалар ҳам,
Ўзимни шод этавераман.

Парво қилмай ёққан дўлларга,
Қўлим тутиб содиқ қўлларга.
Салом бериб мажнунтолларга,
Ўз йўлимдан кетавераман.

Биламан, бахт мен билан бирга,
Борган сари интилиб нурга.
Оёғимни қўймайин ерга,
Жарликлардан ўтавераман.

Нафасимда қувонч гуллайди,
Қадамимда ишонч гуллайди.
Мени Худо ўзи қўллайди –
Манзилимга етавераман.

Эмлик
Эмлик
Эмлик

Вазира ИБРОҲИМОВА

КЎРМАГАННИНГ КЎРГАНИ

Ҳажвия

Кўрмаганнинг кўргани қурсин деган гапни топиб айтишган экан. Шахсан ўзим гувоҳ бўлганман. Нормат тажангнинг ўғли шаҳарга кўчиб кетдию, қишлоққа қадам босмай кўйди. Яқинда яна бир гап эшитдим. Улар энди чет элга серқатнов бўлиб қолишибди. Нормат тажангни кўрсангиз, оғзи қулоғида. Э, одамларга ҳам ҳайронсан. Ниманга хурсанд бўласан? Нимага ўстирдинг, едириб-ичирдинг, фарзандинг ёнингда суянчиқ бўлмаса? Мана менинг девдек-девдек тўрт ўғлим ёнимда, кўш қанотларим. Шуниям кўролмайдиганлар бор экан. Нариги кўча бошида турадиган Мастура мастоннинг кенжаси ҳали келади: “Ўртоқ, зўр иш бор. Бир уриниб кўрайлик”, ҳали келади: “Ошна, яна бир ҳаракат қилайлик, анча ишимиз ўнгланади”. Икки қарич бўйи билан ҳеч тиним билмайди. Урингани-уринган, тавбангдан кетай. Индамасам, ўғилларимни йўлдан ургулик ҳоли бор. Она кўнгли дарров сезмайдим, қадамимни уздим. Мана, эрта билан кетиб, изғиб-изғиб шом тушганда уйига кириб келади. Мастура мастоннинг икки кўзи йўлда. Менинг эса азамат-азамат ўғилларим эртаю кеч ёнимда. Бир кун денг, хотинлар гапида Саломатхон дегани оғиз тўлдириб ўғилу қизига мақтов ёғдириб қолди. Нима эмиш, қизлари ўқишни битиришлари билан катта фирманинг каттаконлари ишга оламиз деб қўймаётганмиш. Вей, сенинг қизингдан бошқа одам қолмабди-да каттаконларга. Ўғилтойлари кўшни вилоятда. Ойда-йилда бир келиб ранг кўрсатиб кетади. Меҳнатнинг тагида қолган боланинг ранги синган, этида эт йўқ. Эркак деган бақувват, тоғни урсам талқон қиламан, деб турмайдими керилиб. Мана менинг тўрт лочиним. Отдек кучи бор ҳар бирининг. Аслида мана мен оғиз тўлдириб мақтансам арзийди. Ёнгинамда ўтирган Муяссархон гапга аралашса денг. Ўзлари бир деҳқоннинг хотинию, гаплари оламни бузади. Бу кишим ҳам ўғилтойлари ҳақида оғиз очди-ку. Дала-даштда шомгача пода ортидан қолмайдиган фарзандларининг таъриф-тавсифи-

ни кўринг. Нима эмиш, “элу-юртнинг подасини боқиб, ҳалол оила тебратаётган” эмиш. Пода боқиш ҳам гап эканми? Тағин бу кишимнинг мақтанишларига ўлайми? Менинг тўрт арслоним унақа-бунақа ишларни назарга илишмайди. Аслида, мен ҳеч кимга гал бермай мақтансам арзийди. Ўғлинг борми деса, бор дегулик тўрт саман тойим бор. Мени ҳеч ёлғизлатишмайди. Эртаю кеч бағримда. Шу ўйлар билан ўтирсам денг, яна ўша Нормат тажангнинг хотини бошлаб қолди-ку. Гапира-гапир! Сенинг давринг. Мақтансанг ўзингникини мақтайвермайсанми жимгина. Тўсатдан менга қараб гап ташлаб қолса денг:

– Тўтихон, ҳадеб лабингизни буриб ичингизда пичирлаганингиздан кўра очилиброқ ўтиринг. Сизам ўғилу қизингиздан гапиринг. Тинч юришибдими, ишқилиб?

– Ҳа, Тўти опа, – гапга аралашди Сара сариқ. – Каттангиз омбордаги ишида қўлга тушиб, уйда ўтирганига ҳам беш-олти ой бўлди шекилли? Ҳалиям бошқа иш топмадими?

Шу гапдан кейин кўринг хотинларнинг чувиллашганини...

– Кенжангиз мошинини уриб олгандан кейин киракашлик қилмай эртадан кечгача уйда ўтирармиши?

– Ўртанчангиз ҳалиям ўғлимдан қарзини узгани йўқ. Иш-пиш қидираяптими ўзи?

Бу ғийбатчиларнинг бир жағи очилмасин эканда. Бирдан чуғур-чуғур қилиб кетишса денг. Сенларга нима, менинг ўғилларим билан нима ишларинг бор, дея ўшқиринг келади-ю, мендек аёлнинг шаънига тўғри келмайди-да. Мағрур эмасманми, ўргилай, обрўйим борида ўрнимдан кўзгала қолдим. Дарвозага етай деганимда, яна ўша Нормат тажангнинг хотини чет элга серқатнов бизнесмен ўғлидан келаяпти.

– Ҳа, кўрмаганнинг кўргани қурсин-а!